

LIKESTILLINGENS BREMSEKLOSS?

*ET NOTAT OM FORSKJELLER I LIKESTILLINGSHOLDNINGER OG -HANDLINGER
MELLOM KVINNER OG MENN MED KORTERE OG LENGRE UTDANNING*

Jørn Ljunggren

Innhold

Figuroversikt	3
Innledning	4
Gangen i notatet, avgrensninger og definisjoner	5
Er menn med kort utdanning likestillingens bremsekloss?	6
Arbeiderklassmenn og likestillingsspørsmål.....	9
Metode	12
Oppfatninger om kjønnsforskjeller og likestilling.....	15
Er menn og kvinner forskjellige?	15
Kvinner behov for yrkeskarriere.....	18
Eksisterer det forskjellsbehandling av kvinner og menn?	19
Holdninger til likestilling, familie og barneoppdragelse	21
oppfatninger om familien og deling av arbeid i hjemmet.....	22
oppfatninger om barneoppdragelse.....	27
handlinger mot partner	30
samfunnspolitiske perspektiver	34
Likestillingspraksis	40
sammenlikning av ansvar og status for eget og partners yrke	49
Oppsummering og diskusjon	51
Oppsummering: Oppfatninger om kjønnsforskjeller og likestilling	51
oppsummering: Holdninger til likestilling, familie og barneoppdragelse	53
oppsummering: Likestillingspraksis.....	56
Er det menn med kortere utdanning som skiller seg ut?.....	58
oppfatninger om kjønn og om likestillingssituasjonen i Norge?	58
Holdninger til likestilling, familie og barneoppdragelse	60
likestillingspraksis	62
Er menn med kort utdanning likestillingens bremsekloss?	63
Litteratur	65

Figuroversikt

Figur 1: Er kvinner og menn svært forskjellige fra naturens side? (N= 3644).....	16
Figur 2: Er kvinner og menn svært forskjellige fra naturens side? (2005-2019).....	17
Figur 3: Har kvinner samme behov for en yrkeskarriere som menn? (N= 3670).....	18
Figur 4: Har kvinner samme behov for en yrkeskarriere som menn? (1991-2019).....	19
Figur 5: Eksisterer det forskjellsbehandling av kvinner og menn? (N= 3681).....	20
Figur 6: Spiller det en rolle om du er kvinne eller mann for mulighetene til å få en ledende stilling, høy lønn eller andre goder? (1993-2019)	21
Figur 7: Hvilken familie svarer best til din oppfatning av hvordan en familie skal være? (N= 3690)	23
Figur 8: Oppfatninger om familie – «Bare mannen har jobb, kvinner tar seg av hus og barn», (1985-2019)	24
Figur 9: Fordeling av husarbeid og barneoppdragelse bør deles likt av kvinner og menn (N= 3682)	26
Figur 10: Fordeling av husarbeid (1985-2019)	26
Figur 11: Det viktigste barn bør lære er lydighet og respekt for sine foresatte (N= 3677).....	27
Figur 12 Det viktigste barn bør lære er lydighet og respekt for sine foresatte (1985-2019).....	28
Figur 13: Foreldre må kunne bestemme hvem barna skal være venn med (N=3642)	29
Figur 14: De fleste barn tåler å høre sine foreldre krangle en gang iblant (N= 3649).....	30
Figur 15: Aksept for å ydmyke eller gjøre narr av kjæreste/partner i andres nærvær (N= 3669) .	31
Figur 16: Aksept for å ha sex med kjæreste/partner selv om han/hun ikke vil (N=3676)	32
Figur 17:Er det for mye fokus på kropp og utseende i samfunnet? (N= 3710).....	34
Figur 18: Å bedre barnefamilienes økonomiske situasjon er en spesielt viktig samfunnspolitisk sak (N=3710)	35
Figur 19: Å bedre barnefamilienes økonomiske situasjon er en spesielt viktig samfunnspolitisk sak (1989-2019)	36
Figur 20: Tilfredshet med likebehandlingen av kvinner og menn (N=3648).....	37
Figur 21: Tilfredshet med likebehandlingen av kvinner og menn (2001-2019).....	38
Figur 22: Fordeling av arbeid med hus og hjem (N=2271).....	41
Figur 23: Tilfredshet med fordeling av arbeid med hus og hjem (N=2272)	42
Figur 24: Hvem laget sist middagsmaten hjemme (N= 2222).....	44
Figur 25: Hvor mye av dagligvareinnkjøp gjør du selv? (N= 2228)	45
Figur 26: Hvor mye av dagligvareinnkjøp gjør du selv, andel som svarer «omtrent halvparten» (1999-2019)	46
Figur 27: Hvor mye bestemmer du over innkjøp av møbler og interiør i husstanden? (N= 2224)	48
Figur 28: Sammenligning av egen jobb med ektefelle/partner/samboer (N= 2186).....	50

Innledning

Dette notatet tar for seg spørsmål om menn med kortere utdanning i Norge skiller seg ut i holdninger og handlinger knyttet til likestillingsspørsmål. Satt på spissen: om de kan sies å utgjøre en bremsekloss for likestillingen. Notatet inngår dermed i den særdeles godt belyste dokumentasjonen, av både kvantitativ og kvalitativ art, foretatt av sterke fagmiljøer, som finnes om likestilling og kjønnsforskjeller i Norge. Det finnes også en rekke underfelt som hver for seg kan sies å være preget av relativt bred dokumentasjon, og som ofte har dannet grunnlag for utvikling av politikk og ulike former for tiltak. Selv om menns situasjon med nødvendighet er inkludert i svært mange av de eksisterende arbeidene – og en del analyser også er opptatt av å undersøke yrkesgrupper, utdanningsnivå eller sosiale klasser (se f.eks., NOU2012:15), er det likevel svært få nyere studier som eksplisitt har konsentrert seg om å analysere problemstillinger knyttet til likestilling blant det vi kan kalle arbeiderklassemenn eller menn med kortere formell utdanning.

Selv om det heller ikke er slik at det har vært omfattende fokusert forskning på likestilling og arbeiderkvinner, kan det likevel argumenteres for at det overordnede fokuset på kvinners situasjon har ført til at også disse kvinner i arbeideryrker har fått noe mer plass i likestillingslitteraturen enn hva som gjelder for deres mannlige «kolleger» (se f.eks., Ellingsæter et al., 1997; Gullestad, 1984; Skilbrei, 2003, 2010). Heller ikke i litteraturen som tematiserer menn og maskuliniteter i Norge har det vært et utpreget fokus på menn i arbeiderposisjoner.

Målet med dette notatet er å initiere en start for å bøte på dette manglende fokuset. Ikke gjennom å fremme en kritikk av tidligere forskning og perspektiver og heller ikke ved å gjøre en uttømmende kunnskapsoppsummering (review) av tilgjengelig forskning. Målsetningen med notatet er heller å bidra til kunnskap på likestillingsfeltet gjennom å foreta et første, og overordnet skritt, hvor fokuset er rettet mot menn med kortere utdanning, og på om, og i så fall hvordan, de skiller seg fra menn med lengre utdanning, så vel som fra kvinner med både kortere og lengre utdanning. Først og fremst i sine likestillingsholdninger, men også i deres praksis.

Dette er altså et notat som søker å *kartlegge* noen forskjeller. Det gjøres ingen forsøk her på å forklare hvorfor eventuelle forskjeller finnes, eller ikke gjør det. Det betyr selvsagt ikke at slike analyser er uinteressante. Tvert imot. Og forhåpentligvis kan dette notatet frembringe en type deskriptiv – beskrivende – informasjon som kan stimulere til ytterligere analyser. Første skritt i å utvikle kunnskap handler imidlertid alltid om å forsøke å skaffe til veie en beskrivelse av hvordan et fenomen «ser ut». Problembeskrivelsen, som det ofte kalles, må etableres og tas på alvor før en begynner å lete etter prosesser, sammenheng og årsaker. Analysene i notatet består gjennomgående

av enkle beskrivende analyser, foretatt på ett datasett – Norsk Monitor. Det bør derfor ikke leses som å skulle gi et fullstendig svar på om menn med kortere utdanning er likestillingens bremsekloss i Norge, men kanskje kan det være ett av flere bidrag til å løfte fram temaet slik at det kan undersøkes nærmere, med andre datakilder og ved hjelp av andre metoder.

Gangen i notatet, avgrensninger og definisjoner

Gangen i notatet er lagt opp på følgende måte: Etter å ha klargjort noen avgrensninger og definisjoner vil jeg først kort gjennomgå og diskutere relevant litteratur og perspektiver som tar for seg menn med kortere utdanning og deres holdninger og handlinger på likestillingsområdet. Selv om jeg der også inkluderer internasjonale forskningsbidrag, vil hovedvekten ligge på norsk forskning. Dette følges av den empiriske delen i dette notatet som består av tre hovedtema bygget rundt spørsmål som enten direkte har å gjøre med likestilling eller kan fungere som indikatorer for likestillingspraksis eller -holdninger. For det første, oppfatninger om kjønnsforskjeller og likestilling. For det andre, holdninger til likestilling, familie og barneoppdragelse. Og til sist, likestillingspraksis og et spørsmål om hvordan de vurderer sin status og ansvar knyttet til egen og partners jobb. Notat avsluttes med en kortfattet oppsummering, diskusjon og forslag til ytterligere undersøkelser.

Siden formålet med notatet er å kartlegge overordnede forskjeller, heller enn å gå i dybden, betyr dette også at gruppene som undersøkes er grovmaskete og store. Det overordnede spørsmålet, om menn med kort utdannelse er likestillingens bremseklosser innebærer selvsagt at vi er nødt til å forsøke å skille ut nettopp denne gruppen, men det betyr også at vi trenger relevante sammenligningsgrupper. I utgangspunktet var det ønskelig å benytte yrke som kategoriseringsgrunnlag, for å kunne se nærmere på det vi kan kalle for «arbeiderklassemenn» eller «arbeidermenn». Dette var ønskelig både fordi det gjerne er denne gruppen som omtales i offentligheten og relevant forskning og ikke minst fordi det er rimelig å tenke at hva slags yrke en jobber i kan være viktigere for ens holdninger og handlinger enn hva ens formelle utdanningsnivå er (jfr. Ljunggren & Hansen, 2021). Kort sagt hadde informasjon om hva de gjør – deres yrke – vært å foretrekke framfor informasjon om hva slags *formelle* utdanningspapirer de har tilegnet seg, noe som ikke trenger å være direkte knyttet til verken hva de gjør eller hva slags faktisk kunnskap de besitter. Siden slik yrkesinformasjon ikke var tilgjengelig i de aktuelle dataene falt valget likevel på å benytte en enkel todeling etter formelt utdanningsnivå. Tross manglene vil denne indikatoren likevel egne seg relativt godt for å undersøke forskjeller på et overordnet og grovmasket nivå – og som et empirisk basert utgangspunkt for ytterligere analyser. Konkret betyr dette at det i notatet

gjennomgående skilles mellom *fire* grupper på bakgrunn av *kjønn* og *formelt utdanningsnivå*: menn med kortere utdanning; menn med lengre utdanning; kvinner med kortere utdanning og kvinner med lengre utdanning.

Å begrense undersøkelsen til å utelukkende inkludere disse fire gruppene betyr imidlertid ikke at andre inndelinger, etter andre sosiale og demografiske kriterier er uinteressante. Det hadde vært svært interessant å forfølge de samme spørsmålene ved også å skille mellom for eksempel etnisk majoritet og minoritetsposisjoner, by og bygd og ulike aldersgrupper, samt seksuell legning. For å nevne noen andre hovedfaktorer. Vurderingen var likevel at det var mer hensiktsmessig å forsøke å kartlegge et bredere sett av spørsmål med en enkel inndeling, enn å bruke en mer finmasket inndeling på et mer begrenset sett av holdninger eller handlinger. Forhåpentligvis kan dette notatet stimulere til at det igangsettes flere undersøkelser hvor også andre inndelinger benyttes.

Er menn med kort utdanning likestillingens bremsekloss?

Norge er blant de mest likestilte landene i verden, ofte fremstilt sammen med de andre nordiske nasjonene som et slags «likestillings-nirvana» (Teigen & Skjeie, 2017). Det som er blitt kalt for «statsfeminisme» (Hernes, 1987) innebærer ikke bare at staten er aktiv i å redusere kjønnsulikhet, gjennom en rekke tiltak i arbeidsliv og utdanning, men har også blitt en viktig del av de nordiske landenes selvforståelse og selvframstilling overfor resten av verden (Larsen et al., 2021); (Bendixsen et al., 2017, p. 25). Det finnes svært mye forskning som dokumenterer utviklingen av likestillingen på ulike områder i Norge (se bl.a. Kitterød & Teigen, 2021).

Selv om Norge altså ofte plasseres særdeles høyt på ulike internasjonale rangeringer av kjønnslikestilling betyr ikke dette at full likestilling er oppnådd eller at kjønnene møter de samme utfordringene på ulike arenaer. Det er særlig noen områder som fremheves i offentlige diskusjoner, og forskning, om mangel på likestilling. Vi skal ikke liste opp samtlige av disse områdene her, men peke på noen sentrale tema. For det første, forskjeller i lønn og arbeidstid mellom kvinner og menn (Østbakken & Frisell, 2021), for det andre en mangel på kvinner i toppposisjoner i næringslivet og i akademia (Core, 2020), for det tredje en fremtredende kjønnssegregering i arbeidslivet og i utdannings- og yrkesvalg (Seehuus, 2019; Seehuus & Reisel, 2017). For det fjerde at kvinner har en betydelig høyere risiko enn menn for å bli utsatt for seksuelle overgrep og vold i hjemmet (Bjørnholt & Helseth, 2019). For det femte, ulik fordeling av husarbeid og barnepass mellom kjønnene, inkludert uttak av foreldrepermisjon (Ellingsæter & Kitterød, 2021; Kitterød & Halrynjo, 2019) og til sist, rett og slett at kvinner og menn har ulike holdninger til kjønnsforskjeller og

likestilling (Kitterød & Teigen, 2021). I dette notatet skal vi la de tre første områdene ligge, men gå nærmere inn på noen spørsmål knyttet til de tre siste.

Det skal imidlertid ikke gjøres noen gjennomgang av tilstanden på disse områdene i bred forstand. Både fordi det allerede finnes en relativt rik litteratur her, men også fordi dette notatet søker å undersøke ett spesielt fenomen – nemlig forskjeller etter utdanning blant menn – om menn med kort utdanning skiller seg ut fra andre menn og fra kvinner med og uten lengre utdanning. Når det vises til at likestillingen på flere områder er kommet for kort, og hvor «statsfeminismen» virker å ha vanskelig å påvirke i ønsket retning, peker nemlig ulike grupper av menn seg ut som spesielt «resistente», eller som å mangle både et ønske om, og vilje til, likestilling. Det har de siste årene dukket opp en rekke slike grupper av menn som enten eksplisitt tar avstand fra likestillingsidealer eller som handler på måter som undergraver målet om likestilling.

I amerikansk psykologisk forskning og kjønnsforskning snakker man ofte om en form for «maskulinitetskrise» som årsak til et bredere sett av reaksjonære holdninger, men hvor motstand mot likestilling og feminisme står sentralt (Levant & Pryor, 2020). Ikke minst pekes det der på hvordan «sinte hvite menn» (Kimmel, 2017), er motstandere av likestilling mellom kjønnene fordi de opplever å være frarøvet en samfunnsposisjon som menn hadde i tidligere tider (se også for eksempel Gest, 2016; Hochschild, 2018 om hvordan slike opplevelser også er knyttet immigrasjon og lavere lønninger). I Europa har det også vært snakket om en lignende utvikling, hvor menn i større grad enn kvinner har sluttet opp om høyrepopulistiske partier som gjerne fronter en mer tradisjonell forståelse av kjønn og kjønnsroller og som tar eksplisitt avstand fra, eller til og med angriper, feministisk kjønnsforskning som ledd i en aktivistisk «antifeminisme» (Lilleslått, 2017; Thorup, 2020).

Hvem er så disse mennene som «bremser» likestillingen? Her peker litteraturen på ulike grupper, for selv om det er slik at menn, sett under ett, i flere tilfeller skiller seg tydelig fra kvinner, også sett under ett, i både holdninger og handlinger knyttet til likestilling, er det noen undergrupper av menn som utmerker seg. På den ene siden, og som har fått stadig økende oppmerksomhet de siste årene, har vi såkalte «incels» (involuntary celibate). Dette dreier seg om en heterogen gruppe av gutter og menn som lever i et ufrivillig sølibat, noe som etter deres egen forståelse ofte bunner i kvinners biologisk funderte seksuelle dominans over menn. Dette kan gi seg utslag i eksplisitt kvinnehat og antifeminisme, spesielt på ulike nettfora (Ging, 2019; Reform, 2022). Tross stor oppmerksomhet,

er dette antagelig likevel ikke en spesielt tallrik gruppe, og tematikken forfølges ikke videre i dette notatet¹.

På den andre siden, og av langt større omfang, finner vi to grupper menn som defineres ut fra deres posisjon i samfunnshierarkiet – gjerne via inntekt eller utdanning. Noe paradoksalt er det mennene i hvert sitt ytterpunkt av det sosiale hierarkiet (Morgan, 2005) som trekkes fram som å bremse, eller aktivt motvirke, likestillingen. De defineres imidlertid via litt ulike kriterier og spiller litt ulike roller. Eksempelvis er det slik at selv om idealet om «den mannlige forsørgeren»² har stått sterkt blant store grupper av menn (og kvinner) over lang tid, tyder mye på at «likestilt forsørgelse» nå er idealet – og praksisen – for store deler av den norske befolkningen (Ellingsæter & Kitterød, 2022), men at dette kanskje ikke deles like sterkt av menn på toppen (Halrynjo & Lyng, 2017; Aarseth, 2015) eller blant menn i arbeiderklassen (Morgan, 2005).

Menn på «toppen», forstås gjerne som næringslivsledere eller velstående forretningsmenn som motvirker likestilling gjennom å la sin tradisjonelle forståelse av kjønn og kjønnsroller virke gjennom makt og innflytelse i bedrifter og styrerom (Connell & Wood, 2005; Halrynjo et al., 2015), noe som blant annet forhindrer økt rekruttering av kvinner til slike posisjoner (Core, 2020). Disse mennene ses imidlertid også på som å spille en rolle i reproduksjonen av en tradisjonell maskulinitetsforståelse gjennom påvirkning innad i familien og på barnas sosialisering (Halvorsen & Ljunggren, 2021; Aarseth, 2014).

Det er imidlertid i den andre enden av samfunnshierarkiet, i arbeiderklassen og blant dem med kort eller ingen utdanning, at vi finner mennene som kanskje oftest problematiseres som likestillingens bremseklosser. Forskningen som fokuserer direkte på arbeiderklassemenn og deres likestillingsholdninger og -praksiser³ er ikke spesielt omfattende, men bidrag som indirekte tematiserer dette fikk virkelig et oppsving etter 2016, hvor Donald Trump vant det amerikanske presidentvalgene og britene stemte for utmelding av EU (se f.eks. Gest, 2016; Hochschild, 2018; Mann & Fenton, 2017; Norris & Inglehart, 2016; Vance, 2016). I begge tilfeller ble det pekt på innflytelsen til disse såkalte sinte hvite mennene (Kimmel, 2017), og at menn med kort utdanning

¹ Men se Reforms rapport om Incels i Norge (2022)

² Se Ellingsæter og Kitterød (2022) for en grundig gjennomgang av dette begrepet og analyser over utviklingen av fenomenet i Norge.

³ Det finnes strengt tatt heller ikke voldsomt mye nyere norsk litteratur som analyserer arbeiderklassemenn i et kjønnsperspektiv mer generelt heller, men se f.eks. Borgen, O. Å., & Skogen, K. (2021). Gutta på jakt. In G. Ødegård & W. Pedersen (Eds.), *Ungdommen*. Cappelen Damm Akademisk, Krange, O., & Skogen, K. (2007). Reflexive tradition: Young working-class hunters between wolves and modernity. *Young*, 15(3), 215-233. , Næss, H. E. (2012). Rallykultur. En sosiologisk analyse av et bilsportfellesskap. *Sosiologisk tidskrift*, 20(02), 138-159.

var overrepresentert blant de «seirende» velgergruppene. Disse valgene kan forstås som å strengt tatt ikke ha noe å gjøre med spørsmål om likestilling og holdninger til kvinner, og spesielt ikke i Norge, men de tolkes gjerne likevel som å utgjøre viktige punkter i arbeiderklassemenns ønske om å «vende tilbake» til en tid der «menn var menn», og de hadde tryggere posisjoner, både sosialt og økonomisk (Inglehart og Norris, 2017; Kimmel, 2017). Likestillingsmotstand er således en integrert del her, og vi skal se litt nærmere på hva som eksisterer av informasjon om denne gruppa, spesielt i en norsk kontekst.

ARBEIDERKLASSEMENN OG LIKESTILLINGSSPØRSMÅL

Som allerede nevnt er det en rekke studier som kan antyde at arbeiderklassemenn – eller menn med kortere utdanning – er vesentlig mer tilbakeholdne i sin støtte til likestilling eller at de rett og slett motarbeider den. Denne «motarbeidelsen» kan være både aktiv, slik vi har sett eksempler på ovenfor, men også mer indirekte ved at menn med kortere utdanning viderefører tradisjonelle sosiale praksiser, kjønnsrolleforståelser og yrkesvalg. Selv om dette med yrkes- og utdanningsvalg som nevnt ikke er i fokus her, kan det være verdt å peke på en av forklaringene på hvorfor dette skulle skje i større grad blant folk – og spesielt gutter og menn – med lavere utdanning. En forklaring er nemlig at sosialiseringen inn i tradisjonelle kjønnsroller er sterkere og mer rigide i arbeiderklassefamilier (Dryler, 1998), og siden arbeiderklassemenn oftere antas å ha en mer tradisjonell forståelse av hva maskulinitet er enn i middelklassefamilier (Connell, 1991; DiPrete & Buchmann, 2013; Morgan, 2005) blir også nye generasjoner av gutter lært opp til å verdsette slike idealer og å unngå praksiser og holdninger som deres venner kan oppfatte som «feminine» (Levant & Pryor, 2020).

At menn i arbeiderklassen – eller som har kortere utdanning – forfekter tradisjonelle maskuline idealer som for eksempel styrke, konkurranser, rasjonalitet og stoisme er godt dokumentert i den internasjonale forskningslitteraturen. At gutter med arbeiderklassebakgrunn kan oppfatte skolen som en «feminin» arena og dermed nedvurdere den er et godt etablert fenomen, minst tilbake til Paul Willis' klassiske studie (1977), også i Norge, selv om «skolemotstand» selvsagt heller ikke utelukkende springer ut av en slik maskulinitetsrolle (Halvorsen & Ljunggren, 2021; Hegna, 2019; Lyng, 2009; Rosten, 2017). At arbeiderklassemenn og -gutter forfekter egenskaper som tøffhet og styrke er en gjenganger i flere analyser (Iacuone, 2005; Levant & Pryor, 2020; McDowell, 2009; Paap, 2006). Å verdsette slik tradisjonelle maskuline karaktertrekk trenger imidlertid ikke å innebære noen avvisning av verken likestilling eller kvinner, men det finnes også noen studier som knytter disse fenomenene sammen. For eksempel finner Ness (2012) at bygningsbransjen i Storbritannia på mange måter er rigget i kvinners disfavør, både strukturelt og gjennom lokale

praksiser og væremåter. Paap (2006) viser på sin side gjennom et etnografisk arbeid i USA at mannlige bygningsarbeidere ofte utviser sterke motforestillinger til kvinner.

Selv om det altså internasjonalt finnes en del dokumentasjon som underbygger en forståelse av arbeiderklassemenn som mer kjønnsstradisjonelle, er det relativt lite nyere forskning som eksplisitt tar for seg dette i Norge, og spesielt få kvantitative analyser. Det vil si, det finnes en rekke kvantitative analyser som undersøker forskjeller i likestillingsholdninger og -praksiser mellom menn og kvinner (se Kitterød og Teigen, 2021 for en oppdatert kartlegging av holdninger til likestilling), men få av nyere dato som *samtidig* fokuserer på og analyserer klasse- eller utdanningsforskjeller *blant* kvinner og menn. Flere rapporter viser imidlertid at det er *både* kjønns- og utdanningsforskjeller når folk blir spurt om likestillingsspørsmål. Eksempelvis finner Tyldum (2019) at selv om det i alle grupper er bred oppslutning om likestilling så er det samtidig betydelige forskjeller knyttet til spørsmålet om likestilling er oppnådd og om arbeidet må videreføres. Mens folk med høyere utdanning er mer tilbøyelige enn de med kortere utdanning til å mene at kvinner og menn er likestilt på arbeidsmarkedet, er det likevel de førstnevnte som er mest positive til ytterligere likestillingstiltak. Det er imidlertid heller ikke i denne rapporten noe stort fokus på hvordan likestillingsoppfatninger kan være et resultat av såkalte samspill mellom kjønn og utdanningsnivå.

To nyere norske studier som undersøker foreldres bruk av tid på barna finner imidlertid et klart samspill mellom kjønn og sosial klasse eller utdanning. For det første finner Ellingsæter og Kitterød (2021) at selv om fedre i alle utdanningsgrupper økte sin familieinvolverte praksis i perioden mellom 1980 og 2010, så gjelder denne endringen spesielt for dem som har lang universitetsutdanning ved at de både endrer sin praksis i et større omfang og gjør mer familiearbeid enn menn med kortere utdanning. Også i studien som undersøker tidsbruk blant fedre i et klasseperspektiv (Ellingsæter et al., 2021) finner de at selv om menn generelt bruker mindre tid enn kvinner, så er det også forskjeller mellom menn. Det er de i den økonomiske delen av øvre middelklasse og de i arbeiderklassen som bruker minst tid. Et tidsintensivt farskap finnes i all hovedsak blant menn i den kulturelle middelklassen. At det finnes klasseforskjeller i foreldre- og oppdragelsespraksis er godt dokumentert gjennom både internasjonale (se spesielt Lareau, 2011) og i flere norske kvalitative studier, hvor både klasseforskjeller i materielle vilkår og ulike kulturelle idealer har vist seg å være viktige (Stefansen & Blaasvær, 2010; Stefansen & Farstad, 2010; Stefansen & Aarseth, 2011). Et sentralt poeng i denne litteraturen handler i utgangspunktet ikke så mye om kjønn, men om hvordan familier i ulike sosiale klasser gjør foreldreskap forskjellig og har ulikt syn på hva barn trenger og på deres utvikling. Dette var tydelig også i Harriet Holter m.fl. (1975, p. 71)

nå klassiske studie av «Familien i klassesamfunnet», hvor de skriver at «borgerlige familier legger hovedvekten på at barna blir selvstendige. Arbeiderklasseforeldre ønsker først og fremst at deres barn skal være lydige og vise respekt og høflighet». Selv om arbeiderklasseforeldre kan gi barna deres større frihet enn hva middelklasseforeldrene gjør på noen områder – for eksempel gjennom å kunne delta i uorganiserte aktiviteter (lek) uten vokseninnblanding – kan de også være tilbøyelige til å regulere barnas oppførsel i større grad for å sikre at «de passer inn» (Eriksen & Stefansen, 2021; Stefansen & Blaasvær, 2010). En studie som eksplisitt handler om farskap på Island (Farstad & Stefansen, 2015) finner også at det der er klasseforskjeller i hvordan dette forstås og utøves. Mens middelklassefedrene i stor grad uttrykker seg i tråd med en fortelling om høy involvering og et likestilt foreldreskap med mor når barnet er lite, består gruppen som ser på farskap som å komme i andre rekke etter moren i all hovedsak av arbeiderklasser menn, som altså forfekter en noe mer tradisjonell tilnærming.

Det finnes imidlertid også noen indikasjoner på at menn med kortere utdanning ikke alltid skiller seg voldsomt ut i likestillingsoppfatninger, eller -praksis. Om vi ser tilbake på eldre norske studier, viste for eksempel Harriet Holter og kolleger tilbake i 1975 at selv om arbeiderklassefamilier oftere mente at kvinner burde gjøre tradisjonelt kvinnearbeid, så var arbeidsdelingen i praksis likere der enn i «borgerlige» familier (Holter m.fl., 1975: 71). Tilsvarende fant også Øystein G. Holter i en studie fra 1988 at menn med høyere inntekt deltar *mindre* i omsorgs- og husarbeid enn dem med lavere inntekt (Holter, 1989, p. 212). I en, litt nyere, britisk intervjubasert studie av unge arbeiderklasser menn finner for eksempel Roberts (2013) at informantene i langt større grad opponerer mot tradisjonelle forståelser av menn og husarbeidsforpliktelser enn hva som ofte har vært tilfelle i tidligere studier og at også disse mennene, i likhet med middelklasser menn, utviser en «mykere» form for maskulinitet. Her hjemme har en Fafo-rapport som undersøker kjønnsdeling i arbeidsmarkedet på virksomhetsnivå, hvor både ledere, ansatte og tillitsvalgte ble intervjuet (Steen-Jensen & Øistad, 2019) vist at både menn og kvinner, i begge utdanningskategorier, ønsker seg et kjønnsblandet arbeidsmiljø. Og selv om informantene i sykehjem og barnehager opplever at kvinner og menn er ulike hverandre, så uttrykker de også at disse ulikhetene innebærer komplementære kvaliteter som kan komme de eldre og barna i virksomhetene til gode. I likhet med dette finner også Ljunggren (2021) at selv om håndverker menn riktignok kan snakke nedsettende om menn som utviser det som tradisjonelt har vært forstått som feminine egenskaper, så er de samtidig i svært positive til å få flere kvinner på arbeidsplassen.

Som illustrert i denne raske gjennomgangen er det et tydelig behov for flere analyser som undersøker likestillingsspørsmål gjennom å også ta for seg forskjeller etter klasse eller utdanning blant menn (og blant kvinner), og selv om ikke dette berøres i dette notatet, åpenbart også gjennom å trekke inn ytterligere ulikhetskategorier samtidig (jfr. Kitterød & Nadim, 2020; Orupabo, 2016). Et relevant og overordnet spørsmål vi også kan stille er hvor grensene skal gå før vi snakker om å «bremse» eller «motvirke» likestilling. Aktiv motarbeidelse av likestilling, antifeminisme (jfr. Thorup, 2020) eller diskriminering på bakgrunn av kjønn er åpenbart, men hvor skal vi sette slike grenser når det er snakk om holdninger eller praksiser? Er det menn med kortere utdanning som er de største bremseklossene for likestillingen dersom de er uenige med kvinner flest, men samtidig i all hovedsak mener det samme som menn med lengre utdannelse? Og hvordan skal vi forstå deres rolle dersom de mener det motsatte av mennene (og kvinnene) med lengre utdannelse, men samtidig er enige med arbeiderklassekvinner? Som nevnt innledningsvis er det vanskelig å forholde seg til slike spørsmål dersom vi ikke har bedre oversikt over hvordan slike forskjeller faktisk arter seg. Jeg har her inkludert noe av forskningen som finnes på området, men det finnes også en rekke analyser som *berører* slike klasse- eller utdanningsforskjeller mer indirekte, ikke minst når det gjelder uttak av foreldrepermisjon. Dette har jeg latt ligge her ettersom målet ikke er å gjøre en fullstendig gjennomgang av litteraturen, men å tilby en avgrenset og fokusert empirisk start på det å nøste i forskjellene etter sosial posisjon blant menn.

Metode

Som allerede nevnt er den metodiske fremgangsmåten i dette notatet av relativt enkel art. Samtlige analyser består av såkalte krysstabeller av ulike spørsmål hvor det kartlegges forskjeller eller likheter mellom de fire hovedgruppene, altså menn med kortere utdanning; kvinner med kortere utdanning; menn med lengre utdanning og kvinner med lengre utdanning. Dataene for samtlige analyser er hentet fra undersøkelsen Norsk Monitor, en landsrepresentativ undersøkelse av den norske befolkningen over 15 år, som er gjennomført på høsten annet hvert år siden 1985. Utvalget er vektet på kjønn, alder og bostedsregion. På de fleste av spørsmålene benyttes utelukkende data fra 2019 (N=3710), men på noen analyser hvor utvikling over tid undersøkes, har jeg også inkludert samtlige (N=63 946), eller en rekke av, de tidligere utgavene, avhengig av hvor langt tilbake i tid det aktuelle spørsmålet er stilt.

Alle analysene er gjennomført i den nettbaserte analyseportalen til Ipsos og Norsk Monitor (Target Group Builder), hvor kvinner og menn, samt utdanningsgruppene (menn og kvinner med hhv. kort og lang formell utdanning), ble satt som såkalte målgrupper og sammenlignet på totalt 19 ulike

spørsmål, samt undersøkt utviklingen over tid på noen av disse. På alle spørsmålene ble det gjennomført tester av om forskjellene mellom gruppene oppfylte kriterier for å være statistisk signifikante med et konfidensnivå på 95 %, tilsvarende en ANOVA-test i ordinære statistikkprogram. Det er gjennomgående referert til disse testene samtidig som resultatene gjennomgås. Av tidshensyn har jeg imidlertid ikke signifikanstestet forskjellene år for år i tidsseriene, så disse må tolkes som å indikere trender heller enn robuste sammenheng.

Totalt var det 3710 respondenter i 2019-utvalget. 1864 kvinner og 1846 menn. Kategorien «lengre utdanning» består i dette tilfelle av respondenter som har krysset av for at deres høyeste avsluttede utdannelser er «Høyskole/universitet, lavere nivå» eller «Høyskole/universitet, høyere nivå». Totalt var det 1146 kvinner og 976 menn i denne kategorien. I kategorien «kortere utdanning» finner vi respondenter som har krysset av for at deres høyeste avsluttede utdanning er «Folkeskole/Framhaldsskolenivå», «Ungdomsskole/Realskolenivå» eller «Videregående skole/Gymnasnivå». I denne kategorien var det totalt 718 kvinner og 870 menn. Siden enkelte av spørsmålene handler om holdninger eller handlinger til ektefelle/samboer/partner, er respondentene som har svart at de ikke står i en slik relasjon utelatt fra analysene. Dette vil fremgå av antallet respondenter, som er rapportert for hver enkelt analyse.

For mange av spørsmålene har jeg slått sammen svarkategorier for å forenkle analysene. Dette er også kommentert underveis i presentasjonen av resultatene. Overordnet sett kan det likevel være verdt å påpeke at dette kan ha medført at vi går glipp av interessante forskjeller. Når for eksempel «delvis (u)enig» og «helt (u)enig» er sammenslått til «helt eller delvis (u)enig», kan dette bety at vi overser eventuelle forskjeller i hvor bastant syn de ulike gruppene har på en sak. Når jeg likevel har valgt å slå sammen disse kategoriene bunner det igjen i målsetningen om å få til en bred kartlegging, hvor det viktigste har vært å se om det er noen forskjeller i «retningen» på respondentenes svar.

En åpenbar svakhet ved analysene er at selv om kjønn og utdanning kombineres, så er det samtidig, som tidligere nevnt, flere andre svært viktige faktorer som holdes utenfor. Det er trolig betydelig variasjon, for eksempel etter alder, bosted og minoritets-/majoritetsbakgrunn på flere av spørsmålene, samt ulike samspill, som vi ikke får innsikt i her. For flere av spørsmålene som er benyttet i dette notatet, samt en rekke andre knyttet til samme tema, kan både Norsk monitor og andre datakilder benyttes til å undersøke detaljer, ulike former for sammenhenger, så vel som utvikling over tid på en langt mer omfattende måte enn hva tilfellet er her. Jeg oppmuntrer andre til å gjøre nettopp det.

Oppfatninger om kjønnsforskjeller og likestilling

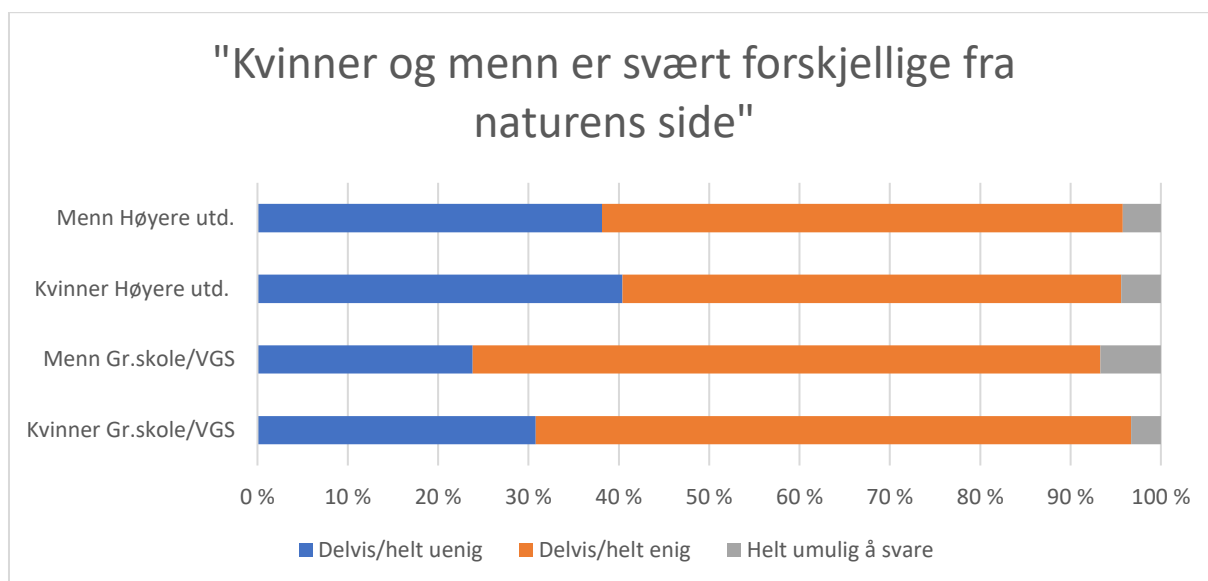
I denne delen skal vi se nærmere på hva slags holdninger menn med kortere utdanning har til noen utvalgte likestillingsspørsmål. Hovedformålet er som tidligere nevnt å kartlegge, heller enn å forklare. For å oppnå en bedre forståelse av deres posisjon vil gjennomgangen være skrittvis. Det vil si at jeg først vil presentere forskjeller mellom menn og kvinner, uten å ta hensyn til eventuell variasjon i undergrupper. Dette gir oss et sammenligningspunkt for neste skritt, som består av å sammenligne forskjeller mellom menn med ulikt utdanningsnivå. Jeg inkluderer imidlertid også gjennomgående utdanningsforskjeller blant kvinner, for å kunne si noe om betydningen av utdanning versus betydningen av kjønn, og om hvordan disse faktorene potensielt henger sammen. For enkelte spørsmål ser jeg også på utvikling over tid.

ER MENN OG KVINNER FORSKJELLIGE?

Før vi skal se nærmere på synet på noen konkrete likestillingsholdninger, skal vi ta et raskt blikk på spørsmålet om menn med kortere utdanning skiller seg ut i sitt syn på hva vi kan kalle «biologiske» eller «naturlige» kjønnsforskjeller. Nærmere bestemt skal vi se på hvor enige de er i påstanden: «Kvinner og menn er svært forskjellige fra naturens side». Det er viktig å merke seg at dette ikke er et spesielt nyansert spørsmål – vi vet ikke hva respondentene legger i begrepet «forskjellige» - jeg har likevel valgt å inkludere det fordi det *kan* indikere eventuelle forskjeller i grunnsynet på kjønn. Merk at påstanden også sier «*svært* forskjellige».

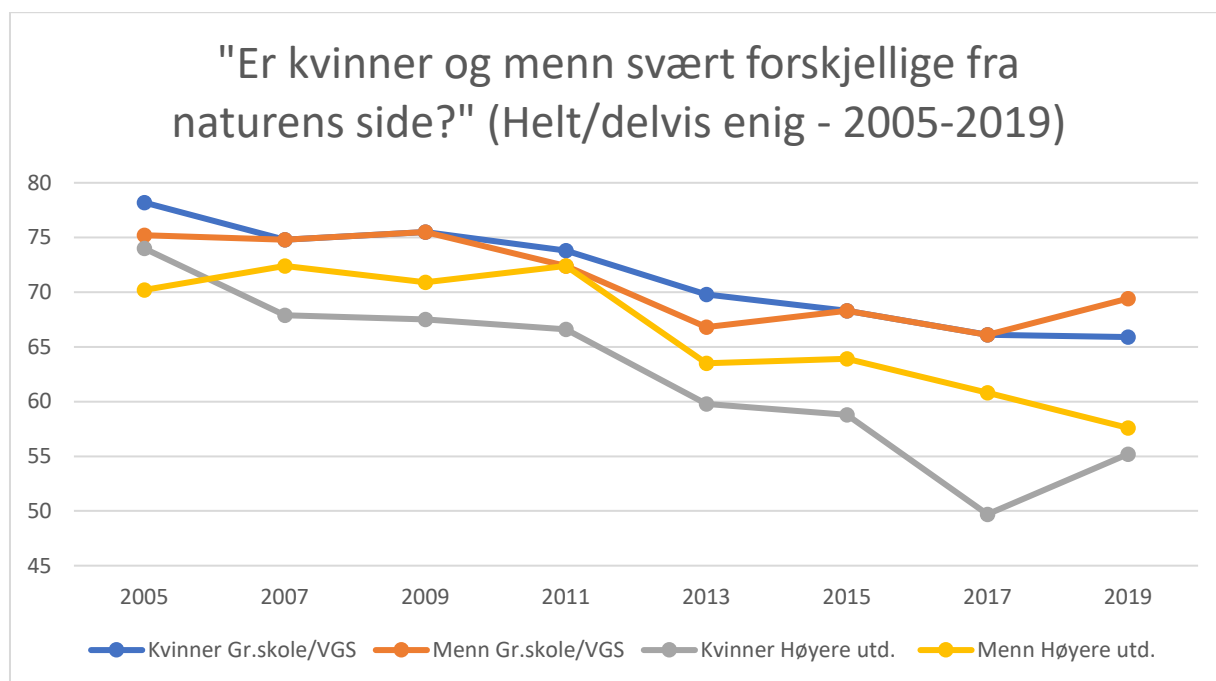
For utvalget som helhet er hele seks av ti helt eller delvis enige i påstanden, menn i litt større grad (63 %) og kvinner i litt mindre (59 %). I figur 1 ser vi forskjellene mellom kvinner og menn som har henholdsvis videregående skolegang som høyeste fullførte utdanning og dem som har tatt høyere utdanning.

Figur 1: Er kvinner og menn svært forskjellige fra naturens side? (N= 3644)

Selv om kjønnsforskjellene totalt er små, fremkommer det i figur 1 at det er større forskjeller dersom vi også inkluderer utdanningsnivå. Det er blant menn med kortere utdanning det er flest som er helt eller delvis enig i påstanden. Omtrent 69 prosent. Til sammenligning er det nesten 12 prosentpoeng færre som er enige blant menn med lengre utdanning. Selv om andelen er noe lavere blant kvinner, finner vi en omtrent akkurat like stor utdanningsforskjell blant dem. 65,9 prosent av kvinner med kortere utdanning mot 55,2 prosent av kvinnene med lengre utdanning. Det er altså betydelig større forskjeller etter utdanning enn etter kjønn, og det er ikke statistisk signifikante forskjeller etter kjønn når vi inkluderer utdanningslengde.

Figur 2: Er kvinner og menn svært forskjellige fra naturens side? (2005-2019)

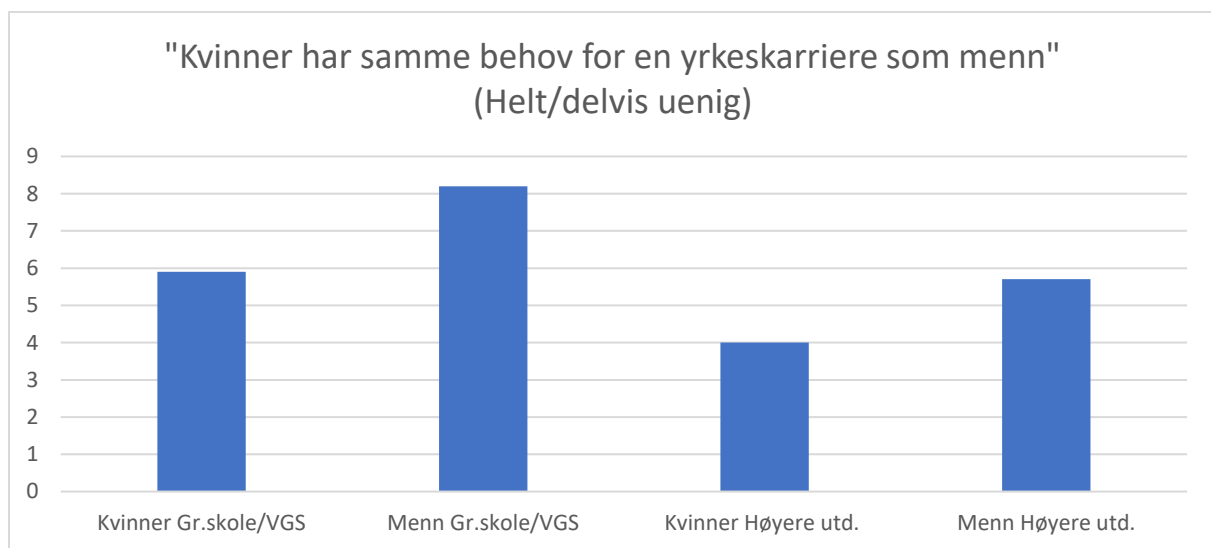
Et annet interessant, og relevant, spørsmål i denne sammenheng er for det første om det har blitt flere eller færre i de ulike gruppene som er enige i påstanden naturlige forskjeller mellom kjønnene over tid, og for det andre om forskjellene mellom gruppene har endret seg. Dette spørsmålet fremkommer i figur 2 og har vært inkludert i Norsk monitor tilbake til 2005. Selv om det er svært trolig at oppfatningene om dette kan ha vært utsatt for større endringer tidligere, så kommer det likevel en relativt tydelig trend til syne. For samtlige grupper har andelen som er helt eller delvis enige i at kvinner og menn er svært forskjellige fra naturens side falt i løpet av denne fjortenårsperioden. I 2005 var det mer enn 70 prosent i samtlige grupper som var helt eller delvis enige. I 2019 er det ingen av gruppene som hadde andeler over 70 prosent. Tross fortsatt høye andeler virker det altså å være en stabil nedadgående trend i befolkningen som helhet.

Kanskje mer interessant er at det tilsynelatende var mindre forskjeller mellom gruppene i begynnelsen av perioden enn hva det er mot slutten. Dette skyldes i all hovedsak at andelen i gruppene med høy utdanning har blitt mer redusert enn hva den har blitt i gruppene med kortere utdanning. Så selv om det nå er færre i alle gruppene som er enige enn hva tilfellet var tidligere, er det i dag større forskjeller mellom dem.

KVINNERS BEHOV FOR YRKESKARRIERE

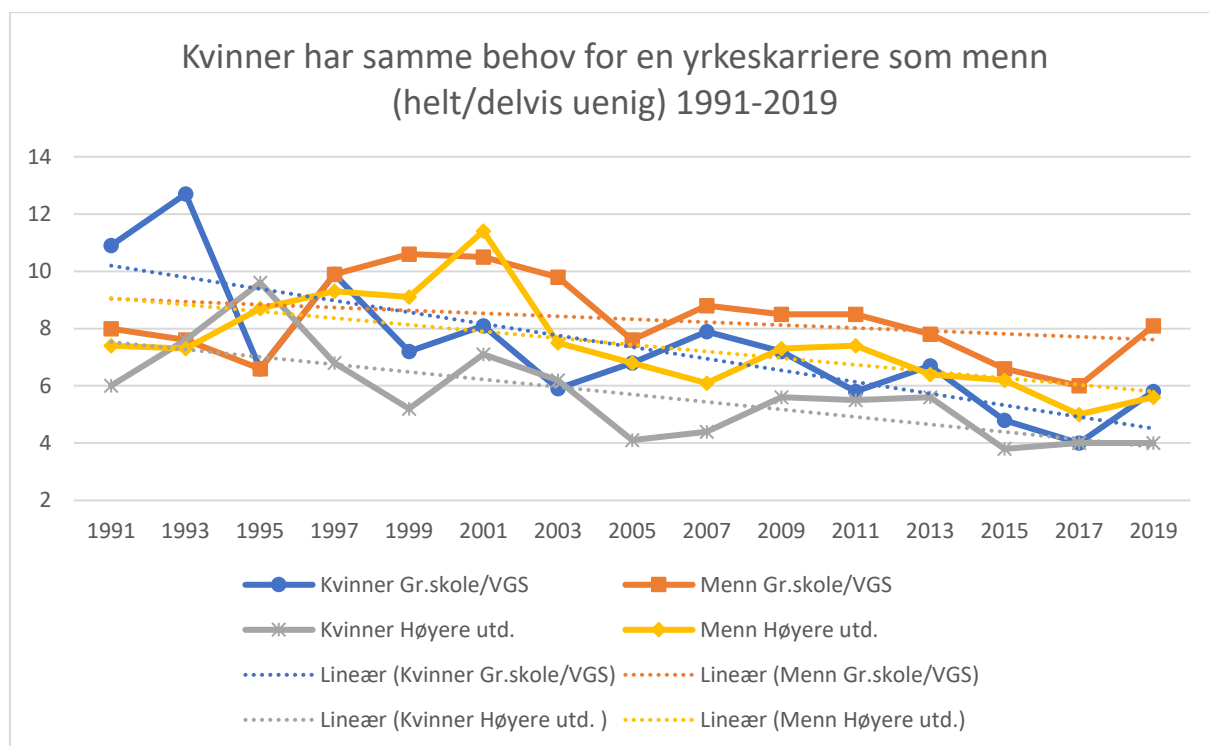
En noe mer konkret tilnærming til temaet om kvinner og menn er forskjellige kan finnes i spørsmålet om kvinner har samme behov for en yrkeskarriere som menn. Dersom vi ser på utvalget under ett, svarte mer enn ni av ti at de var helt eller delvis enig i dette i 2019. Litt over to prosent mente spørsmålet var umulig å svare på, mens litt under seks prosent var helt eller delvis uenige. Det er altså utstrakt enighet om at kvinner har samme behov som menn for en yrkeskarriere. Dette gjelder for både kvinner, hvor 93,3 prosent var enige, og for menn, hvor 90,3 prosent var enige. Det er likevel noen interessante forskjeller etter utdanning som vi kan se nærmere på.

Figur 3: Har kvinner samme behov for en yrkeskarriere som menn? (N= 3670)

I figur 3 ser vi forskjellene mellom gruppeandelene som har svart at de er helt eller delvis *uenige* i at kvinner har samme behov for en yrkeskarriere som menn. Igjen er den største andelen (men fortsatt ikke mer enn åtte av hundre) å finne blant menn med kortere utdanning – en andel som er statistisk signifikant høyere enn blant menn med høyere utdanning og for hva som er tilfelle blant kvinner med lengre utdanning, men ikke fra kvinner med kortere utdanning. Som på synet om at menn og kvinner er forskjellige fra naturens side er det også her slik at kvinner med kortere utdanning er noe mer uenige enn hva kvinner med lang utdanning er.

Figur 4: Har kvinner samme behov for en yrkeskarriere som menn? (1991-2019)

Også her er det interessant å se på utvikling over tid. I dette tilfellet har vi målinger helt tilbake til 1991. I figur 4 ser vi utviklingen over tid for andelen i de ulike gruppene som sier seg helt eller delvis *uenig* i påstanden om at kvinner har samme behov for en yrkeskarriere som menn. Siden andelene fluktuerer relativt mye i begynnelsen av perioden har jeg lagt til såkalte lineære trendlinjer, for å tydeligere få frem den overordnede utviklingen. Det er nemlig også her slik at den overordnede trenden er at det stadig blir færre som er uenige i denne påstanden. I motsetning til tilfellet med synet på forskjeller mellom menn og kvinner fra naturens side, er det imidlertid ingen tegn til at forskjellene mellom gruppene endrer seg spesielt mye over tid. For de fleste måletidspunkter er det også slik at det er blant menn med kortere utdanning hvor flest er uenige og at det er færrest blant kvinner med lang utdanning. Det er viktig å igjen påpeke at hovedbildet her er at de aller fleste, i alle grupper, er *enige* i påstanden.

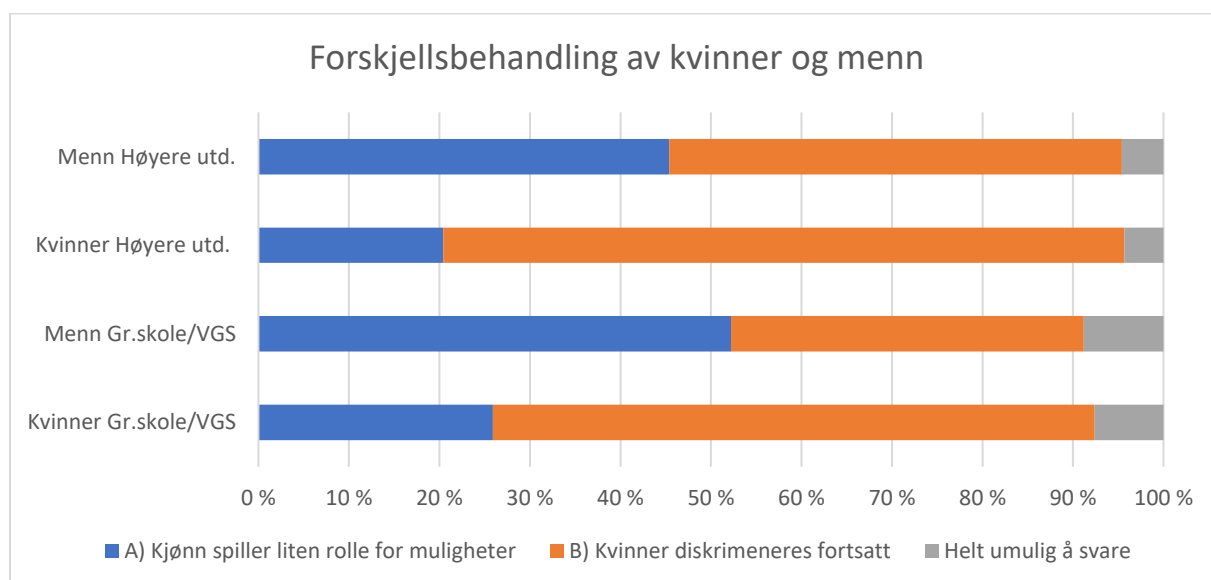
EKSISTERER DET FORSKJELLSBEHANDLING AV KVINNER OG MENN?

Hva tenker kvinner og menn med ulikt utdanningsnivå om hvor mye forskjellsbehandling av kvinner og menn som foregår i Norge? For å se nærmere på dette skal vi gjennomgå fordelingen av svarene hvor respondentene ble presentert en diskusjon om forskjellsbehandling av kvinner og menn mellom to personer, A og B, og bedt om å ta stilling til hvem de er mest enige med. Person A sier: «Det spiller i dag liten rolle om du er kvinne eller mann for hvilke muligheter du har for å

få en ledende stilling, høy lønn eller andre goder.», mens person B sier: «Fortsatt diskrimineres kvinner, slik at de har vanskeligere for å oppnå de samme godene som menn.» I tillegg til disse to alternativene kunne respondentene også velge alternativet «helt umulig å svare».

Om vi ser utvalget under ett svarte 58,5 prosent at de var mest enige med person B, altså at kvinner fortsatt diskrimineres. 35,5 prosent var på sin side mest enige med person A, som sier at kjønn spiller liten rolle. Seks prosent mente det var helt umulig å svare. Det er betydelig flere kvinner (mer enn syv av ti) enn menn (omtrent 45 %) som er mest enige med person B. Om vi tar for oss utdanningsgruppene fremkommer det igjen betydelige forskjeller.

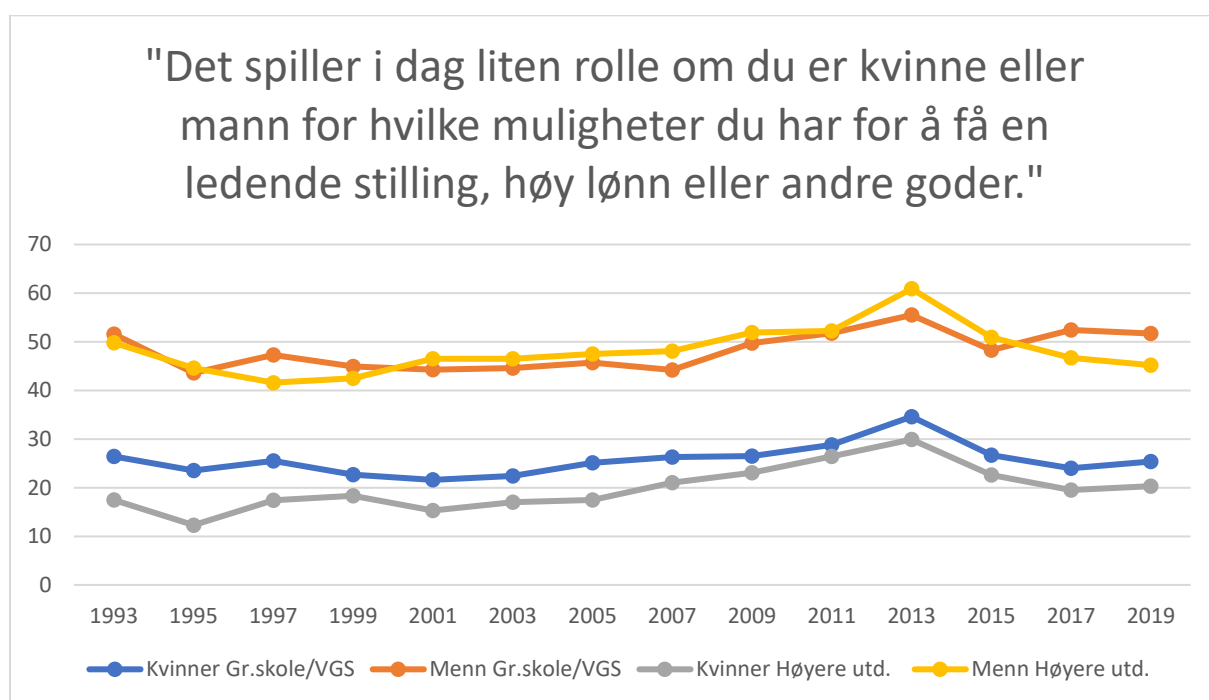
Figur 5: Eksisterer det forskjellsbehandling av kvinner og menn? (N= 3681)

I figur 5 fremkommer det at både blant kvinner og menn er det utdanningsforskjeller i synet på forskjellsbehandling. I begge tilfeller er det dem med lang utdanning som i størst grad er enige i at kvinner fortsatt diskrimineres. Blant dem med lang utdanning svarer tre av fire kvinner at kvinner fortsatt diskrimineres, mens det samme gjelder for halvparten av mennene i denne utdanningsgruppa. Også blant dem med kortere utdanning er det betydelige kjønnsforskjeller. Blant kvinnene i denne gruppa er det 66,5 prosent som er mest enige i at kvinner fortsatt diskrimineres, mens blant mennene er denne andelen til sammenligning bare på 39 prosent. Det er kun blant menn med kortere utdanning at mer enn halvparten (52,2 prosent) er mest enige i at kjønn spiller liten rolle for muligheter. Det er også verdt å nevne at andelen som sier at det er «helt umulig å svare» er betydelig høyere blant dem med kortere utdanning. Faktisk mer enn dobbelt så høy blant menn med kort utdanning enn blant kvinner med lang utdanning. Dette er mønster

som går igjen i svært mange av analysene i dette notatet, men som ikke vil behandles videre her (men se Nordhagen, 2021 for en grundigere tematisering og analyse av slike «vet-ikke svar»). Samtlige av forskjellene mellom gruppene, med unntak av forskjellen mellom menn og kvinner med kortere utdanning som mener det er helt umulig å svare, er statistisk signifikante.

Figur 6: Spiller det en rolle om du er kvinne eller mann for mulighetene til å få en ledende stilling, høy lønn eller andre goder? (1993-2019)

Igjen kan vi ta en titt på utviklingen over tid. Her finnes det informasjon tilbake til 1993 og vi skal se nærmere på endringer i gruppeandelene som er mest enige i at kjønn spiller liten rolle. Som det fremkommer i figur 6 er det liten variasjon over tid. Både i nivåene og i forskjellene mellom gruppene. Det er i hele perioden betydelige forskjeller mellom menn og kvinner, uavhengig av utdanningsnivå. Gjennom hele perioden er det en liten utdanningsforskjell mellom kvinner, hvor færre med lang utdanning er enige i at kjønn spiller liten rolle. Tross en tendens til nedgang i andelen som mener kjønn spiller liten rolle blant menn med lengre utdanning etter 2013, og stabilitet blant menn med kortere utdanning, er det gjennom perioden under ett svært små forskjeller mellom dem.

Holdninger til likestilling, familie og barneoppdragelse

I denne delen beveger vi oss over fra å se på oppfatninger om hva slags forskjeller som finnes mellom kjønnene, og om oppfatninger om forskjellsbehandling etter kjønn, til å studere hva slags holdninger respondentene har. Forenklet sagt kan vi si at vi går fra å se på hvordan de opplever at

verden er, til hvordan den «burde» være. For å få en bredere, og dermed forhåpentligvis noe bedre, oversikt over hvilke områder det er forskjeller mellom gruppene på, og på hvilke områder det ikke er det, har jeg her inkludert en rekke ulike spørsmål som berører familie, arbeid i husholdningen og barneoppdragelse. Som i den første delen er målsetningen også her rent beskrivende.

OPPFATNINGER OM FAMILIEN OG DELING AV ARBEID I HJEMMET

I denne første delen skal vi se nærmere på forskjeller i oppfatninger om hvordan en familie bør være og om hvordan arbeidet i hjemmet burde fordeles. Vi beveger oss altså fra å se på hva folk tenker om brede og store spørsmål, som om hva slags forskjeller som finnes mellom kjønn, og om forskjellsbehandling på bakgrunn av kjønn, til hva slags oppfatninger de har om organiseringen av familier. Det første temaet vi skal se nærmere på handler om det er forskjeller mellom utdanningsgruppene i synet på hvordan en familie bør være. I undersøkelsen har respondentene blitt forelagt følgende spørsmålsformulering: «Det snakkes om endringer i menns og kvinners roller i familien. Nedenfor beskrives tre slags familier. Hvilken av disse svarer best til din oppfatning av hvordan en familie skal være?» I tillegg til å kunne svare «i tvil» ble de deretter presentert for disse alternativene:

- a) En familie der de to partnerne har like krevende jobber og hvor husarbeid og barnepass deles likt
- b) En familie der kvinnen har en mindre krevende jobb enn mannen, og der hun har hovedansvaret for hus og barn
- c) En familie der bare mannen har jobb, og det er kvinnen som tar seg av hus og barn.

Om vi ser på utvalget under ett er det en svært stor majoritet – hele åtte av ti – som svarer at det er alternativ a, hvor det er likestilling både i type jobb og i deling av husarbeid og barnepass, som svarer best til deres oppfatning av hvordan en familie skal være. Til sammenligning er det omtrent én av ti som mener alternativ b passer best, mens under to prosent mener det er alternativ c som er mest passende. Omtrent fem prosent svarer at de er i tvil.

Selv om det er en stor majoritet som foretrekker alternativ a blant både kvinner og menn, er det likevel en statistisk signifikant forskjell i andelene som foretrekker de ulike alternativene. Blant kvinnene er det 85,1 prosent som foretrekker alternativ a, 8,4 prosent som foretrekker alternativ b, mens kun 1,4 prosent foretrekker alternativ c. Blant mennene er oppslutningen om de tre alternativene henholdsvis 78,8, 13,6 og 2,2 prosent.

Figur 7: Hvilken familie svarer best til din oppfatning av hvordan en familie skal være? (N= 3690)

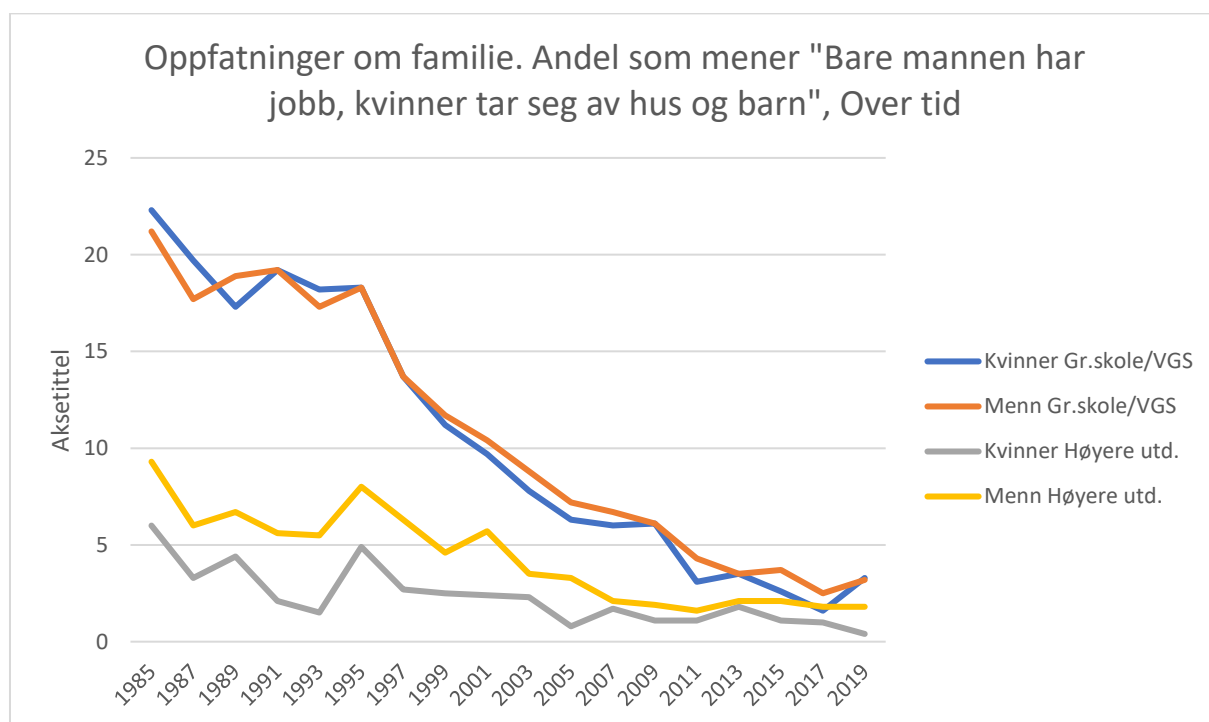
I figur 7 er kvinner og menn igjen delt inn i grupper etter om de har kort eller lang utdanning og tilsvarende er det igjen en solid majoritet i alle gruppene som foretrekker alternativ a. Det er imidlertid også interessante forskjeller mellom utdanningsgruppene, hvor det er menn med kortere utdanning som har den laveste andelen (73,1 prosent) som mener at familien hvor både type arbeid og husarbeidet er likestilt passer best. Denne andelen er statistisk signifikant forskjellig fra samtlige av de andre gruppene. I motsatt ende av oppslutningen om alternativ a finner vi kvinner med lang utdanning, hvor hele 88,8 prosent mener denne svarer best til deres oppfatning av hvordan en familie bør være. Til sammenligning svarer omtrent 79 prosent av kvinner med kortere utdanning og omtrent 84 prosent av menn lang utdanning det samme (alternativ a). Oppsummert er det fem prosentpoengs forskjell mellom utdanningsgruppene for både menn og kvinner i oppslutningen om alternativ a, hvor det er flest blant gruppene med lang utdanning.

Logisk nok er det også signifikante gruppeforskjeller i andelene som foretrekker de to andre familiealternativene. Forskjellene i oppslutningen om alternativ b – hvor kvinnen har en mindre krevende jobb enn mannen og har hovedansvaret for hus og barn – er tilsvarende som for alternativ a, bare med motsatt rekkefølge. Her er den høyeste andelen å finne blant menn med kortere utdanning (17,2 prosent), og lavest blant kvinner med lang utdanning (6,5 prosent). Blant menn med lang utdanning er det 10,5 prosent som foretrekker alternativ b. Dette er bare marginalt annerledes enn andelen blant kvinner med kortere utdanning (11,8 prosent). Om vi til slutt ser på forskjeller mellom gruppene i oppslutningen om det tredje alternativet (c), hvor bare mannen har jobb og kvinner tar seg av hus og barn, er andelene svært lave for samtlige grupper. Det er flest

blant menn og kvinner med kortere utdanning, hvor henholdsvis 3,2 og 3,3 prosent foretrekker dette alternativet. Så å si ingen kvinner med lang utdanning foretrekker dette alternativet (0,4 prosent), mens andelen er 1,4 prosent blant menn med samme utdanningslengde.

For dette spørsmålet finnes det informasjon tilbake til 1985, og i figur 8 kan vi se endringen i andelene i hver gruppe som har svart at det er alternativ c (det minst likestilte) som svarer best til deres oppfatning av hvordan en familie skal være.

Figur 8: Oppfatninger om familie – «Bare mannen har jobb, kvinner tar seg av hus og barn», (1985-2019)

I figuren er det svært tydelig at det har skjedd betydelige endringer i løpet av perioden i oppfatninger av hvordan en familie skal være. Selv om vi har sett at kvinner og menn med kortere utdanning i dag foretrekker det minst likestilte familiealternativet i betydelig større grad enn dem med lengre utdanning, er både oppslutningen og de absolutte forskjellene vesentlig mindre enn hva de var for tre tiår siden. I 1985 var det flere enn hver femte person med kortere utdanning som mente at familien hvor bare mannen hadde jobb svarte best til deres oppfatning av hvordan en familie skal være⁴. Til sammenligning var det den gangen 6 prosent av kvinner og 9,3 prosent av menn med lengre utdanning som mente det samme. Det har også skjedd en interessant utvikling i løpet av perioden hvor kvinner og menn som har lengre utdanning har nærmet seg hverandre. Det ser

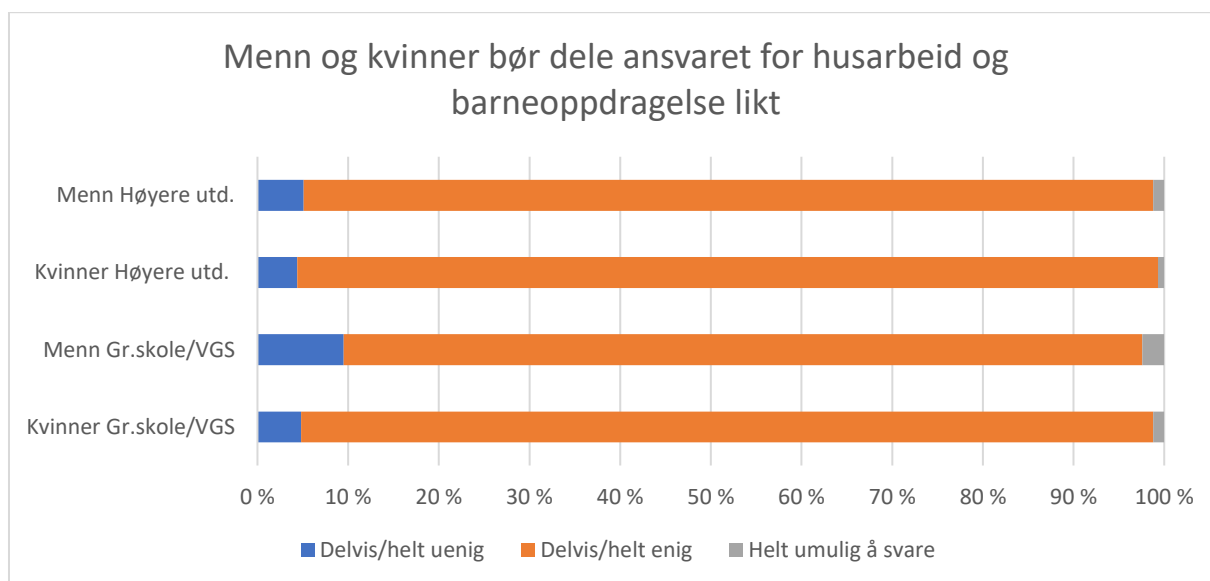
⁴ Og da var også denne gruppen betydelig større enn hva tilfellet er i dag (Ssb, 2017)

imidlertid ut som det kan være en tendens til noe økning i forskjeller mellom dem de siste årene, men andelene er så små at endringene ikke bør vektlegges for mye. Det har vært små forskjeller i oppslutning om denne familietyper blant kvinner og menn med kortere gjennom hele perioden.

Et noe annet spørsmål om den samme tematikken, handler eksplisitt om fordelingen av husarbeid og barneoppdragelse mellom menn og kvinner, og ikke om familieform. Her har respondentene i Norsk Monitor blitt forelagt en påstand som de blir bedt om å ta stilling til. Ordlyden var som følger: «Menn og kvinner bør dele ansvaret for husarbeid og barneoppdragelse likt». og de kunne velge mellom svaralternativene «helt uenig», «delvis uenig», «delvis enig», «helt enig» eller «helt umulig å svare». For enkelhets skyld har jeg her, og på andre spørsmål med de samme svaralternativene, gruppert sammen dem som er «helt» og «delvis» enig på den ene siden, og dem som er «helt» eller «delvis» uenig på den annen, men beholdt «helt umulig å svare» som en egen kategori.

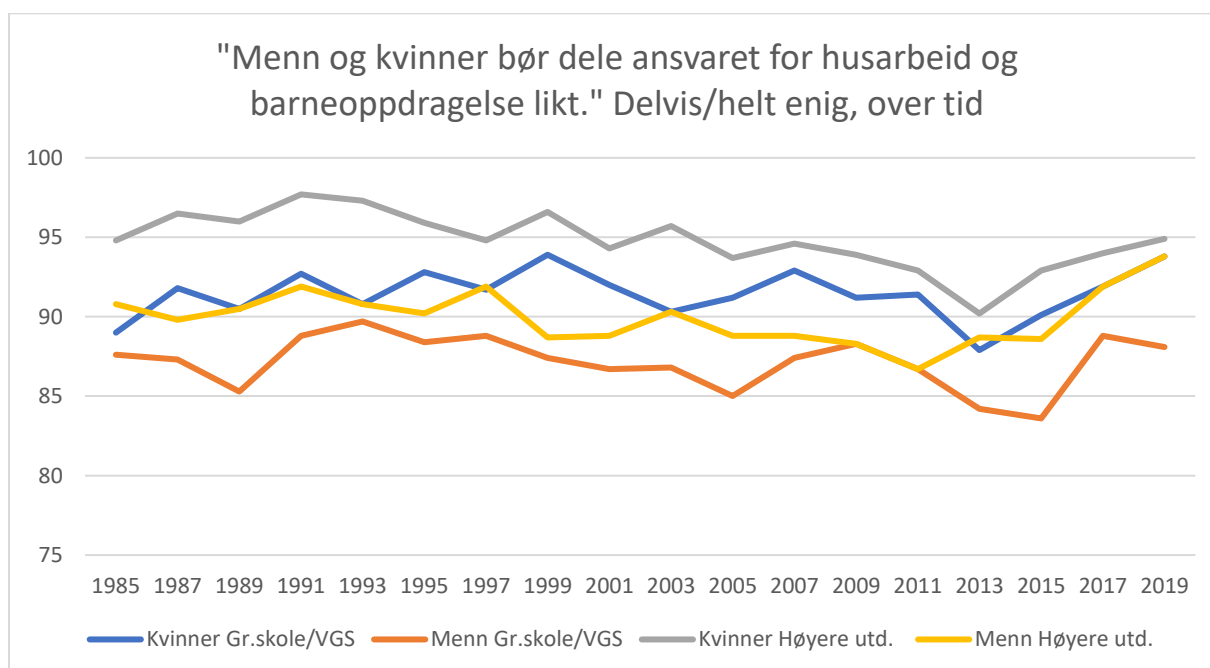
Også her er det en stor majoritet i utvalget som helhet – flere enn ni av ti – som svarer at de er enige (helt eller delvis) i påstanden om at kvinner og menn skal dele ansvaret for husarbeid og barneoppdragelse likt. Kvinner er i noe større grad (94,4 prosent) enige enn menn (91,2). Også delt inn etter kjønn og utdanningslengde er det relativt små forskjeller, men igjen er det blant menn med kortere utdanning at vi ser den laveste oppslutningen, og dette er også den eneste gruppa som er statistisk signifikant forskjellig fra de andre. Det er imidlertid viktig å presisere at også blant disse er det hele 88,1 prosent som er enige i en lik deling av ansvaret for husarbeid og barneoppdragelse. Om vi ser på andelen som svarer at de er uenig (helt eller delvis) er den tilsvarende desidert høyest, og omtrent dobbelt så høy blant menn med kortere utdanning (9,5 prosent), som i de andre gruppene. Fordelingen for hver av gruppene er illustrert i figur 9.

Figur 9: Fordeling av husarbeid og barneoppdragelse bør deles likt av kvinner og menn (N= 3682)

Også for dette spørsmålet har vi informasjon tilbake til 1985. Om vi ser på andelen som svarer at de er enige (helt eller delvis) i påstanden om at menn og kvinner bør dele ansvaret for husarbeid og barneoppdragelse likt over tid, er det imidlertid få endringer å spore. Samtlige grupper har relativt stabil oppslutning om en slik lik deling av ansvar gjennom hele perioden. Om noe, ser det ut til å være en svak nedgang i andelen blant kvinner med høy utdanning.

Figur 10: Fordeling av busarbeid (1985-2019)

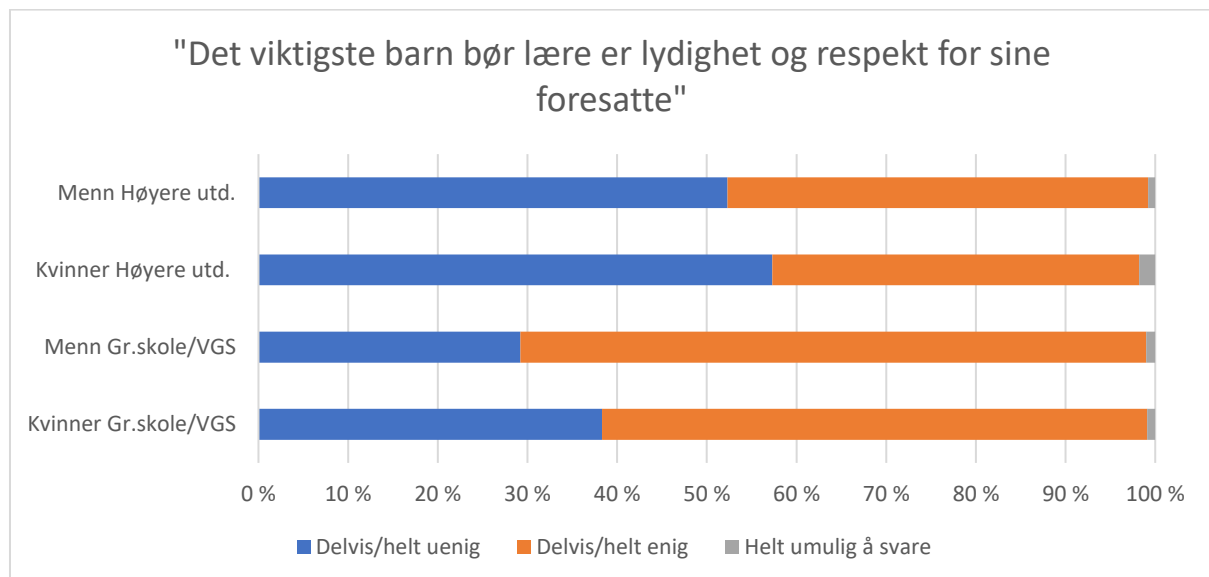

OPPFATNINGER OM BARNEOPPDRAGELSE

Selv om spørsmål knyttet til barneoppdragelse ikke med nødvendighet må inkluderes innenfor kategorien «likestilling», er de likevel nært knyttet til organiseringen av familien og kan dermed også fungere som en indirekte indikator for tradisjonelle holdninger i familiespørsmål. I denne delen er det tre slike spørsmål. For det første skal vi se på om det er forskjeller i hvordan de ulike gruppene vurderer en påstand om at «det viktigste barn bør lære seg er lydighet og respekt for sine foresatte». For det andre skal vi se på fordelingen av svar på en påstand om at «foreldre bør kunne bestemme hvem barna skal være venner med», og til sist en påstand om at «de fleste barn tåler å høre foreldrene sine krangle en gang iblant». Som på det foregående spørsmålet har jeg slått sammen svaralternativer slik at det bare er tre kategorier i fremstillingen.

Det første spørsmålet vi skal se nærmere på her handler om oppslutningen rundt såkalte tradisjonelle oppdragsidealer (f.eks. Holter m.fl., 1975), og respondentene ble presentert for påstanden om at «det viktigste barn bør lære er lydighet og respekt for sine foresatte». Om vi ser hele utvalget under ett er det en liten overvekt (52,8 %) som er delvis eller helt enig i denne påstanden, men det er også tydelige kjønnsforskjeller, hvor andelen som er enig er nesten ti prosentpoeng høyere blant menn (57,4 %) enn hva den er blant kvinner (48,1 %).

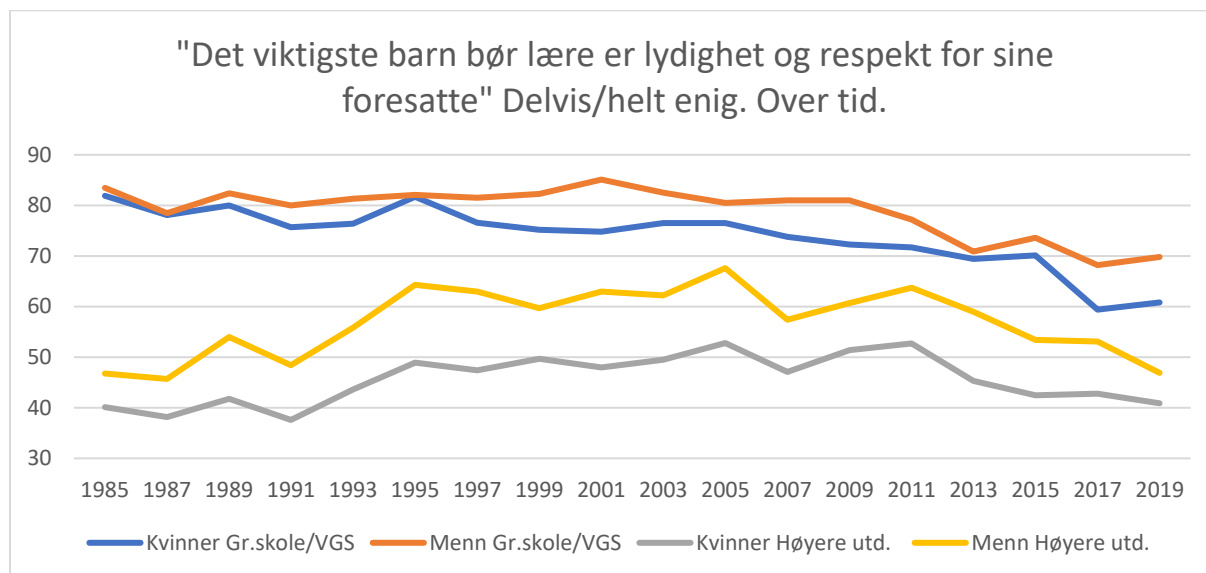
Figur 11: Det viktigste barn bør lære er lydighet og respekt for sine foresatte (N= 3677)

Som illustrert i figur 11 er det imidlertid også markante forskjeller etter utdanningsnivå, hvor både kvinner og menn med kortere utdanning er langt mer enige i påstanden (hhv. 60,8 og 69,9 %) enn hva tilfellet er for kvinner og menn med lengre utdanning (hhv. 40,9 og 46,9 %), men også denne

forskjellen er statistisk signifikant. Igjen ser vi altså den største motsetningen, på nesten 30 prosentpoeng, befinner seg mellom kvinner med lengre utdanning og menn med kortere utdanning.

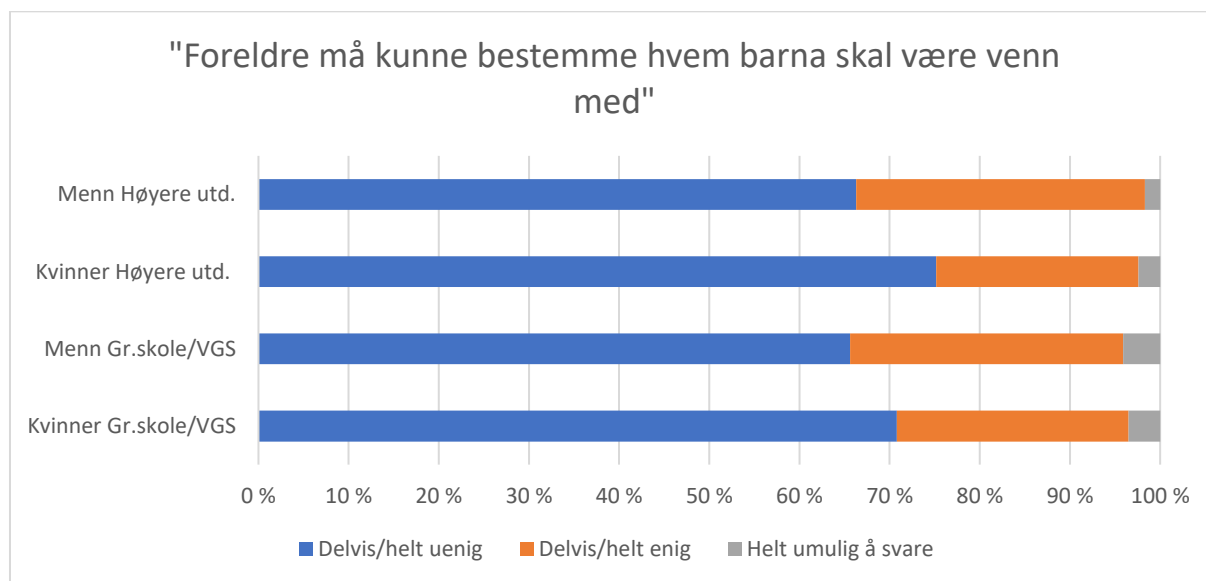
Figur 12 Det viktigste barn bør lære er lydighet og respekt for sine foresatte (1985-2019)

Også på dette spørsmålet finnes det data tilbake til 1985, og i figur 12 er disse illustrert gjennom å se på andelen i de ulike gruppene som har svart at de er delvis eller helt enig i påstanden. I denne fremkommer det at blant både kvinner og menn med kortere utdanning har det vært en relativt jevn nedgang i dette synet, spesielt etter 1995 for kvinnene, hvor nesten 82 prosent var enige, og etter 2001 for mennene, hvor omtrent 85 prosent var enige. For de fleste måletidspunktene har det vært slik at mennene har vært noe mer enige i påstanden om at det viktigste barn bør lære er lydighet og respekt for sine foresatte enn hva tilfellet har vært for kvinnene. Det kan imidlertid være verdt å merke seg at med unntak av toppåret for mennene, så har kjønnsforskjellene blant dem med kortere utdanning ikke vært så store som mot slutten av perioden, hvor de er på omtrent 10 prosentpoeng. For både kvinner og menn med lengre utdanning ser oppslutningen ut til å ta form av en litt annen trend. I figuren ser vi hvordan den økte i første del av perioden og hvordan både kvinnene og mennene nådde et toppunkt i 2005 (hvor hhv. omtrent 53 og 68 % var enige), for deretter å falle systematisk etter 2011. Gjennom stort sett hele perioden har det vært markante kjønnsforskjeller innad i denne utdanningsgruppa, og med unntak av det siste måleåret har disse kjønnsforskjellene vært større blant dem med lengre utdanning enn blant dem med kortere utdanning.

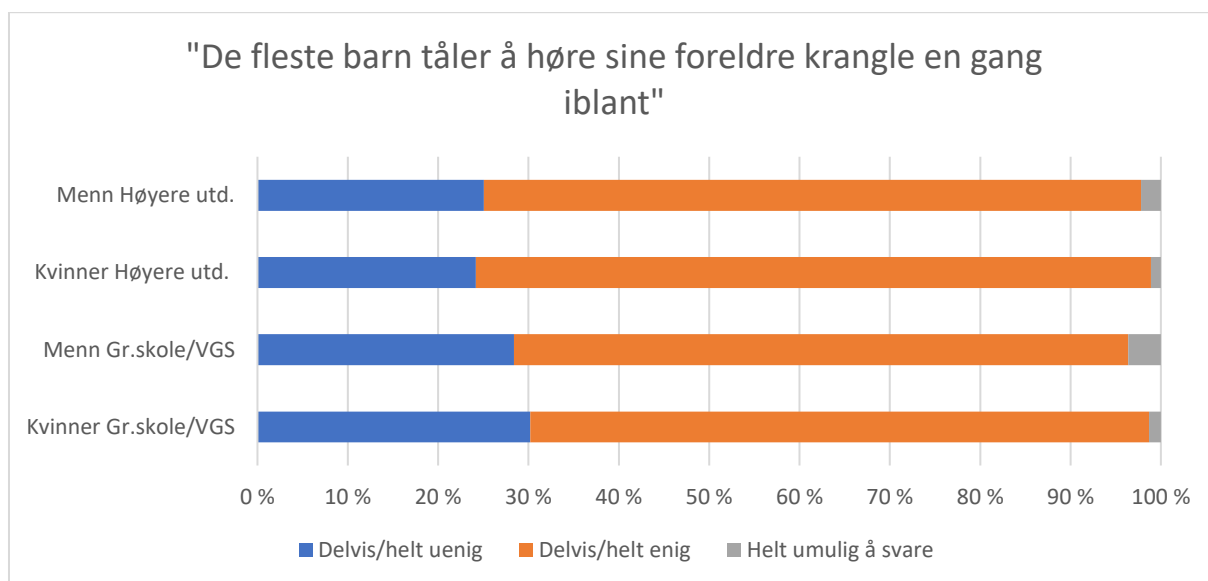
Et annet spørsmål som omhandler syn på oppdragelse, og om barns selvstendighet, handler om enighet i påstanden at foreldre må kunne bestemme hvem barn skal være venn med. I utvalget under ett er det en klar overvekt – nesten syv av ti – som svarer at de er delvis eller helt *uenig* i dette. Menn er i mindre grad enige i påstanden enn kvinner (66 mot 73,5 %). Forskjellen er statistisk signifikant, men det er altså et solid flertall også blant menn.

Figur 13: Foreldre må kunne bestemme hvem barna skal være venn med (N=3642)

I figur 13 ser vi nok en gang forskjeller i enighet etter utdanningsnivå og kjønn, men i motsetning til svarfordelingen på påstanden om lydighet og respekt for foresatte, er det ikke her spesielt store forskjeller etter utdanningsnivå. Motsatsene er igjen kvinner med lang utdanning, hvor 75,1 prosent er delvis eller helt uenig i påstanden, og menn med kortere utdanning, hvor 65,6 prosent er uenige. Forskjellen mellom andelene i de to gruppene er altså tydelig, men likevel langt mindre (nesten 10 prosentpoeng) enn hva tilfellet var på forrige påstand (nesten 30 prosentpoeng). Utdanningsforskjellene er også langt mindre både blant menn og blant kvinner. Blant menn med lengre utdanning er det 66,3 prosent som er uenige i påstanden, og de skiller seg dermed i svært liten grad fra menn med kort utdanning. Forskjellen etter formell utdanning er litt større blant kvinner (omtrent 4 prosentpoeng), men heller ikke spesielt markant, da også nesten 71 prosent av kvinnene med kortere utdanning er delvis eller helt uenige. Det er kun andelen blant kvinner med lengre utdanning som er statistisk signifikant forskjellig fra de andre gruppene. For dette spørsmålet finnes det bare informasjon for 2017 og 2019, jeg har derfor utelatt videre analyser av det her.

Figur 14: De fleste barn tåler å høre sine foreldre krangle en gang iblant (N= 3649)

Den siste påstanden som er inkludert i denne delen handler også om barn og lyder «de fleste barn tåler å høre sine foreldre krangle en gang iblant». Her svarer flere enn syv av ti i hele utvalget at de er delvis eller helt enig i påstanden. Det er små og ikke statistisk signifikante kjønnsforskjeller, når vi ikke tar hensyn til utdanning. Kvinner og menn med lengre utdanning virker å være relativt enige, og forskjellen mellom dem (2 prosentpoeng) er ikke statistisk signifikant. Det samme gjelder også for kvinner og menn med kortere utdanning, hvor det knapt er noen forskjell. Det er likevel noen forskjeller etter utdanning som kan være verdt å merke seg. For mens 74,8 prosent av kvinner med lengre utdanning er enige, så er den tilsvarende andelen blant kvinner med kortere utdanning litt mer enn seks prosentpoeng lavere, på 68,5 prosent. Denne forskjellen er statistisk signifikant. Menn med kortere utdanning skiller seg, som allerede nevnt, ikke fra kvinnene i samme utdanningsgruppe, men andelen som er delvis eller helt enig i påstanden er statistisk signifikant lavere enn blant menn med lengre utdanning (hvor det er nesten 73 prosent som er enige). Heller ikke på dette spørsmålet finnes det informasjon over en lengre tidsperiode.

HANDLINGER MOT PARTNER

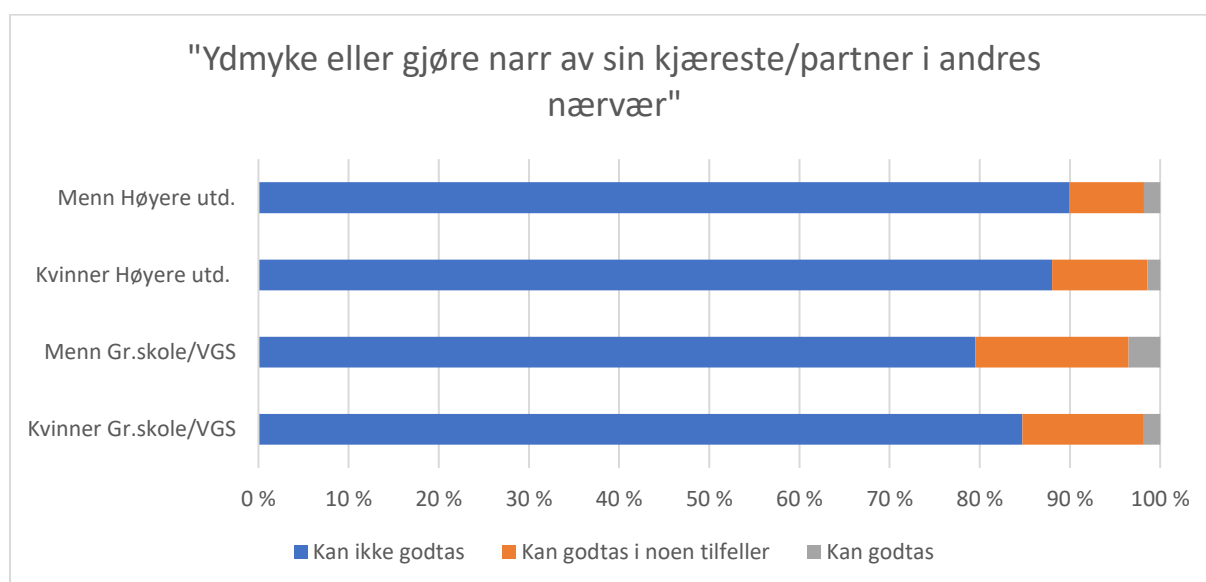
Også i denne delen skal vi se på holdninger, men der forrige del handlet om familie, fordeling av husarbeid og barn og oppdragelse, skal vi i denne delen se nærmere på to spørsmål direkte knyttet til en partnerrelasjon. I begge tilfeller er respondentene i Norsk Monitor bedt om å angi om de synes en handling kan godtas eller ikke. For det første å «ydmyke eller gjøre narr av sin kjæreste/partner i andres nærvær», og for det andre å «ha sex med kjæresten/partneren selv om

han/hun ikke vil». Svaralternativene deres var «kan ikke godtas», «kan godtas i noen tilfeller» og «kan godtas».

Det er rimelig å bemerke her at det er relativt stor forskjell på hvor konkrete de to handlingene er presentert for respondentene. Mens den andre – om å ha sex selv om partneren ikke vil – er utvetydig, er den første langt mer diffus når det spørres om både det å «ydmyke» og det å «gjøre narr av» samtidig. Disse handlingene kan åpenbart tolkes svært ulikt av forskjellige folk og mellom ulike miljøer og situasjoner, for det er heller ikke tydelig hva «andres nærvær» betyr. For å sette det på spissen kan «handlingen» altså potensielt tolkes som å inneholde alt fra grov ydmykelse og latterliggjøring av partner i en sosial situasjon med mange ukjente eller perifere, til å plassere en prompepute på stolen til partneren under en middag med nærmeste familie. Når jeg likevel har valgt å inkludere spørsmålet her er det ut fra en antakelse om at variasjonen i hvordan respondentene har fortolket handlingen kan tenkes å variere betydelig innad i alle gruppene, men ikke systematisk *mellom* gruppene.

I respondentenes vurdering av den første handlingen – å ydmyke eller gjøre narr av partneren – svarer et stort flertall av utvalget totalt (86 %) at handlingen ikke kan godtas. Forskjellen mellom kvinner og menn er på under to prosentpoeng og er ikke statistisk signifikant.

Figur 15: Aksept for å ydmyke eller gjøre narr av kjæreste/partner i andres nærvær (N= 3669)

I figur 15 ser vi at hovedbildet er det samme selv om vi grupperer etter kjønn og utdanningsnivå – i samtlige grupper er det en solid majoritet som vurderer at handlingen ikke kan godtas. Som i

tidligere spørsmål er det imidlertid også her forskjeller som kan være verdt å merke seg. I gruppa med respondenter som har lengre utdanning er det små – og ikke signifikante – kjønnsforskjeller. Blant kvinner med lengre utdanning er det 88 prosent som mener handlingen ikke kan godtas, mens den tilsvarende andelen blant menn med lengre utdanning er på 90 prosent, noe som er den høyeste andelen blant alle gruppene. I gruppa med respondenter med kortere utdanning er andelen som mener handlingen ikke kan godtas litt lavere, men altså fortsatt i betydelig overvekt. Blant kvinnene i denne gruppa er det omtrent 85 prosent som mener handlingen ikke kan godtas, mens 80,5 prosent av mennene der har svart det samme. Både forskjellen mellom kvinner og menn med kortere utdanning, og forskjellen fra disse til kvinner og menn med lengre utdanning er statistisk signifikant. Gruppeforskjellene i de som har svart «kan godtas i noen tilfeller» følger et motsatt mønster, hvor menn med lengre utdanning har den laveste andelen (ca. 8 %), mens menn med kortere utdanning har den høyeste (17 %), og er statistisk signifikant forskjellig fra andelen i samtlige av de andre gruppene. Det er svært få respondenter i alle kategoriene som har svart at handlingen kan godtas, men andelen er omtrent dobbelt så høy blant menn med kortere utdanning (3,5 %) enn den er for de andre, og statistisk signifikant ulik fra dem.

I aksept for den andre handlingen som er inkludert her – «ha sex med kjæresten/partneren selv om han/hun ikke vil» - er det en enda større majoritet av utvalget som har svart at dette ikke kan godtas (totalt ca. 95 %). Heller ikke her er kjønnsforskjellen verken stor (1,6 prosentpoeng) eller statistisk signifikant.

Figur 16: Aksept for å ha sex med kjæreste/partner selv om han/hun ikke vil (N=3676)

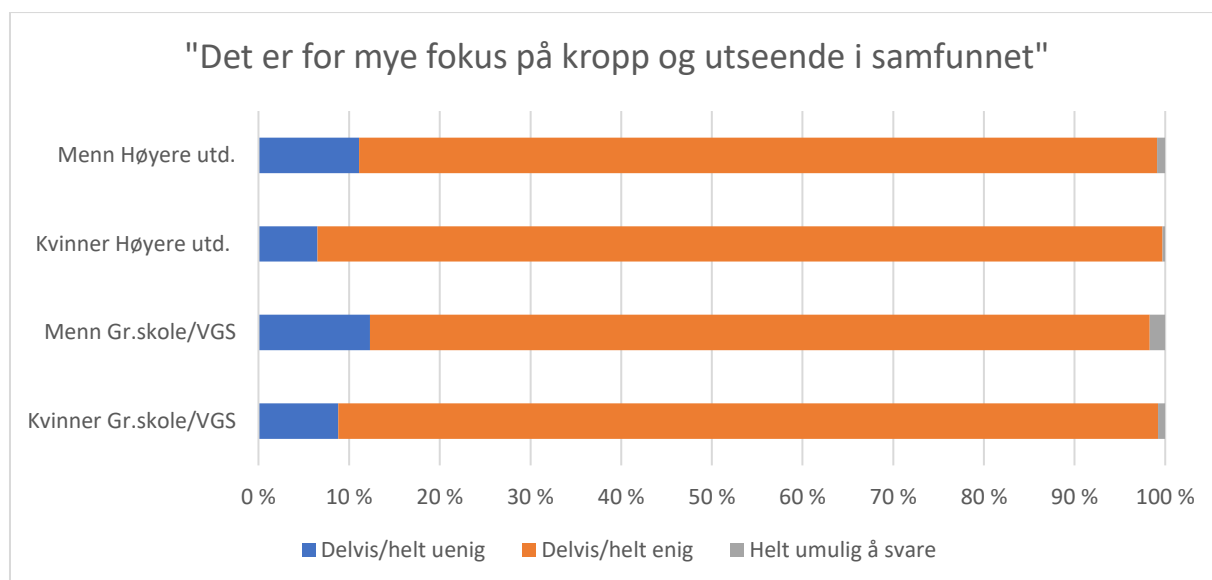
Heller ikke når vi inkluderer utdanningslengde er det noen store forskjeller å snakke om her. Den største forskjellen finnes mellom kvinner med (96,3 %) og menn uten (92,9 %) lengre utdanning, og både denne, samt forskjellen mellom sistnevnte gruppe og menn med lengre utdanning er statistisk signifikant. Det er ingen signifikant forskjell mellom kvinner og menn med lengre utdanning. Igjen er det blant menn med kortere utdanning at vi finner de høyeste andelene som har svart «kan godtas i noen tilfeller» (3,7 %) og «kan godtas» (3,4 %). I begge tilfeller er andelene signifikant forskjellig fra kvinner med lengre utdanning, og andelen som svarer «kan godtas» er også signifikant forskjellig fra menn med lengre utdanning. Selv om det altså er en svært stor majoritet i alle grupper som *ikke* vil godta en slik handling, er det likevel overraskende høye andeler som mener den kan godtas, enten generelt eller i noen tilfeller – rett over syv prosent blant menn med kortere utdanning, noe som er nesten dobbelt så ofte som blant kvinner med lengre utdanning. Kanskje kan disse – relativt sett – høye andelene skyldes at de ikke anser at spørsmålet handler om voldtekt (jfr. Stefansen og Smette, 2006)

SAMFUNNSPOLITISKE PERSPEKTIVER

I denne siste delen om holdninger skal vi heve blikket litt og undersøke om det er forskjeller etter kjønn og utdanningslengde på det vi kan kalle samfunnspolitiske temaer som er relevante for kjønn, familie og likestilling. Mens de foregående delene om holdninger tok for seg «nære» temaer – knyttet til partner, familie og barn, tar denne delen for seg spørsmål om hvordan forhold eller politikken «ute» i samfunnet er, eller burde være. Det første spørsmålet vi skal ta for oss handler om kropp- og utseendefokus i samfunnet, deretter et spørsmål om viktigheten av å forbedre barnefamiliers økonomiske situasjon, før vi til sist skal se nærmere på om det er forskjeller i hvor tilfredse respondentene er med likebehandlingen av menn og kvinner i samfunnet. For de to siste spørsmålene skal vi også se på utviklingen for gruppene over tid.

I Norsk Monitor er respondentene blitt presentert for påstanden om at «det er for mye fokus på kropp og utseende i samfunnet», og fått de samme alternativene om enighet eller uenighet som vi har vært inne på ved tidligere spørsmål. I utvalget under ett er det et stort flertall som svarer at de er delvis eller helt enig i denne påstanden, nesten ni av ti. Menn (86,9 %) er i noe mindre grad enig i denne påstanden enn kvinner (92,2 %), og selv om forskjellen er statistisk signifikant, er det altså en betydelig majoritet som er enig i påstanden blant begge kjønn.

Figur 17: Er det for mye fokus på kropp og utseende i samfunnet? (N= 3710)

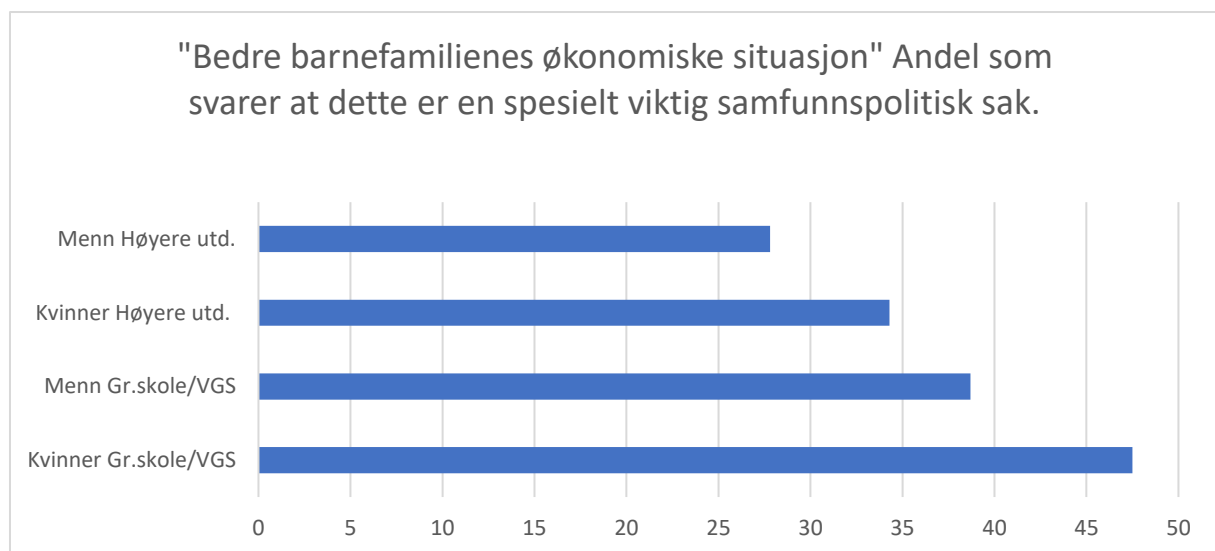

I figur 17 ser vi at det er noen forskjeller i enighet når vi deler opp utvalget etter kjønn og utdanningslengde. Her ser vi at kjønnsforskjellen vi så for hele utvalget (5,3 prosentpoeng) også er til stede innad i begge utdanningsgruppene. Både blant dem med kortere utdanning – hvor 86

prosent av mennene var enige og 90,4 prosent av kvinnene – og blant dem med lengre utdanning – hvor 89,5 prosent av mennene og 93,2 prosent av kvinnene var enige. Igjen ser vi altså at ytterpunktene utgjøres av kvinner med lengre utdanning og menn med kortere utdanning. Andelen som er enige er signifikant større blant kvinner med lengre utdanning enn andelen i samtlige av de andre gruppene. Også forskjellen mellom kvinner og menn med kortere utdanning er signifikant. Det skal likevel understrekes igjen at den store majoriteten i samtlige grupper svarer at de er helt eller delvis enig i påstanden.

Det neste spørsmålet vi skal se på tar for seg barnefamiliers økonomiske situasjon. Her er respondentene i Norsk Monitor blitt presentert for en lang rekke samfunnspolitiske saker og blitt bedt om å krysse av for sakene de synes er spesielt viktige å løse i Norge. I utvalget som helhet er det litt flere enn hver tredje respondent, omtrent 36 prosent, som har krysset av på formuleringen «Bedre barnefamilienes økonomiske situasjon». Sett under ett er det flere kvinner enn menn som har valgt dette alternativet, henholdsvis ca. 39 og 33 prosent. En forskjell som er statistisk signifikant.

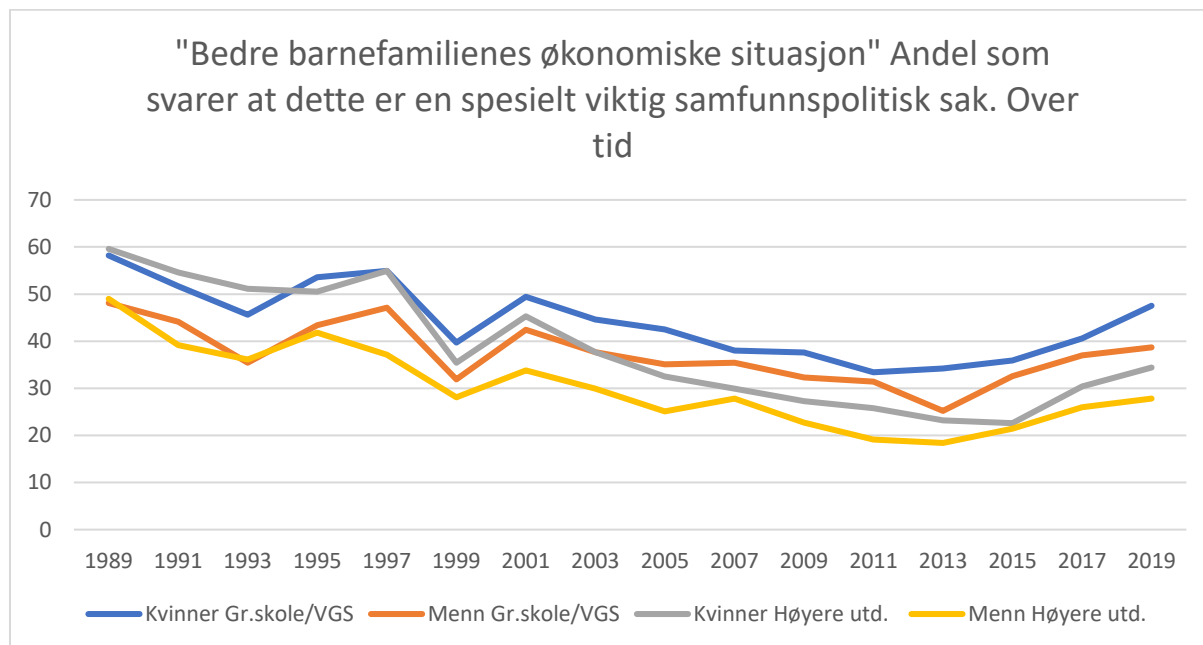
Figur 18: Å bedre barnefamilienes økonomiske situasjon er en spesielt viktig samfunnspolitisk sak (N=3710)

I figur 18 ser vi forskjellen mellom hvor mange som mener at dette er en viktig oppgave å løse i Norge i hver av gruppene. Merk at aksene på figuren her avviker fra normaloppsettet. I dette tilfellet er det kvinner med kortere utdanning og menn med lengre utdanning som utgjør ytterpunktene. Blant de førstnevnte er det hele 47,5 prosent som mener dette er viktig, mens i den sistnevnte er det litt under 28 prosent, altså en markant forskjell på nesten 20 prosentpoeng. Til forandring er

det ikke her spesielt store forskjeller mellom menn med kortere utdanning (38,7 %) og kvinner med lengre utdanning (34,3 %), men samtlige forskjeller er statistisk signifikante.

Figur 19: Å bedre barnefamilienes økonomiske situasjon er en spesielt viktig samfunnspolitisk sak (1989-2019)

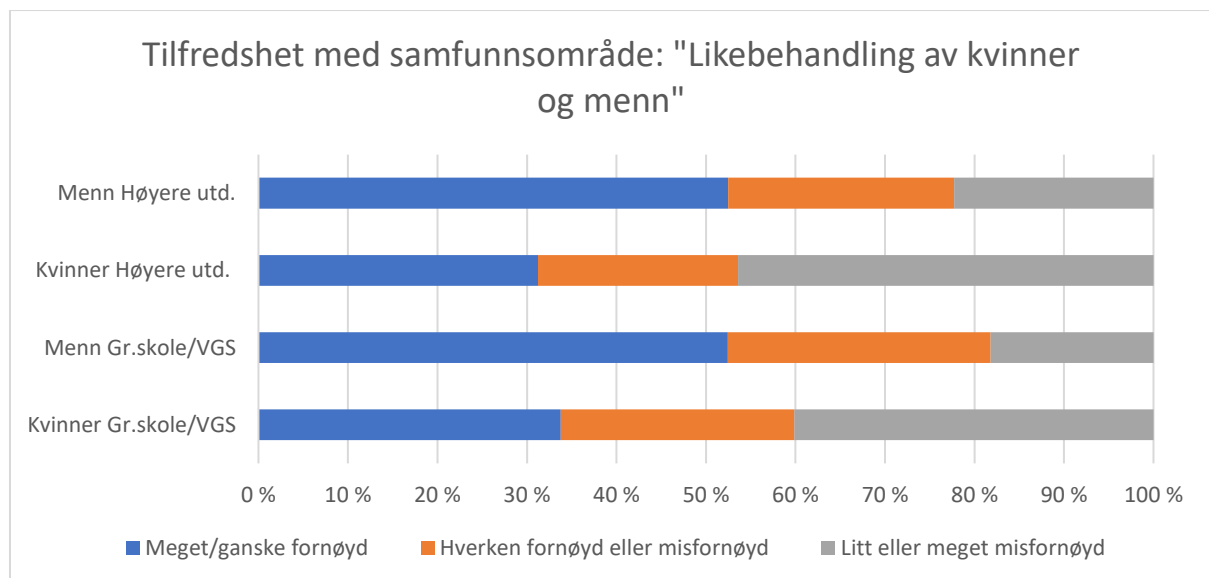
For dette spørsmålet finnes det informasjon tilbake til 1989, og forskjellene mellom gruppene over denne tredveårsperioden er illustrert i figur 19. Der fremkommer det at det for samtlige grupper har det de siste tretti årene skjedd en nedgang i andelene som mener det er en viktig samfunnspolitisk sak å bedre barnefamilienes økonomiske situasjon. Trenden er også relativt lik for alle gruppene. Oppslutningen om denne saken fluktuerer en del i perioden 1989-2001, for deretter å falle relativt stabilt fram til 2013 og deretter øke igjen. Forskjellene mellom gruppene har imidlertid hatt en interessant utvikling. Mellom 1989 og 2001 var det, med unntak av i 1997, små forskjeller etter utdanning blant både kvinner og menn. Ved flere tidspunkter var det faktisk ikke utdanningsforskjeller i det hele tatt – *kvinner* mente i større grad enn menn at dette var en viktig samfunnspolitisk sak, uavhengig av utdanning. Fra 2003 og frem til i dag har det imidlertid vært blant kvinner – og menn – med lavere utdanning at vi har funnet de høyeste andelene.

Det siste spørsmålet vi skal se nærmere på i denne delen om samfunnspolitiske tema handler om hvor fornøyde respondentene er med likebehandlingen av kvinner og menn i Norge i dag. Som på tidligere spørsmål har jeg her slått sammen ytterkategoriene i fremstillingen av resultatene slik at figur 20 består av fordelingen mellom tre alternativer: «Meget» eller «ganske» fornøyd, «hverken fornøyd eller misfornøyd» og «meget» eller «ganske» misfornøyd. Det er verdt å påpeke her at vi

ikke vet noe om grunnlaget for at folk har svart «misfornøyd». Det er rimelig å tolke dette som at de mener at kvinner ikke behandles likt som menn, men det kan også godt være at noen også svarer at de er misfornøyd siden de mener at likebehandlingen går i menns disfavør. En Fafo-rapport om holdninger og oppfatninger til blant annet likestilling (Tyldum, 2019: 45) understøtter at dette kan være tilfelle siden hele 37 prosent av menn og 28 prosent av kvinner svarer bekreftende på at de tror menn blir diskriminert av og til⁵. Spørsmålet jeg benytter her kan imidlertid ikke si noe om dette.

Om vi ser utvalget under ett er litt flere enn fire av ti meget eller ganske fornøyd med likebehandlingen av kvinner og menn. På den annen side er litt flere enn tre av ti meget eller ganske misfornøyd, mens hver fjerde person har svart at de hverken er fornøyd eller misfornøyd. Det er imidlertid tydelige og statistisk signifikante forskjeller mellom kvinner og menn her, hvor en betydelig lavere andel blant kvinner (32,2 %), enn blant menn (52,5 %) svarer at de er meget eller ganske fornøyd. Tilsvarende er det en betydelig høyere andel av kvinnene som svarer at de er ganske eller meget misfornøyd (44,1 %) med likebehandlingen av kjønnene enn hva tilfellet er blant menn (20,4 %). Andelene som svarer at de hverken er fornøyd eller misfornøyd er 23,8 prosent blant kvinner og 27,1 prosent blant menn.

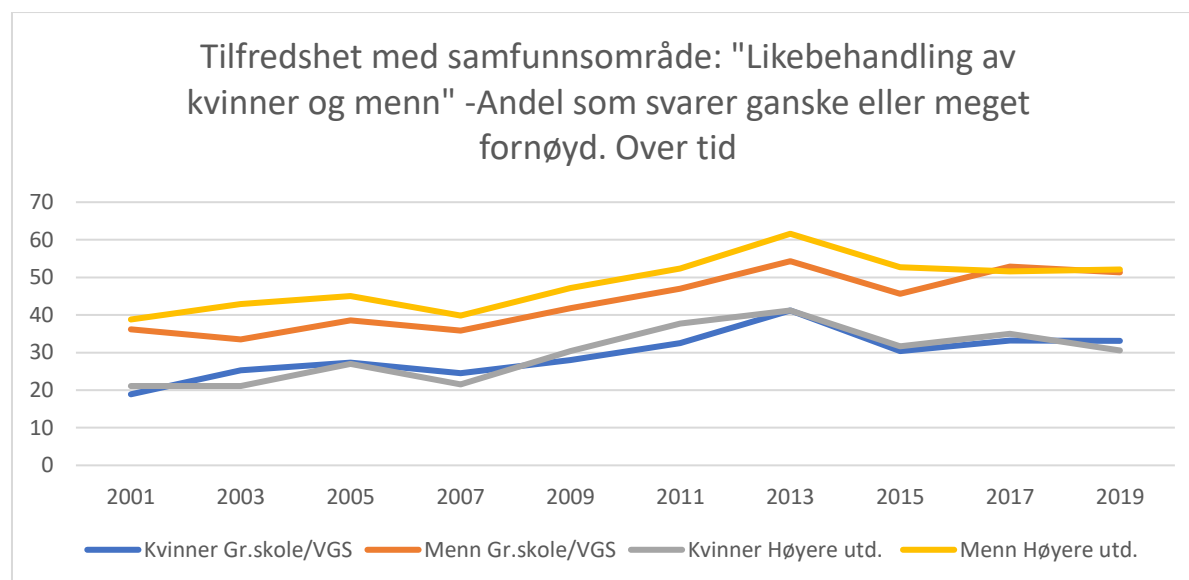
Figur 20: Tilfredshet med likebehandlingen av kvinner og menn (N=3648)

⁵ Til sammenligning viser den samme rapporten at 75 prosent av kvinner og 54 prosent av menn tror kvinner utsettes for diskriminering av og til, i Norge i dag. (Tyldum, 2019: 42).

I figur 20 kan vi også se hvordan forskjellene når vi igjen skiller på utdanningsnivå i tillegg til kjønn. Som vist er det både blant menn med høyere utdanning (52,4 %) og med kortere utdanning (52,5 %) at vi finner de høyeste andelen som er meget eller ganske fornøyd med likebehandlingen av kjønnene. Det er blant kvinner med lengre utdanning vi finner den laveste andelen som er fornøyd (31,2 %). Andelen som er ganske eller meget fornøyd er noe høyere blant kvinnene med kortere utdanning (33,8 %), men denne forskjellen er ikke statistisk signifikant. Tilsvarende er det også blant kvinner med lengre utdanning at det er flest som svarer at de er ganske eller meget misfornøyd med likebehandlingen (46,4 %). Dette er en signifikant høyere andel enn i de andre gruppene, også enn hva tilfellet er blant kvinner med kortere utdanning (40,1 %), selv om også andelen blant disse er betydelig høyere enn for både menn med lengre utdanning (22,3 %) og for menn kortere utdanning, som har den laveste andelen som er misfornøyd (18,2 %), noe som også er signifikant forskjellig fra den andre gruppen menn. Det er til sist også forskjeller mellom gruppene i andelen som har svart at de hverken er fornøyd eller misfornøyd. Den laveste andelen finnes med nødvendighet blant kvinner med lengre utdanning (22,3 %), mens den høyeste andelen er blant menn med kortere utdanning (29,4 %). Det er knapt forskjell mellom denne andelen for kvinner med kortere utdanning (26,1 %) og menn med lengre utdanning (25,2 %).

Figur 21: Tilfredsset med likebehandlingen av kvinner og menn (2001-2019)

På dette spørsmålet finnes det informasjon i Norsk Monitor tilbake til 2001. I figur 21 ser vi utviklingen for andelen i gruppene som har svart at de er ganske eller meget fornøyd med likebehandlingen av kvinner og menn, i perioden 2001-2019. Som vist, er det gjennom hele perioden slik at det er høyere andeler som er fornøyd blant menn enn blant kvinner, uavhengig av

utdanningsnivå. Utviklingen har også vært relativt lik for alle gruppene. Med unntak av en liten nedgang i andelene i 2007, har det vært en relativt jevn stigning i andelene som har svart at de er ganske eller meget godt fornøyd med likebehandlingen av kjønnene mellom 2001 og 2013, før de sank i 2015 og deretter økte litt eller stabiliserte seg fram til 2019. Det er gjennom hele perioden svært små forskjeller etter utdanning blant kvinner, mens det har vært litt flere blant menn med lengre utdanning enn blant dem med kortere utdanning som har svart at de er fornøyd helt fram til 2017, hvor det knapt er noen forskjell på disse andelene.

Likestillingspraksis

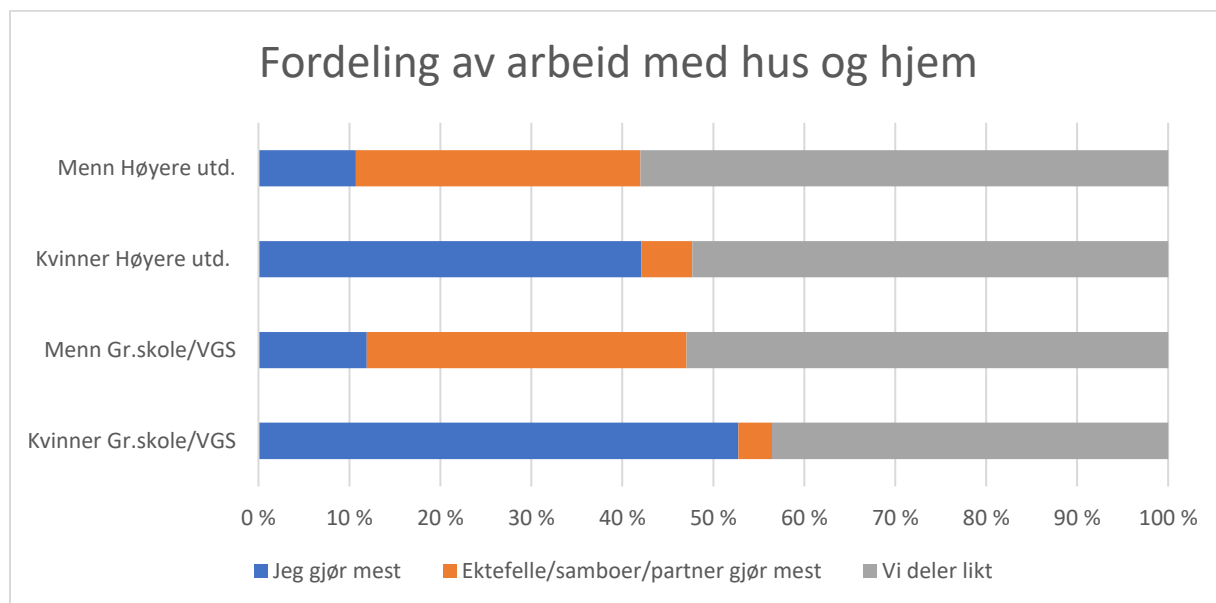
Mens vi i de foregående delene har tatt for oss ulike holdninger, oppfatninger og politiske spørsmål skal vi i denne siste delen se nærmere på noen tilfeller av konkret likestillingspraksis, altså på hva folk har svart om hva de gjør og hvordan de fordeler arbeid i hjemmet, samt om hvor fornøyde de er med denne fordelingen. Mer konkret skal vi ta for oss spørsmål om hvordan de opplever at arbeid med hus og hjem er fordelt mellom partnere, ektefeller eller samboere; hvor fornøyde de er med denne arbeidsfordelingen, før vi går nærmere inn på tre mer konkrete forhold: hvem som lager middag; hvor mye de opplever å gjøre av dagligvareinnkjøp; samt hvor mye de opplever å bestemme over innkjøp av møbler og interiør i hjemmet. Siden alle spørsmål er knyttet til fordeling av arbeid (eller innflytelse) i et parforhold, er alle respondenter som ikke har rapportert at de bor sammen med en partner, ekskludert fra analysene. Til sist i denne delen skal vi også se nærmere på det vi kan kalle et litt mer kontekstuet spørsmål, som omhandler hvordan respondentene vurderer statusen og ansvaret i sitt eget yrke opp mot partnerens.

Det første spørsmålet vi skal ta for oss er også det mest generelle. Her er respondentene spurt om hvordan de fordeler arbeid med hus og hjem med ektefelle, samboer eller partner, uten at det er presisert akkurat hva det handler om. Inkluderer dette for eksempel barnepass eller ikke? Snømåking? Dekkskift? Innkjøp av gaver til barne- eller familiebirthsdager? Kjøkkenoppussing? Siden folk kan ha helt ulike oppfatninger om hva som kvalifiserer som «arbeid med hus og hjem», og ikke minst at det kan være systematiske forskjeller i hvordan folk (kjønnene) har svart, er dette en åpenbar svakhet med spørsmålet, og noe også flere andre undersøkelser lider under (se Egeland m.fl. (2021) for en drøfting av dette). Som nevnt er det også inkludert mer konkrete spørsmål nedenfor, men det er likevel viktig å ha med seg denne begrensningen i fortolkningen av resultatene her.

Som vi husker fra tidligere i dette notatet er respondentene også spurt om deres oppfatning av hvordan ansvaret for husarbeid og barneoppdragelse bør deles, hvor det var en svært stor majoritet som var enig i en påstand om dette skulle deres likt. Det var blant menn med kortere utdanning hvor andelen var lavest, men selv blant disse svarte nesten ni av ti at de var enige i at husarbeid og barneoppdragelse skulle deles likt. På spørsmålet her, om hvordan arbeidet er fordelt, kunne respondentene velge mellom tre alternativer: «Jeg gjør mest», «Ektefelle/samboer/partner gjør mest», eller «Vi deler likt». For utvalget som helhet svarer omtrent halvparten (53 %) at de deler likt, litt flere enn hver fjerde svarer (27,8 %) at de gjør mest, mens omtrent 19 prosent svarer at den andre gjør mest. Det er til dels betydelige og statistisk signifikante kjønnsforskjeller. Det er litt

flere menn (56,2 %) enn kvinner (49,7 %) som har svart at de deler likt. For de andre alternativene er det større forskjeller. Mens omtrent 45 prosent av kvinnene har svart at de gjøre mest, er det til sammenligning bare 11 prosent av mennene som har svar det samme. Det gir seg da at forholdet er omvendt når det gjelder forskjellen på dem som har svart at den andre gjør mest. Dette gjelder bare fem prosent av kvinnene, mens nesten hver tredje mann (32,7 %) har svart det samme.

Figur 22: Fordeling av arbeid med hus og hjem (N=2271)

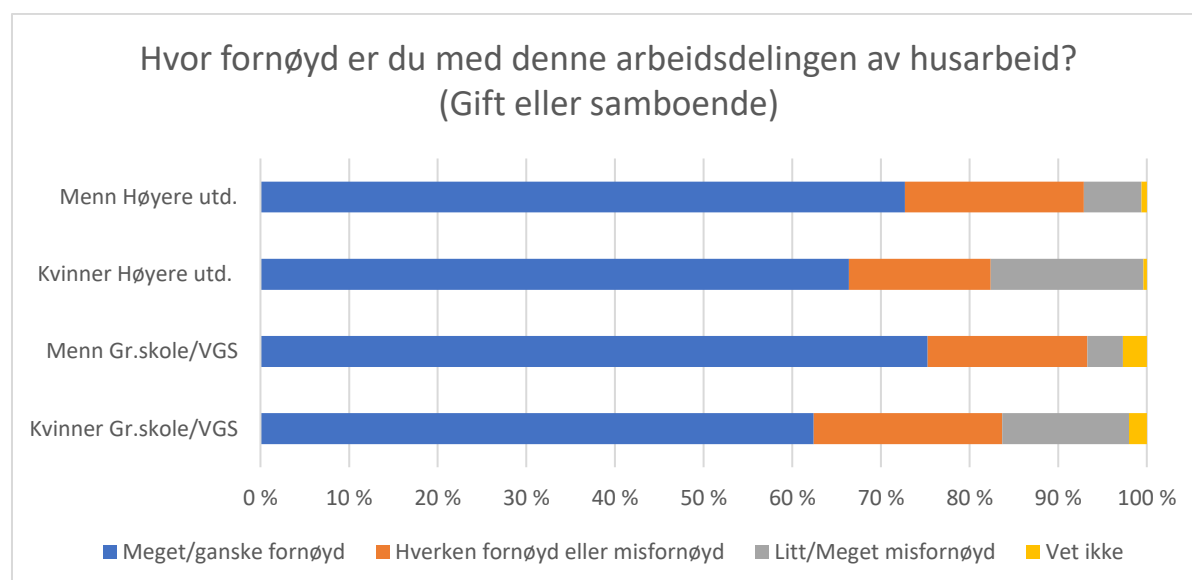

I figur 22 ser vi nok en gang hvordan svarene fordeles når vi også inkluderer utdanningsnivå. Med unntak av kvinner med kortere utdanning (43,5 %), svarer majoriteten i de andre gruppene at de deler arbeid med hus og hjem likt med den de bor sammen med. Andelen er størst blant menn med lengre utdanning (58 %), og omtrent lik – og ikke statistisk signifikant – blant menn med kortere utdanning (52,9 %) og kvinner med lengre utdanning (52,3 %). For ingen av svarene er det statistisk signifikante forskjeller blant menn. I figuren fremkommer det også at de store kjønnsforskjellene vi observerte for de andre alternativene for utvalget som helhet også er tilfelle selv om utdanning inkluderes. Det er imidlertid noen forskjeller som er verdt å merke seg. Selv om forskjellen mellom kvinner med lengre og kortere utdanning som har svart at den andre gjør mest (hhv. 5,6 og 3,7 %), ikke er statistisk signifikant, er det motsatte tilfellet når vi ser på andelen som har svart at de gjør mest. Blant kvinner med kortere utdanning svarer 52,7 prosent at det er tilfelle, mens andelen er 42,1 prosent blant kvinner med lengre utdanning.

I forlengelse av dette spørsmålet om hvordan de fordeler arbeid med hus og hjem er respondentene også spurt om hvor fornøyd de er med denne arbeidsdelingen. I likhet med tidligere spørsmål har

jeg også her slått sammen noen svaralternativer, slik at fordelingen vi skal se nærmere på er mellom kategoriene «meget eller ganske fornøyd», «hverken fornøyd eller misfornøyd» og «litt eller meget misfornøyd». I tillegg er også «vet ikke» inkludert. For utvalget som helhet svarer omtrent syv av ti at de er meget eller ganske fornøyd med arbeidsdelingen av husarbeid. 18,5 prosent svarer at de hverken er fornøyd eller misfornøyd, mens litt under 11 prosent sier de er litt eller meget misfornøyd. Bare omtrent én prosent svarer at de ikke vet. I likhet med spørsmålet om hvordan arbeidet fordeles er det også her kjønnsforskjeller i svarfordelingen. Mens omtrent 65 prosent av kvinner sier de er fornøyde, er andelen signifikant høyere blant menn, hvor litt under 74 prosent svarer det samme. Mens det ikke er noen signifikant forskjell mellom kvinner og menn i andelen som svarer at de verken er fornøyd eller misfornøyd (hhv. 17,6 og 19,4 %), er det nesten tre ganger så mange kvinner enn menn som svarer at de er misfornøyde (hhv. 16,3 og 5,6 %).

Figur 23: Tilfredshet med fordeling av arbeid med hus og hjem (N=2272)

Som på spørsmålet om fordelingen av husarbeidet, ser vi i figur 23 at det også er kjønnsforskjellene som er mest fremtredende i hvor fornøyde de er med denne fordelingen, selv om utdanning er inkludert. Det er for eksempel ikke signifikante forskjeller mellom andelene som svarer at de er fornøyde etter utdanning for verken menn eller kvinner, men utdanningsnivå spiller likevel en viss rolle. Det er for eksempel mer markante – og signifikante – forskjeller mellom menn og kvinner med kort utdanning, hvor omtrent 75 prosent av mennene og 62 prosent av kvinnene svarer at de er fornøyde. Motsatt blir det litt mindre – men fortsatt signifikante – forskjeller mellom menn og kvinner med lengre utdanning, hvor omtrent 73 prosent av mennene og 66 prosent av kvinnene sier de er fornøyde med arbeidsdelingen. Om vi ser på dem som har svart at de verken er fornøyd

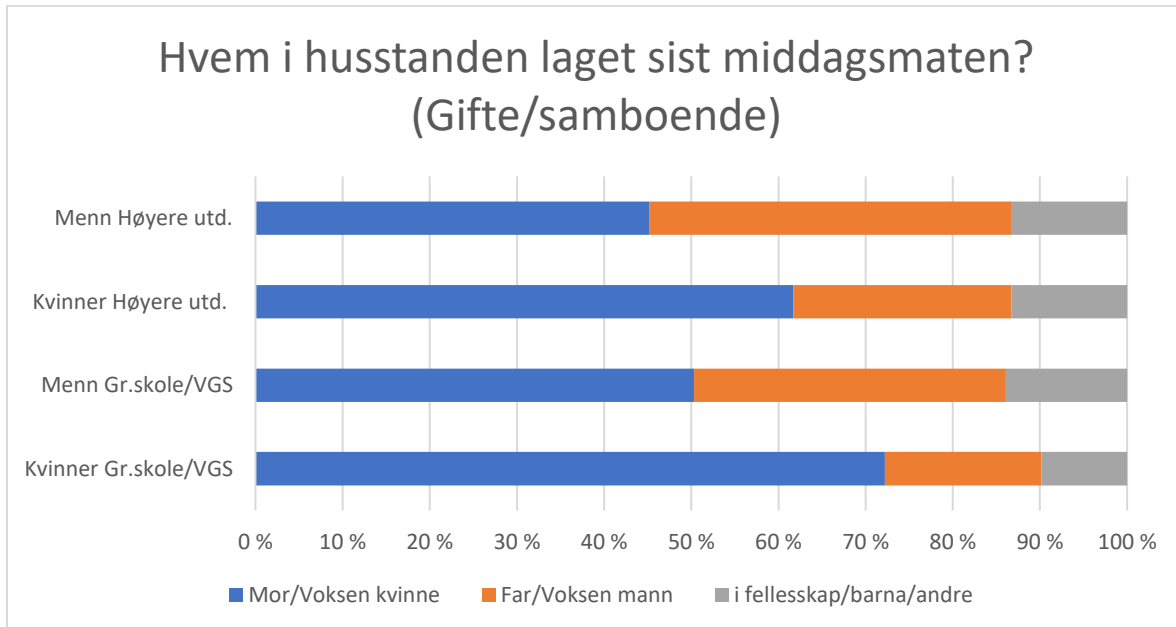
eller misfornøyd med arbeidsdelingen er det kvinner med lengre utdanning som skiller seg ut gjennom i minst grad svare dette (16 %). Dette er signifikant forskjellig fra andelene blant menn med lengre utdanning (20,2 %) og menn med kortere utdanning (21,3%), men ikke fra kvinner med kortere utdanning (18 %). Det er altså ikke signifikante forskjeller mellom de tre sistnevnte gruppene her. Det samme mønsteret gjentar seg også for andelene som er misfornøyde. Det er blant kvinner med lengre utdanning det er flest som svarer dette (17,2 %), og dette er ikke signifikant forskjellig fra kvinner med kortere utdanning, som har den nest høyeste andelen (14,3 %). Blant menn er det en signifikant forskjell etter utdanningsnivå, hvor de med lengre utdanning er signifikant mindre misfornøyd (6,5 %) enn kvinnene, men har samtidig en noe – og signifikant – høyere andel enn menn med kortere utdanning (4 %). Andelen som svarer at de ikke vet er lav for alle grupper, men høyere blant dem med kort utdanning.

Som tidligere nevnt har jeg også inkludert to litt mer håndfaste spørsmål om fordeling av arbeid i hjemmet, altså hvor det i langt større grad er tydelig hva det spørres om, enn på de to foregående spørsmålene. Til sist i denne delen skal vi også se på ett spørsmål som handler om innflytelse på hvordan hjemmet skal se ut. Det første av de to konkrete spørsmålene handler om hvem som sist laget middagsmaten i husstanden. Siden respondentene på dette spørsmålet dessverre ikke har kunnet velge mellom «seg selv» og «ektefelle/samboer/partner» har inndelingen fått et visst heteronormativt preg. Respondentene har nemlig fått valget mellom kategoriene «mor/voksen kvinne» og «far/voksen mann», og vi vet dermed ingenting om det er dem selv eller partneren de refererer til når de har gitt sine svar her. I tillegg til dette kunne de også velge «flere i fellesskap», «sønn/datter» og «andre». I analysene her har jeg valgt å slå sammen disse siste tre. Det kan selvsagt innvendes at «i fellesskap» er en relevant kategori når vi ser på likestilling, og at den derfor kunne ha fått stå for seg selv, men siden det ikke er spesifisert hvem dette «fellesskapet» består av, og andelene er svært små, har jeg altså valgt å kombinere den med «sønn/datter» og «andre». Tross disse begrensningene mener jeg likevel spørsmålet kan gi oss noe informasjon om hvordan menn og kvinner med ulikt utdanningsnivå vurderer at denne formen for husarbeid foregår hjemme hos dem.

For utvalget sett under ett, svarer mer enn halvparten (55,1 %) at det er «mor/voksen kvinne» som sist laget middag i deres husstand. Litt færre enn en tredjedel (30,9 %) har svart at det er «far/voksen mann» som gjorde dette, mens 12,7 prosent har svart at dette har skjedd i fellesskap, gjort av sønn eller datter, eller av andre. Det er ikke signifikante forskjeller mellom noen av gruppene på denne siste kategorien og jeg kommer ikke til å forfølge tallene for denne videre her. Det er imidlertid

igjen betydelige- og signifikante – kjønnsforskjeller når vi ser utvalget under ett. Mens omtrent 64 prosent av kvinnene svarer at det er «mor/voksen kvinne» som sist laget middag, er det bare omtrent 46 prosent av mennene som svarer det samme. Motsatt svarer nesten 39 prosent av mennene at det var «far/voksen mann» som sist laget middag, mens bare omtrent 23 prosent av kvinnene har svart det samme.

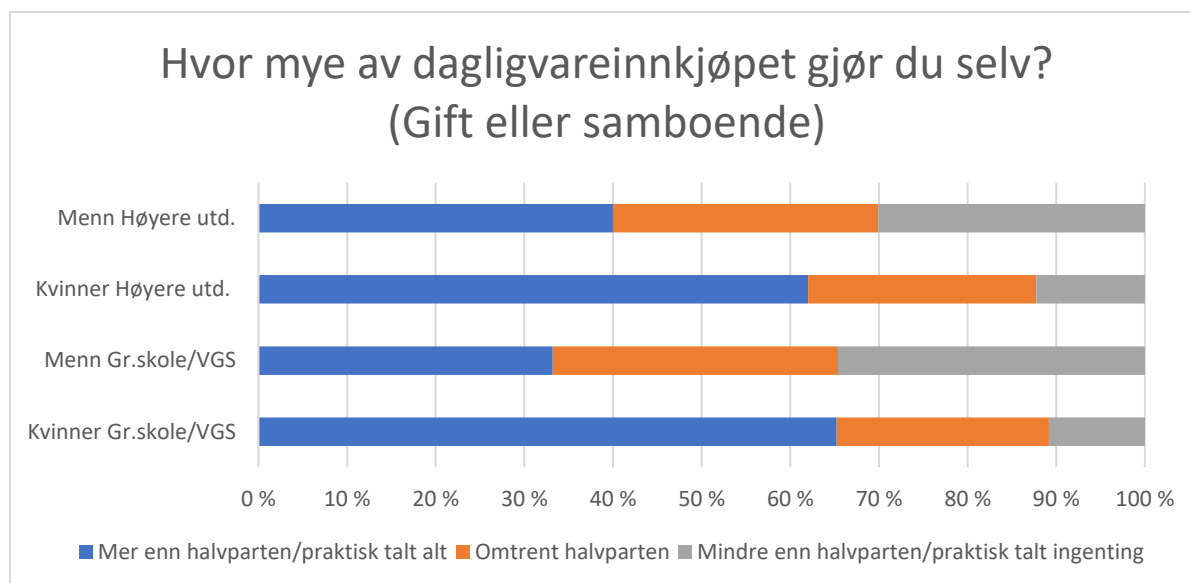
Figur 24: Hvem laget sist middagsmaten hjemme (N= 2222)

I figur 24 ser vi at selv om kjønnsforskjellene også er markante når vi inkluderer utdanning, så er det også er noen forskjeller etter utdanning, større blant kvinner enn blant menn. Det er blant kvinner med kortere utdanning at vi finner den høyeste andelen (72 %) som svarer at det var «mor/voksen kvinne» som sist laget middag. Denne andelen er signifikant større enn for samtlige av de andre gruppene. Kvinner med lengre utdanning har den nest høyeste andelen som svarer dette (60,9 %) – også denne er statistisk signifikant annerledes fra de andre gruppene. Blant menn med kortere utdanning svarer omtrent halvparten det samme (49,6 %), noe som er høyere, men ikke signifikant annerledes, enn andelen blant menn med lengre utdanning (44,4 %). Logisk nok er rangeringen motsatt når vi ser på andelen som har svart at det var «far/voksen mann» som sist laget middag. Her er alle gruppene signifikant forskjellig fra hverandre. Den høyeste andelen finner vi blant menn med lengre utdanning, hvor 40,7 prosent svarer dette. Blant menn med kortere utdanning er den tilsvarende andelen 35,3 prosent. Omtrent hver fjerde kvinne med lengre utdanning (24,7 %) har svart at det var «far/voksen mann» som sist laget middag, mens det blant kvinner med kortere utdanning bare er 17,9 prosent som har svart det samme.

Det andre mer konkrete spørsmålet om arbeid knyttet til hjemmet handler om hvor mye av dagligvareinnkjøpet til husstanden respondentene gjør selv. Igjen er spørsmålet begrenset til dem som er gift eller samboende, og igjen har jeg slått sammen noen alternativer for å få et enklere og mer overordnet overblikk, noe som gir tre kategorier: «mer enn halvparten/praktisk talt alt», «omtrent halvparten» og «mindre enn halvparten/praktisk talt ingenting». For utvalget som helhet er det omtrent halvparten (49,7 %) som har svart at de selv gjør mer enn halvparten eller praktisk talt alt. Nesten 28 prosent har svart at de gjør omtrent halvparten, mens litt under 22 prosent har svart at de gjør mindre enn halvparten eller praktisk talt ingenting. Også her er det betydelige – og signifikante – kjønnsforskjeller i svarene. Mens 62,5 prosent av kvinnene svarer at de gjør mer enn halvparten eller praktisk talt alt, er den tilsvarende andelen blant menn på 37,1 prosent. Hver fjerde kvinne (25,1 %) svarer at de gjør omtrent halvparten, mens den samme andelen blant menn er på 30,4 prosent. Til sist er andelen som svarer at de gjør mindre enn halvparten eller praktisk talt ingenting nesten tre ganger høyere blant menn (31,5 %) som blant kvinner (11,8 %).

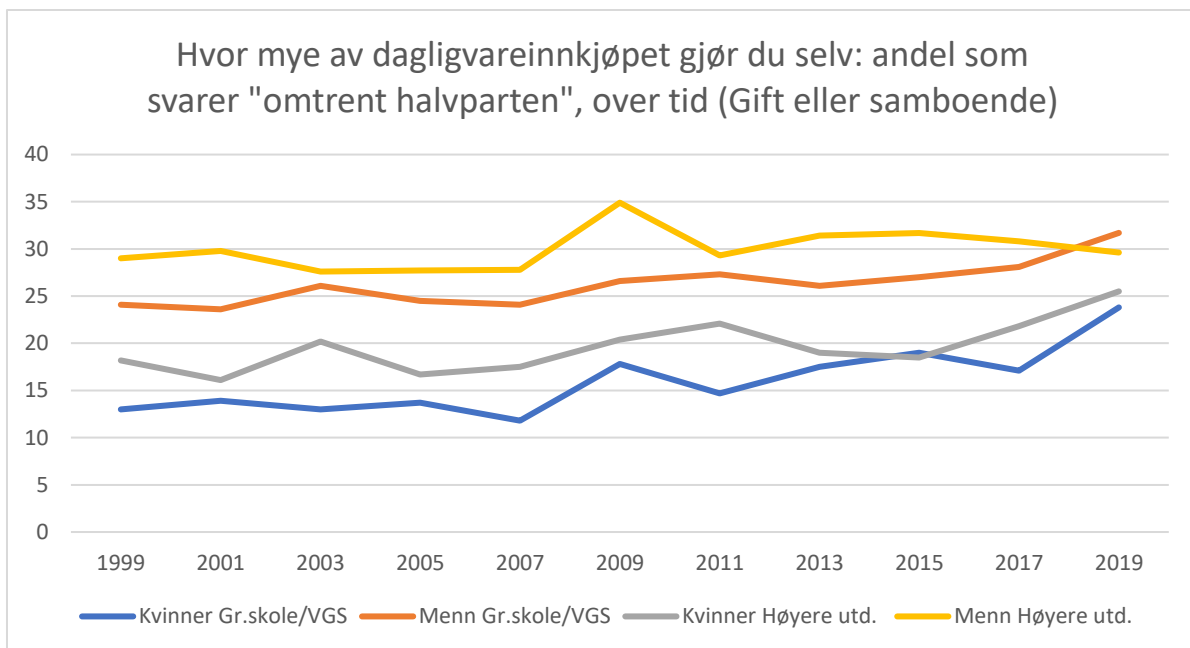
Figur 25: Hvor mye av dagligvareinnkjøp gjør du selv? (N= 2228)

Også på spørsmålet om hvor mye av dagligvareinnkjøpet til husstanden man gjør selv er det kjønnsforskjellene som står mest ut, selv når vi inkluderer utdanningsnivå, slik vi ser i figur 25. En nå ganske velkjent rangering finnes også her: Andelen som svarer at de gjør mer enn halvparten eller praktisk talt alt av dagligvareinnkjøp er høyest blant kvinner med kortere utdanning (65,3 %), deretter blant kvinner med lengre utdanning (61,4 %), før vi ser en betydelig reduksjon i andelen blant menn med lengre utdanning (39,5 %) og til sist blant menn med kortere utdanning (32,9 %).

Med unntak av forskjellen mellom kvinner er samtlige av de andre ulikhetene statistisk signifikante. Om vi ser på andelene som har svart det motsatte, altså at de gjør mindre enn halvparten eller praktisk talt ingenting av dagligvareinnkjøpet, så er også rangeringen motsatt. Andelen er lavest blant kvinner med kortere utdanning (10,8 %), noe som er litt lavere, men ikke signifikant annerledes, enn andelen blant kvinner med lengre utdanning (12,1 %). Igjen ser vi en betydelig stigning til andelen blant menn med både lengre utdanning (29,7 %) og menn med kortere utdanning (34,3 %). Heller ikke forskjellen mellom menn er statistisk signifikant. Også for det siste alternativet – altså dem som har svart at de gjør omtrent halvparten av dagligvareinnkjøpet – er rangeringen den samme. Det er kvinner med kortere utdannelse som i minst grad svarer dette (24 %), etter fulgt av – men ikke signifikant forskjellig fra – kvinner med lengre utdanning (25,5 %). Igjen er det også slik at disse andelene er signifikant forskjellig fra begge gruppene av menn, men at disse ikke er signifikant forskjellige fra hverandre. Det er litt under 30 prosent av menn med lengre utdanning som sier at de gjør omtrent halvparten, mens andelen blant menn med kortere utdanning er rett under 32 prosent.

Figur 26: Hvor mye av dagligvareinnkjøp gjør du selv, andel som svarer «omtrent halvparten» (1999-2019)

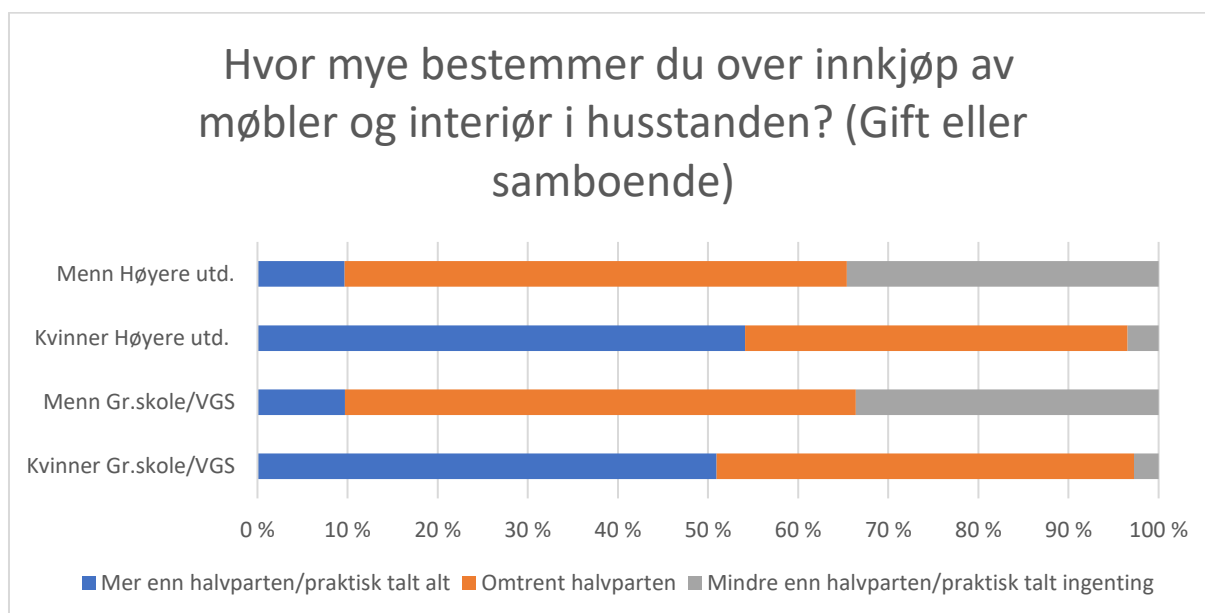

For dette spørsmålet er det informasjon i Norsk monitor tilbake til 1999 og utviklingen for dem som har svart at de gjør omtrent halvparten i hver av gruppene er illustrert i figur 26. Der ser vi at med unntak av den siste målingen, hvor det er litt flere blant menn med kortere enn lengre utdanning som svarer at de gjør omtrent halvparten, så er rangeringen av gruppene lik gjennom hele perioden. Vi ser også at det for alle gruppene unntatt menn med lengre utdanning så har det

vært en økning i andelene som svarer dette, dersom vi ser perioden under ett. Andelen kvinner med kortere utdanning som svarer «omtrent halvparten» har faktisk økt med over ti prosentpoeng de siste tjue årene. For kvinner med lengre utdanning og menn med kortere utdanning har økningen vært på omtrent syv prosentpoeng. Et annet viktig poeng her er at det er langt mindre forskjeller mellom gruppene nå enn hva tilfellet var i 1999.

Det siste spørsmålet vi skal se på i denne delen handler strengt tatt ikke om husarbeid, men om hvem som bestemmer over innkjøp av møbler og interiør til husstanden, og dermed også over hvordan det skal se ut i hjemmet. Det er selvsagt mulig å inkludere dette som husarbeid – det er tid brukt på hjemmet – men siden vi ikke vet noe om hvordan det ytterligere arbeidet som følger med innkjøpene, for eksempel det å hente og montere en bokhylle eller kjøpe inn stoff og sy gardiner, virker det mest rimelig å la spørsmålet stå som nettopp en indikator for innflytelse over hvordan hjemmet skal se ut. Også for dette spørsmålet er svaralternativer slått sammen og de er identiske med hva de var på spørsmålet om innkjøp av dagligvarer og igjen er analysene begrenset til dem som er gift eller samboende. For utvalget som helhet er det omtrent halvparten (49 %) som svarer at de bestemmer omtrent halvparten. Litt færre enn hver tredje person (30,8 %) svarer at de bestemmer mer enn halvparten eller praktisk talt alt, mens det er litt færre enn hver femte respondent (18,5 %) som svarer at de bestemmer mindre enn halvparten eller praktisk talt ingenting. Her er det imidlertid svært store og statistisk signifikante kjønnsforskjeller. Det er mer enn fem ganger så mange kvinner som menn som svarer at de bestemmer praktisk talt alt eller mer enn halvparten (hhv. 52,5 og 9,6 %). Til sammenligning er det omtrent 43 prosent av kvinnene og 55 prosent av mennene som svarer at de bestemmer omtrent halvparten. Når vi ser på den siste kategorien – dem som har svart at de bestemmer mindre enn halvparten eller praktisk talt ingenting – er andelen her mer enn ti ganger så høy blant menn som blant kvinner. Mens hver tredje mann (33,4 %) svarer dette er andelen blant kvinner bare på omtrent tre prosent.

Figur 27: Hvor mye bestemmer du over innkjøp av møbler og interiør i husstanden? (N= 2224)

Som vist i figur 27, skjer det svært lite med kjønnsforskjellene når vi inkluderer utdanningsnivå. I likhet med tidligere analyser virker det som forskjellene blir litt tydeligere, i den forstand at menn med kortere utdanning og kvinner med lengre utdanning står lengre fra hverandre og det samme for menn med lengre utdanning og kvinner med kortere utdanning, men det er ingen signifikante forskjeller etter utdanningsnivå blant kvinnene eller mennene.

SAMMENLIKNING AV ANSVAR OG STATUS FOR EGET OG PARTNERS YRKE

Det aller siste spørsmålet vi skal se nærmere på i dette notatet handler strengt tatt verken om holdninger eller praksis knyttet til likestilling, men om hvordan respondentene i undersøkelsen ser på sin egen og partnerens jobb når det kommer til status og ansvar. Det er likevel inkludert her siden ulikt ansvar og lønn blant ektefeller og samboere også kan gi seg utslag i en ulik fordeling av arbeid knyttet til hjemmet og et ulikt syn på likestilling mer generelt, slik Ellingsæter og Kitterød (2022) undersøker grundig i deres rapport om den mannlige forsørgerrollen. Det vil, som i resten av notatet, ikke gjennomføres noen analyser hvor disse oppfatningene knyttes til andre holdninger og praksiser, men jeg har likevel valgt å inkludere spørsmålet fordi det både kan gi oss nyttig kontekstuell informasjon og fordi det kan være av interesse for andre som skulle ønske å forfølge ulike varianter av sammenhenger mellom slike faktorer.

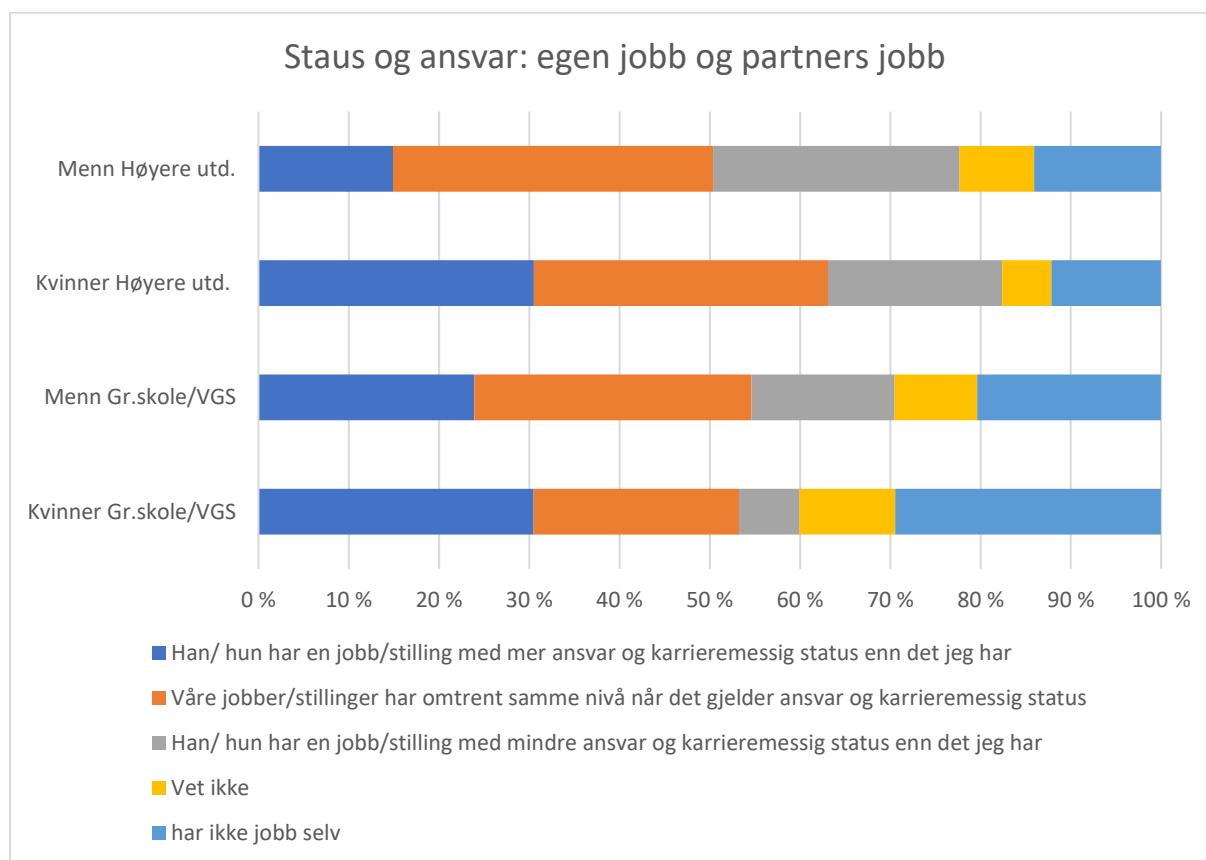
Helt konkret er respondentene i Norsk monitor, som har ektefelle, samboer eller partner, blitt stilt følgende spørsmål og svaralternativer:

«Hvis du sammenligner din egen jobb med jobben til din ektefelle/ samboer/ partner, vil du si at:

- Han/hun har en jobb/stilling med mer ansvar og karrieremessig status enn det jeg har
- Våre jobber/stillinger har omtrent samme nivå når det gjelder ansvar og karrieremessig status
- Han/hun har en jobb/stilling med mindre ansvar og karrieremessig status enn det jeg har
- Vet ikke
- Har ikke jobb selv»

For utvalget som helhet er det 22,2 prosent som svarer at den andre har en jobb med mer ansvar og status, mens 18,2 prosent svarer at den andre har en jobb med mindre ansvar og status. Litt færre enn hver tredje respondent (29,6 %) har svart at de er på omtrent samme nivå. 7 prosent svarer at de ikke vet, mens 15,4 prosent svarer at de ikke har jobb selv. Også her er det til dels betydelige kjønnsforskjeller. Andelen som svarer at den andre har en jobb med mer ansvar og status enn dem selv er betydelig – og signifikant – høyere blant kvinner (27,9 %) enn blant menn (17,1 %). Det er også en markant forskjell på andelen som svarer at den andre har en jobb med mindre ansvar og status. Mens 14,5 prosent av kvinnene sier at dette er tilfelle, er andelen nesten 22 prosent blant mennene. Det er ikke signifikante forskjeller på andelen som svarer at jobbene har samme nivå (27,3 % for kvinner og 31,8 prosent for menn), at de ikke vet (6,2 % for kvinner og 8,1 prosent for menn), samt for dem som har svart at de ikke har jobb selv (15,4 % for kvinner og 15,3 % for menn).

Figur 28: Sammenligning av egen jobb med ektefelle/partner/samboer (N= 2186)

Også her kan det være hensiktsmessig å undersøke om det er noen forskjeller etter utdanningsnivå. Disse er illustrert i figur 28. For det første ser vi at det er menn med lengre utdanning som skiller seg ut gjennom å ha den laveste andelen (14,1 %) som har svart at den andre har en jobb med mer ansvar og status enn hva de selv har. Denne andelen er signifikant lavere enn hos samtlige av de andre gruppene. Menn med kortere utdanning har den nest laveste andelen (22,3 %), noe som er signifikant lavere enn hva den er blant kvinner med lengre utdanning (28,1 %), men ikke fra kvinner med kortere utdanning (27,3 %). Heller ikke forskjellen mellom kvinnene er signifikant her.

Det er for det motsatte alternativet – hvor de har svart at den andre har en stilling med *mindre* ansvar og status enn dem selv – at vi finner de største forskjellene. Her er det mer enn fire ganger så mange som har svart dette blant menn med lengre utdanning (25,8 %) enn blant kvinner med kortere utdanning (6 %). Den nest laveste andelen finner vi blant menn med kortere utdanning (14,8 %). Denne andelen er signifikant forskjellig fra begge de førstnevnte, men ikke fra kvinner med lengre utdanning, hvor nesten 18 prosent har svart det samme. Heller ikke her er forskjellen mellom kvinner signifikant. Blant dem som har svart at de har jobber på samme nivå som den

andre er rangeringen av andelene lik som dem som svarte at den andre hadde mindre ansvar og status. Andelen er lavest blant kvinner med kortere utdanning (20,4 %) og denne er signifikant annerledes enn for de andre gruppene. Det er ikke signifikante forskjeller mellom de tre andre gruppene. Blant menn med kortere utdanning er det 28,6 prosent som svarer at de er på samme nivå som den andre. For kvinner med lengre utdanning er andelen på 30 prosent, mens den er på 33,5 prosent for menn med lengre utdanning. Om vi ser på dem som har svart at de ikke vet, er det bare andelen blant kvinner med lengre utdanning (5 %) som er signifikant annerledes enn de andre: menn med lengre utdanning (7,8 %); menn med kortere utdanning (8,5 %) og kvinner med kortere utdanning (9,5 %). Det er til sist betydelige forskjeller i andelene som har svart at de ikke har jobb selv. Den er desidert høyest – og signifikant annerledes – blant kvinner med kortere utdanning (26,4 %). Nest høyest blant menn med kortere utdanning (19 %), noe som også er signifikant annerledes enn de to siste gruppene: Menn med lengre utdanning, hvor 13,3 prosent har svart at de ikke har jobb, og kvinner med lengre utdanning, hvor 11,2 prosent har svart det samme. Forskjellen mellom de to sistnevnte er ikke signifikant.

Oppsummering og diskusjon

I dette notatet har det blitt foretatt en rekke analyser for å belyse om menn med kortere utdanning i Norge skiller seg ut i holdninger og handlinger knyttet til likestillingsspørsmål, og om de skiller seg ut på en slik måte at det kan være rimelig å snakke om at de utgjør en slags bremskloss for likestillingen, slik vi så at antydes i en del tidligere litteratur på området. Vi så også i innledningen at det samtidig er en del faktorer som peker i en annen retning – at de ikke skiller seg spesielt ut i sine holdninger og handlinger på dette området. Formålet her har vært å skaffe til veie et litt bedre kunnskapsgrunnlag for å diskutere dette spørsmålet og ikke minst å stimulere til ytterligere forskning på området. Siden vi har sett resultater fra hele nitten ulike spørsmål og for noen av dem i tillegg for utviklingen over tid, vil jeg nedenfor gi en oppsummering av resultatene i hver hoveddel og for hvert av spørsmålene, før vi til slutt går videre til å diskutere om menn med kortere utdanning skiller seg ut, mer direkte.

OPPSUMMERING: OPPFATNINGER OM KJØNNSFORSKJELLER OG LIKESTILLING

I den første delen undersøkte vi oppfatninger og kjønnsforskjeller og likestilling og det første spørsmålet som ble analysert handlet om det var forskjeller i oppfatningen om at kvinner og menn er svært forskjellige fra naturens side. Selv om det var en majoritet blant begge kjønn som var enig i en slik påstand, var den litt høyere blant menn enn blant kvinner. Å inkludere utdanningsnivå i analysen spilte også en rolle. Mens det nesten ikke var forskjell mellom kvinner og menn med lengre utdanning, så var det en tydelig kjønnsforskjell mellom dem som har kortere utdanning, og det selv

om både kvinner og menn her i større grad mente at påstanden stemte enn hva de med lengre utdanning gjorde. Menn med kortere utdanning ligner her mer på kvinner med samme utdanningsnivå enn de gjør på menn med lengre utdanning. Gruppene som i størst grad skilte seg fra hverandre her, var menn med kortere utdanning, hvor omtrent syv av ti var enige i at kjønne er svært forskjellige fra hverandre fra naturens side, og kvinner med lengre utdanning, hvor det også var en majoritet, omtrent 55 prosent, som var enige. At disse to gruppene står lengst fra hverandre var tilfelle også i en stor del av de andre analysene.

Selv om det er en majoritet i alle gruppene som er enig i påstanden om at kvinner og menn er svært forskjellige fra naturens side, har denne andelen blitt mindre for alle gruppene i perioden etter 2005. Dette gjelder spesielt kvinner med lengre utdanning. En annen interessant utvikling er at utdanningsforskjellene er blitt større enn tidligere.

Det andre spørsmålet vi undersøkte handlet om respondentene var enige eller uenige i påstanden om at kvinner har samme behov for en yrkeskarriere som menn. Også her var det en svært stor majoritet i alle gruppene som var enige – mer enn ni av ti – var det også noen forskjeller etter utdanningsnivå. Det var nemlig dobbelt så mange som var *uenige* blant menn med kortere utdanning enn hva det var blant kvinner med lengre utdanning. Det er likevel viktig å understreke at det er snakk om små andeler. Bare åtte av hundre menn med kortere utdanning har svart dette. Til sammenligning var andelene litt under seks prosent for både kvinner med kortere utdanning og menn med lengre utdanning. På dette spørsmålet var det informasjon tilbake til 1991, men det var gjennom hele perioden fram til 2019, små og skiftende andeler som sa seg uenig i påstanden. Overordnet sett ser det likevel ut til å være en liten nedadgående trend, og ingen systematisk endring i forskjeller mellom gruppene.

Det tredje spørsmålet vi så på handlet om respondentene mener det fortsatt eksisterer forskjellsbehandling mellom kvinner og menn, hvor de fikk presentert to påstander som de kunne velge mellom. En om at kjønn ikke spiller noen rolle for ens muligheter og en annen som sa at kvinner fortsatt diskrimineres og at det derfor er vanskeligere for dem å oppnå de samme godene som menn. De kunne i tillegg velge alternativet at det er helt umulig å svare på dette. Analysene viste at det er større forskjeller etter kjønn enn utdanning her. Kvinner mener i større grad at det fortsatt foregår diskriminering enn hva menn gjør. Likevel er heller ikke utdanningsnivå uten betydning, og også her finnes den største forskjellen mellom menn med kortere utdanning og kvinner med lengre utdanning. Det er bare blant menn med kortere utdanning at andelen som

mener at kjønn ikke spiller noen rolle er mer enn femti prosent og det er mer enn dobbelt så mange som blant kvinner med lengre utdanning. Vi så også på om det hadde vært noen endringer i andelene i hver gruppe som har svart at kjønn spiller liten rolle tilbake til 1993. Det var overordnet sett små endringer gjennom denne perioden – menn mener i større grad at dette er tilfelle enn hva kvinner gjør, og både blant kvinner og menn er det litt flere blant dem med kortere enn dem med lengre utdanning. For kvinner gjelder dette gjennom hele perioden, og for menn de to siste måleårene.

OPPSUMMERING: HOLDNINGER TIL LIKESTILLING, FAMILIE OG BARNEOPPDRAGELSE

I den andre delen sto holdninger til likestilling, familie og barneoppdragelse i fokus. Det første spørsmålet handlet om at de skulle ta stilling til hvilket av tre alternativ de mente svarte best til deres oppfatning om hvordan en familie skal være. De tre alternativene bestod av ett hvor partnerne har like krevende jobber og deler husarbeid og barnepass likt; ett hvor kvinnen har en mindre krevende jobb enn mannen og tar hovedansvaret for hus og barn; og ett hvor bare mannen har jobb og kvinnen tar seg av hus og barn. De kunne også svare at de var i tvil. I alle gruppene var det alternativet hvor partnerne var likestilte som var mest populært – og som ble valgt av en solid majoritet. Det var likevel betydelige forskjeller etter både kjønn og utdanning, og den største forskjellen var igjen mellom menn med kortere utdanning, hvor 73 prosent valgte den «likestilte» familien, og kvinner med lengre utdanning, hvor hele 89 prosent valgte det samme. Menn med kortere utdanning er her likere kvinner med samme utdanningsnivå enn de er menn med lengre utdanning. Blant kvinner med lengre utdanning var det så å si ingen som valgte familiealternativet hvor bare mannen hadde jobb, mens omtrent tre prosent av både kvinner og menn med kortere utdanning valgte dette alternativet.

Vi så også på hvordan utviklingen har vært når det gjelder oppslutningen om dette tredje alternativet fra 1985 og fram til i dag og kunne se at det har skjedd svært store endringer – spesielt blant dem med kortere utdanning, hvor det i 1985 var flere enn hver femte person som mente det skulle være slik at bare mannen hadde jobb og at kvinner skulle ta seg av hus og barn. Selv om det er markante forskjeller etter utdanning nå, er de altså likevel betydelig mindre enn hva de var på midten av 1980-tallet.

I forlengelse av spørsmålet om familien så vi også på et spørsmål hvor respondentene ble forelagt en påstand om at menn og kvinner bør dele ansvaret for husarbeid og barneoppdragelse likt og kunne svare om de var enig eller uenig i dette. Igjen var det en svært stor majoritet i samtlige

grupper som var helt eller delvis enig i dette, og igjen var den største forskjellen å finne mellom menn med kortere utdanning, hvor 88 prosent var enige, og kvinner med lengre utdanning, hvor 95 prosent var enige. Selv om det er dobbelt så mange som er *ueneige* i påstanden blant menn med kortere utdanning som i de andre gruppene, er det altså også blant dem en svært stor majoritet som er enige. I perioden mellom 1985 og 2019 er det overordnet sett små endringer, både i oppslutning og i forskjeller mellom gruppene.

I tillegg til spørsmålet om hvordan en familie og fordelingen av husarbeid og barneoppdragelse burde være, har vi også sett på tre påstander til hvordan barneoppdragelsen bør være. For det første har vi sett at når respondentene ble bedt om å ta stilling til om de var enig eller uenig i påstanden om at det viktigste barn bør lære er lydighet og respekt for sine foresatte, så var det svært markante forskjeller etter utdanningsnivå. Selv om menn i større grad enn kvinner var helt eller delvis enige i påstanden, var det også slik at både kvinner og menn med kortere utdanning i større grad var uenige enn hva kvinner og menn med lengre utdanning var. Den største forskjellen var igjen mellom menn med kortere utdanning, hvor omtrent syv av ti var enige, og kvinner med lengre utdanning, hvor omtrent fire av ti var enige. Da vi så på utviklingen fra 1985 og fram til 2019 fremkom det at forskjellene mellom gruppene er blitt mindre mot slutten enn i begynnelsen av perioden og at det for samtlige grupper har vært en reduksjon i andelen som er enige etter omtrent 2005.

Den andre påstanden som respondentene ble presentert for var at foreldre må kunne bestemme hvem barna skal være venn med. Der så vi at det var et litt omvendt bilde enn på den forrige påstanden i betydningen av at det var blant kvinner med lengre utdanning hvor flest var *ueneige* – omtrent 75 prosent – og blant menn med kortere utdanning hvor færrest var ueneige, omtrent 66 prosent. Det var altså likevel en relativt solid majoritet i alle gruppene som var ueneige.

Den tredje påstanden vi så nærmere på i denne delen var at «de fleste barn tåler å høre sine foreldre krangle en gang iblant». Der var det mindre forskjeller etter både kjønn og utdanning: en betydelig majoritet i samtlige grupper var helt eller delvis enige. Det var ikke signifikante forskjeller mellom kvinner og menn med samme utdanningsnivå, mens det motsatte var tilfelle da vi så på utdanningsforskjeller blant både kvinner og menn. Den største forskjellen her fantes mellom kvinner med lengre utdanning, hvor omtrent 75 prosent var helt eller delvis enige, og kvinner uten lengre utdanning, hvor den tilsvarende andelen var litt under 69 prosent.

I den neste underkategorien i denne delen, så vi nærmere på om det fantes forskjeller i hvordan de ulike gruppene forholdt seg til to forskjellige handlinger rettet mot partneren. For det første ble respondentene spurt om de kunne godta den noe diffuse handlingen å «ydmyke eller gjøre narr av sin partner». Også her så vi at det for alle gruppene var en svært stor majoritet som mente at dette ikke kan godtas. De som i størst grad mente dette ikke kunne godtas var menn med lengre utdanning, omtrent ni av ti. Igjen var det menn med kortere utdanning som hadde den laveste andelen, men også blant disse var det åtte av ti som mente dette ikke kunne godtas. Det var svært få i samtlige grupper som mente at handlingen kunne godtas.

Den andre, og langt mer konkrete, handlingen handlet om å ha sex med partneren selv om denne ikke vil. Også her var det en svært stor majoritet i alle grupper – flere enn ni av ti – som svarte at dette ikke kan godtas. Likevel var det også forskjeller mellom gruppene og igjen var det menn med kortere utdanning som skilte seg ut. Dobbelt så mange av disse som av kvinnene med lengre utdanning svarte at det kunne godtas eller godtas i noen tilfeller. Det er viktig å understreke at forskjellen likevel ikke er svært stor da også 93 prosent av disse mennene mente det ikke kunne godtas.

I den siste underkategorien i denne delen så vi nærmere på tre spørsmål knyttet til det jeg kalte for samfunnspolitiske perspektiver. Det første spørsmålet handlet om at respondentene ble bedt om å svare hvor enige de var i påstanden om at «det er for mye fokus på kropp og utseende i samfunnet», og det overordnede bildet var at det er relativt små forskjeller etter både kjønn og utdanning: I samtlige grupper var det en svært høy andel som svarte at de var helt eller delvis enige i dette. Igjen var det imidlertid også her størst forskjell mellom menn med kortere utdanning, hvor 86 prosent var enige, og kvinner med lengre utdanning, hvor 93 prosent var enige.

Det andre spørsmålet vi så på var om det var forskjeller mellom gruppene i hvor mange som mente at det å bedre barnefamiliens økonomiske situasjon var en spesielt viktig samfunnspolitisk sak. Her var det forskjeller etter både kjønn og utdanning og det var blant menn med lengre utdanning hvor det var færrest som syntes dette var viktig – under 28 prosent. I motsatt ende var det kvinner med kortere utdanning hvor flest – nesten 48 prosent – mente dette var en viktig sak. Andelen var nest høyest blant menn med kortere utdanning, hvor omtrent 39 % svarte at dette var viktig. Vi så også at det har vært en viss endring i perioden mellom 1989 og 2019 her. For samtlige grupper var det færre som mente det var viktig fram til 2013, før andelene igjen økte fram til 2019. Mens det i

begynnelsen av perioden bare var forskjell mellom kjønnene, var det mot slutten, som vi har sett, også utdanningsforskjeller her.

Det tredje spørsmålet i denne underkategorien handlet om det var forskjeller mellom gruppene når det kom til hvor fornøyde de var med likebehandlingen av kvinner og menn i Norge i dag. Tross noe usikkerhet rundt hvordan respondentene har tolket dette spørsmålet så vi at det var betydelige kjønnsforskjeller her. Det var mer enn dobbelt så stor andel av kvinnene enn av mennene som svarte at de var litt eller meget misfornøyde. Forskjellen var igjen størst mellom kvinner med lengre utdanning, hvor 46 prosent var misfornøyde, og menn med kortere utdanning, hvor 18 prosent var misfornøyde. Da vi undersøkte utviklingen over tid for andelene i gruppene som har svart at de var fornøyde, så vi at fra 2001 og frem til 2019 har det vært slik at menn i større grad har vært fornøyde enn hva kvinner har vært, uavhengig av utdanningsnivå. Tross en nedgang fra toppåret i 2013, har det likevel totalt sett vært en økning av folk som sier de er fornøyde i alle gruppene.

OPPSUMMERING: LIKESTILLINGSPRAKSIS

I den siste delen med analyser var fokuset på hva jeg kalte for likestillingspraksis og bestod av fire spørsmål om fordeling av arbeid i hjemmet, samt ett om hvem som bestemmer over innkjøp av møbler og interiør. I tillegg til dette inkluderte jeg også et spørsmål som potensielt kan gi relevant kontekstuell informasjon, nemlig om hvordan respondentene vurderer eget yrke opp mot partnerens når det gjelder status og ansvar.

Det første spørsmålet vi så på var av relativt generell, og uspesifisert, karakter og handlet om hvordan arbeid med hus og hjem er fordelt mellom respondenten og dens partner. Både dette og de følgende analysene ble derfor avgrenset til å gjelde dem som er gift eller samboende. I denne analysen så vi at det var betydelige kjønnsforskjeller i hvem som hadde svart at de gjør mest. Mens 45 prosent av kvinnene svarte at det var tilfelle, var det bare 11 prosent av mennene som svarte det samme. Med unntak av kvinner med kortere utdanning var det en majoritet i de andre gruppene som svarte at arbeidet deles likt med den de bor sammen med. Det var ingen signifikante forskjeller blant menn.

Det andre spørsmålet bygget på det første og handlet om respondentene var fornøyde med denne arbeidsdelingen av husarbeid. I alle gruppene var det en majoritet som svarte at de var ganske eller meget fornøyde. Igjen var imidlertid kjønnsforskjellen mest fremtredende, og den var større blant dem med kortere utdanning enn blant dem med lengre utdanning. I begge tilfeller var det menn som var mest fornøyde. Sett i sammenheng med det forrige spørsmålet, så vi altså at selv om over

halvparten av kvinner med kortere utdanning svarer at de gjør mest, er det samtidig bare 14 prosent av dem som svarer at de er misfornøyde med denne arbeidsdelingen. Heller ikke blant kvinner med lengre utdanning er det utstrakt misnøye da 42 prosent av dem svarte at de gjør mest, mens 17 prosent har svart at de er misfornøyde med denne arbeidsdelingen. Det er viktig å understreke at disse spørsmålene ikke er analysert i sammenheng her, men misforholdet her virker likevel verdt å undersøke videre i andre studier.

Det tredje spørsmålet vi så på var relativt konkret og handlet om hvem i husstanden som sist laget middag. Siden alternativene respondentene fikk presentert ikke inkluderte «seg selv» eller «partner», men i stedet «mor/voksen kvinne» og «far/voksen mann» vet vi ikke sikkert hvem de refererer til når de har svart, men dersom vi tar utgangspunkt i at majoriteten av respondentene lever i heteroseksuelle parforhold kan det likevel fungere som en indikator for kjønns- og utdanningsbaserte forskjeller. I resultatene så vi at det var betydelige forskjeller etter både kjønn og utdanning, hvor menn med lengre utdanning sjeldnest svarte at det var mor/voksen kvinne som hadde laget middag sist, under 45 prosent, mens kvinner med kortere utdanning oftest svarte det samme, 72 prosent. Det var ikke signifikante forskjeller mellom menn her. Vi så også at, gitt forutsetningene, eksisterer det en ikke ubetydelig uenighet mellom kvinner og menn i hvem som sist laget middag. Blant dem med kortere utdanning var forskjellen på hele 22 prosentpoeng når det gjaldt dem som hadde svart at det var mor/voksen kvinne som sist laget middag.

Det fjerde spørsmålet som ble undersøkt var også relativt konkret og handlet om hvor mye av dagligvareinnkjøpet respondentene gjør selv. Igjen var det betydelige kjønnsforskjeller, og disse var større blant dem med kortere enn blant dem med lengre utdanning. Menn i begge grupper svarte i markant mindre grad enn kvinner at de gjør mer enn halvparten eller praktisk talt alt av innkjøpet. Om vi igjen tar utgangspunkt i at majoriteten lever i heteroseksuelle forhold viser også disse analysene at det eksisterer en uenighet mellom kjønnene. Om vi ser bort fra utdanning, siden partnerne kan være ulike der, var det 62,5 prosent av kvinnene som svarte at de gjorde mest, mens det til sammenligning bare var 31,5 prosent av mennene som svarte at de gjorde *minst*. På dette spørsmålet undersøkte vi også utviklingen over tid for dem som har svart at de gjør omtrent halvparten. Der så vi at i perioden mellom 1999 og 2019 så økte andelene noe for alle gruppene, unntatt for menn med lengre utdanning, og at det nå er mindre forskjeller mellom gruppene enn tidligere.

På spørsmålet om hvor mye respondentene bestemmer over innkjøp av møbler og interiør i husstanden så vi at det var svært markante kjønnsforskjeller. Mer enn fem ganger så mange kvinner som menn – 52,5 mot 9,6 prosent – som sier at de bestemmer mer enn halvparten eller praktisk talt alt. Blant dem som svarte at de bestemmer mindre enn halvparten eller ingenting er forskjellen enda større. Mens bare tre prosent av kvinnene svarte dette, var den tilsvarende andelen blant menn over 33 prosent, altså mer enn ti ganger så høy. Selv om det ikke var signifikante forskjeller mellom verken kvinner eller menn, var forskjellen igjen størst mellom kvinner med lengre utdanning og menn med kortere utdanning.

Det aller siste spørsmålet som ble undersøkt handlet ikke om verken likestillingsholdninger eller - praksis, men ble inkludert for å potensielt gi mer kontekstuell informasjon. Dette handlet om hvordan respondentene vurderer sitt eget yrke opp mot partnerens når det gjelder ansvar og status. Der så vi at det var betydelige kjønnsforskjeller, hvor kvinner i større grad enn menn svarte at den andre har en jobb med mer ansvar og status enn dem selv. Utdanning spilte imidlertid også en klar rolle og vi så at de største forskjellene fantes mellom dem som har svart at den andre har en jobb med mindre status og ansvar enn dem selv. Her var ytterpunktene menn med lengre utdanning, hvor nesten 26 prosent svarte dette, og kvinner med kortere utdanning, hvor det bare var omtrent syv prosent som svarte det samme. For en gangs skyld var det her minst forskjell mellom menn med kortere utdanning og kvinner med lengre utdanning.

Er det menn med kortere utdanning som skiller seg ut?

Vi har nå sett en relativt lang rekke ulike analyser av forskjeller mellom kvinner og menn med kortere og lengre utdanning. Hovedformålet med notatet er imidlertid ikke bare å finne ut om det finnes forskjeller etter kjønn eller utdanningsnivå, men om det er slik at det er menn med kortere utdanning som skiller seg ut. Satt på spissen: om det er de som er likestillingens bremsekloss. Jeg skal derfor kortfattet gjennomgå resultatene igjen, med nettopp dette spørsmålet i fokus.

OPPFATNINGER OM KJØNN OG OM LIKESTILLINGSSITUASJONEN I NORGE?

Ifølge tallene vi har sett på her er det stadig færre i Norge som mener at kvinner og menn er svært forskjellige fra naturens side. Også blant menn med kortere utdanning, selv om de skiller seg noe ut gjennom å være den gruppa som i størst grad holder fast på dette synet. Det skal samtidig ikke overdrives hvor annerledes de er, for også blant de andre gruppene er det en majoritet som mener dette. Vi har også sett at menn og kvinner med kortere utdanning på dette spørsmålet er likere hverandre enn hva de er dem med samme kjønn, men som har lengre utdanning. Et liknende mønster finnes også i synet på om kvinner har samme behov for yrkeskarriere som menn. Menn

med kortere utdanning skiller seg litt ut gjennom å ha den høyeste andelen som er uenig i denne påstanden, men selv om denne andelen er dobbelt så høy som blant kvinner med lengre utdanning, er det likevel bare åtte prosent som er uenige. Også her er det svært små forskjeller til kvinner med kortere utdanning. Hva gjelder forskjellsbehandling av kvinner og menn, så er det større forskjeller etter kjønn enn etter utdanning. Det er menn med kortere utdanning som i størst grad mener at kjønn ikke spiller noen rolle for ens muligheter – flere enn halvparten av dem – og det er mer enn dobbelt så mange som i gruppa bestående av kvinner med lengre utdanning.

På dette området virker altså menn med kortere utdanning å skille seg noe ut når det gjelder synet på kjønnsforskjeller og på likestillingssituasjonen i Norge. Det er litt flere av dem som mener at kvinner og menn er forskjellige fra naturens side enn hva det er i andre grupper, men ikke spesielt mye høyere enn hva andelen er blant kvinner med samme utdanningsnivå. Siden dette dessuten deles av en majoritet i alle gruppene, fremstår det ikke som at menn med kortere utdanning har en spesielt avvikende oppfatning her. Det er dessuten den samme utviklingen blant dem som det er for de andre gruppene – hvor det stadig er færre som mener dette.

Det er også litt flere menn med kortere utdanning som mener at kvinner ikke har samme behov som menn for en yrkeskarriere, men heller ikke her er andelen veldig annerledes enn blant kvinner med samme utdanningsnivå og den er svært lav. Som for de andre gruppene er det også blant menn med kortere utdanning en svært stor majoritet som mener at kvinner *har* samme behov for en yrkeskarriere som menn, og igjen virker de å være på linje med de andre gruppene i utviklingen over tid her, hvor det er blitt færre som mener det motsatte. På spørsmålet om det fortsatt foregår forskjellsbehandling etter kjønn i Norge i dag, er det også menn med kortere utdanning som i minst grad mener dette skjer. De mest markante forskjellene her handler imidlertid om kjønn heller enn utdanning, for de skiller seg ikke så voldsomt fra menn med lengre utdanning, hvor også en betydelig andel mener at kjønn ikke spiller noen rolle for mulighetene en har til å skaffe seg goder.

Overordnet sett er det altså ikke urimelig å si at menn med kortere utdanning skiller seg ut fra de andre gruppene når det gjelder synet på kjønnsforskjeller og på hvordan de oppfatter likestillingssituasjon i dagens Norge. Det er imidlertid mer snakk om gradsforskjeller enn om klare brudd. Det er heller ikke slik at de skiller seg ut gjennom å være den *eneste* gruppa som avviker fra de andre. Til sist kan det også diskuteres om det i det hele tatt er rimelig å snakke om «avvik» når for eksempel forskjellen består av at fire i stedet for åtte prosent er *uenig* i påstanden om at kvinner har samme behov for en yrkeskarriere som menn, samtidig som omtrent nitti prosent tross alt er

enige i påstanden. Et interessant fenomen å merke seg er at det på alle tre spørsmålene er slik at de største forskjellene finnes mellom menn med kortere og kvinner med lengre utdanning. Jeg kommer tilbake til denne forskjellen litt lengre ned.

HOLDNINGER TIL LIKESTILLING, FAMILIE OG BARNEOPPDRAGELSE

Under dette hovedtemaet så vi nærmere på et omfattende sett av spørsmål knyttet til både likestilling, familiepraksiser og barneoppdragelse. Felles for disse spørsmålene er at de alle handler om hva slags holdninger respondentene har. Om vi begynner med å se tilbake på spørsmålene som var knyttet til likestilling og fordelingen av husarbeid i familien, var det for det første slik at menn med kortere utdanning i mindre grad enn de andre gruppene mente en familie hvor begge partnerne hadde like krevende jobber og delte likt på husarbeid passet best til deres oppfatning av hvordan en familie skal være. Motsatsen til denne gruppa var igjen kvinner med lengre utdanning, men heller ikke her er det slik at menn med kortere utdanning står alene i sine oppfatninger. Til tross for at det er flere blant dem enn i de andre gruppene som foretrekker en familie hvor kvinnen enten jobber mindre eller ikke i det hele tatt, er det altså nesten tre av fire av dem som sier de foretrekker den «likestilte» familien framfor de andre. Menn med kortere utdanning har dessuten fulgt akkurat den samme utviklingen over tid – gjennom i stadig mindre grad slutte opp om en familie hvor kvinnen ikke jobber – som de andre gruppene.

Heller ikke på spørsmålet om menn og kvinner bør dele ansvaret for husarbeid og barneoppdragelse likt er det stor forskjell mellom holdningene til menn med kortere utdanning og de andre gruppene. De er riktignok, igjen, gruppa som i størst grad – og omtrent dobbelt så ofte som for de andre – er *uenig* i en lik ansvarsfordeling, men denne gruppa utgjør likevel ikke mer enn omtrent én av ti. Nesten nitti prosent er altså av den oppfatning av at ansvaret for husarbeid og barneoppdragelse bør deles likt. Som vist i innledningen på dette notatet er det imidlertid en del kunnskap om at barneoppdragelse kan foregå på ulik måte i ulike klasser, og kanskje kunne det være slik at det særlig er menn med kortere utdanning som skiller seg ut gjennom å ha andre, og mer «autoritetsorienterte», oppfatninger omkring dette enn både kvinner med likt utdanningsnivå som dem selv og kvinner og menn med lengre utdanning. På bakgrunn av dette ble også tre påstander knyttet til hvordan barneoppdragelsen bør være inkludert i analysene.

Analysene av syn på barneoppdragelse viste oss at det var forskjeller etter både kjønn og utdanningsnivå, men også at disse tok litt ulik form etter hva spørsmålet gjaldt. For det første var det slik at menn med kortere utdanning skilte seg ut gjennom å være den gruppa som i størst grad var enig i at det viktigste barn bør lære er lydighet og respekt for sine foresatte. Også et flertall av

kvinner med samme utdanningsnivå sa seg enig i dette, så forskjellene var betydelig større etter utdanning enn etter kjønn. Kvinner med lengre utdanning var igjen motsatsen, altså dem som i minst grad var enige i denne vektleggingen av lydighet og respekt. Også på den andre påstanden, om at foreldre må kunne bestemme hvem barna skal være venn med, står de samme gruppene et stykke fra hverandre, men heller ikke her er det de store avvikene å snakke om, da det er en betydelig majoritet i alle grupper som er *uenige* i at foreldrene skal bestemme barnas venner. Det er også større forskjeller blant kvinner og menn med lengre utdanning enn hva det er mellom dem med kortere utdanning. På det tredje spørsmålet om barneoppdragelse – om enighet i påstanden om at de fleste barn tåler å høre sine foreldre krangle en gang iblant – er det også relativt stor enighet mellom gruppene, hvor minst syv av ti er enige i påstanden. Menn med kortere utdanning er i mindre grad enige enn både menn og kvinner med lengre utdanning, men avviker ikke fra kvinnene som har kortere utdanning.

Heller ikke på de to spørsmålene som tematiserte handlinger rettet mot partneren er det slik at menn med kortere utdanning skiller seg voldsomt ut. På spørsmålet om det kan godtas å ydmyke eller gjør narr av kjæresten i andres nærvær, er det riktignok disse mennene som i størst grad mener det kan godtas eller godtas noen ganger, men også blant dem var det omtrent åtti prosent som mente det ikke kan godtas. Tilsvarende var det også menn med kortere utdanning som oftest – og omtrent dobbelt så ofte som kvinner med lengre utdanning – mente det kunne godtas, eller godtas i noen tilfeller, å ha sex med partneren selv om denne ikke vil. Det må likevel understrekes at selv i denne gruppa er det flere enn ni av ti som mener det *ikke* kan godtas.

På det siste settet av spørsmål i denne delen var fokuset flyttet over på litt mer overordnede tema og knyttet til hva jeg kalte samfunnspolitiske perspektiver. Det første relativt generelle spørsmålet handlet om det er for mye fokus på kropp og utseende i samfunnet og selv om det også på dette spørsmålet er slik at menn med kortere utdanning i størst grad er uenige, er det heller ikke her snakk om noen særlig stor andel. Også blant disse er nesten ni av ti enige i påstanden. Å se på forbedring av barnefamiliers økonomiske situasjon som en spesielt viktig samfunnspolitisk sak er den største forskjellen å finne mellom menn med *lengre* utdanning og kvinner med kortere utdanning, hvor det er flest i den sistnevnte som synes dette er viktig. Andelen blant menn med kortere utdanning plasserer seg mellom disse to og er også noe høyere enn hva den er blant kvinner med lengre utdanning. På spørsmålet om man er tilfreds med likebehandlingen av menn og kvinner er det menn med kortere utdanning som igjen har den laveste andelen som er misfornøyde. Mindre enn halvparten så mange som blant kvinner med lengre utdanning, som har den høyeste andelen

misfornøyde. Det er likevel langt mer markante forskjeller etter kjønn enn utdanningsnivå. Disse kjønnsforskjellene er stabile over tid samtidig som det blir litt flere i samtlige grupper som sier de er fornøyde.

LIKESTILLINGSPRAKSIS

I det siste settet av analyser beveget vi oss fra spørsmål om oppfatninger og holdninger til spørsmål om handlinger. Er det slik at menn med kortere utdanning skiller seg ut mer her – når det blir snakk om faktiske handlinger – enn i de to første delene? I det første spørsmålet er vi tilbake til fordelingen av arbeid med hus og hjem, men altså denne gangen om hvordan det faktisk er fordelt, heller enn om hvordan de mener det burde være. Skiller menn med kortere utdanning seg ut fra de andre gruppene her? Nei, ikke utover at de er den gruppa som i størst grad sier at det er partneren som gjør mest, men her svarer de relativt likt som andre menn. Kjønn virker altså å være av større betydning enn utdanningsnivå. Med unntak av kvinner med kortere utdanning svare alle gruppene at deler arbeid med hus og hjem likt med partneren. Er menn med kortere utdanning også lik de andre når det kommer til hvor fornøyde de er med arbeidsdelingen? Igjen ligner de på andre menn gjennom å i større grad enn kvinner, og spesielt dem med kortere utdanning, være fornøyd med arbeidsdelingen. Selv om det er et flertall også blant kvinner som er fornøyde, så er andelen som er *misfornøyde* mer enn fire ganger så høy blant kvinner med lengre utdanning som blant menn med kortere utdanning.

Som nevnt tidligere er spørsmålet om fordelingen av husarbeid – og dermed hvor fornøyd man er med den – noe diffust. Kanskje legger folk i de ulike gruppene også ulike ting i begrepet husarbeid? Det kunne derfor være at forskjellene ble noe annerledes når det spørres om mer konkrete ting, for eksempel hvem som sist laget middag. Nå var det ikke noe alternativ å velge verken seg selv eller partner på dette spørsmålet, men menn, uavhengig av utdanning rapporterer i mindre grad det var mor/voksen kvinne, og i større grad at det var far/voksen mann, som laget middag sist enn hva kvinner gjør. Også på spørsmålet om hvor mye av dagligvareinnkjøpet man gjør selv er det kjønn, heller enn utdanningsnivå, som virker å strukturere svarene mest. Det er likevel menn med kortere utdanning som i størst grad svarer at de gjør mindre enn halvparten eller praktisk talt ingenting, tett etterfulgt av menn med lengre utdanning. Over tid har gruppene nærmet seg hverandre når det gjelder andelene som svarer at de gjør omtrent halvparten.

På spørsmålet om hvem som bestemmer over innkjøp av møbler og interiør var det så å si ingen forskjeller etter utdanning, men store etter kjønn. Menn svarer mer enn ti ganger så ofte som kvinner at de bestemmer *mindre enn halvparten eller ingenting*. Og selv om ikke utdanningsnivå utgjør

noen særlig forskjell mellom menn så er det likevel igjen størst forskjell mellom kvinner med lengre og menn med kortere utdanning. I notatets siste inkluderte spørsmål, om hvordan man vurderer sin egen og partnerens jobb når det kommer til ansvar og status er det ikke menn med kortere utdanning som skiller seg mest ut, faktisk er det omtrent en identisk andel blant disse og blant kvinner med lengre utdanning som svarer at de og partneren har jobber på omtrent samme nivå. Det var likevel betydelige kjønnsforskjeller hvor menn i mindre grad enn kvinner svarer at den andre har en jobb med mer status og ansvar enn dem selv.

Er menn med kort utdanning likestillingens bremsekloss?

Gjennom dette notatet har vi undersøkt om menn med kortere utdanning skiller seg fra menn med lengre utdanning og fra kvinner med ulikt utdanningsnivå på en rekke ulike spørsmål direkte eller indirekte knyttet til likestilling. Som fremhevet i tittelen på notatet har målsetningen vært å se nærmere på spørsmålet om disse mennene kan sies å være likestillingens bremseklosser.

Dette spørsmålet lar seg selvsagt ikke endelig besvare gjennom analysene som er foretatt i dette notatet, noe som heller ikke har vært intensjonen. Som beskrevet i innledningsdelen har målsetningen vært å rette nytt lys mot denne problemstillingen og forhåpentligvis legge til rette for nye, og mer dyptpløyende, analyser. Det er verdt å gjenta at det finnes en omfangsrik og spesialisert litteratur som tar for seg likestillingssituasjonen i Norge. Etter min kjennskap eksisterer det imidlertid ikke noen fullstendig gjennomgang av denne som tar for seg både kjønn og klasse/utdanning, samtidig. Dette notatet er således et lite bidrag i den retningen, og forhåpentligvis noe som kan benyttes sammen med den eksisterende likestillingslitteraturen for å gjennomføre mer dyptpløyende analyser av temaet. Hva har vi så lært gjennom analysene i *dette* notatet? Er menn med kortere utdanning likestillingens bremseklosser? Som så ofte er spørsmålet heller ikke her så enkelt at det umiddelbart kan besvares med et tydelig ja eller nei.

På den ene siden er det utvilsomt slik at disse mennene skiller seg ut på svært mange av spørsmålene. For noen av spørsmålene skiller de seg både fra menn og kvinner med lengre utdanning og fra kvinner med samme utdanningsnivå som dem selv. Vi har for eksempel sett hvordan disse mennene i størst grad mener at kvinner ikke har samme behov for en yrkeskarriere som menn; de foretrekker oftere en familieform hvor kvinnen jobber mindre eller ikke i det hele tatt og de er oftest uenig i at menn og kvinner bør dele ansvaret for husarbeid og barneoppdragelse likt. De er videre, oftere enn andre, enig i at det viktigste barn bør lære er lydighet og respekt for sine foresatte og de mener oftere det kan godtas å ydmyke eller gjøre narr av partneren foran andre samt å ha sex med partneren uten at denne vil. Menn med kortere utdanning svarer også i større

grad enn andre at de gjør mindre enn halvparten eller praktisk talt ingenting av dagligvareinnkjøp. Når de i tillegg til dette også oftere enn andre er av den oppfatning av at det *ikke* foregår forskjellsbehandling etter kjønn, virker det ikke urimelig å skulle konkludere med at «bremsen» likestillingen. Så enkelt er det likevel ikke.

For samtidig som disse mennene oftest er dem som skiller seg fra andre på de undersøkte spørsmålene, så er det også tre aspekter som taler for at en slik konklusjon ikke er helt rimelig. For det første, og viktigst, er det som vi har sett ofte svært små forskjeller mellom de ulike gruppene, og selv på områdene hvor de skiller seg tydelig ut så er det gjerne snakk om veldig beskjedne andeler som avviker. Selv om det for eksempel er riktig å si at de oftere enn andre mener det kan godtas å ha sex med partneren selv om denne ikke vil, så er det samtidig flere enn ni av ti av dem som mener at dette ikke kan godtas. Slik er det som vi har sett også på en rekke av de andre spørsmålene. Om vi er opptatt av hovedbildet, er det slik sett mer rimelig å snakke om enighet heller enn forskjeller.

For det andre er det, selv om de oftest skiller seg ut, også slik at de på flere områder ikke er alene om å skille seg ut. På noen av spørsmålene, som på det om at det er viktig å bedre barnefamilienes økonomiske situasjon, svarer de svært likt som kvinner med kortere utdanning. På spørsmålet om det kan godtas å ha sex med partneren selv om denne ikke vil er også forskjellen fra kvinner med kortere utdanning på under tre prosentpoeng. På en rekke andre spørsmål, som på hvor tilfredse de er med likebehandlingen av kvinner og menn, og på fordelingen av arbeid med hus og hjem, så svarer de svært likt som andre menn.

At det i flere tilfeller virker å være slik at utdanningsnivå betyr mest, mens det andre ganger er kjønn, betyr imidlertid ikke at vi bør legge bort fokus på hvordan disse – og andre – faktorene kan samvirke. Det kan nemlig, for det tredje, stilles spørsmål om det er menn med kortere utdanning som skiller seg mest ut eller om det i stedet er kvinner med lengre utdanning som skulle ha den betegnelsen. Som vi har sett er det svært ofte tilfelle at den største forskjellen finnes mellom menn med kortere utdanning og kvinner med lengre utdanning. Når forskjellen er størst mellom disse gruppene betyr det altså med nødvendighet at de i er i hver sin ende på holdninger, oppfatninger eller handlinger. Det er slik sett god grunn til å gjennomføre mer finmaskete analyser for å undersøke om det er spesielle grupper blant både menn med kortere utdanning *og* blant kvinner med lengre utdanning som gjør at disse, svært brede, gruppene skiller seg så mye fra hverandre, og fra andre grupper av kvinner og menn.

I tillegg til disse tre punktene virker det også å være et relativt tydelig og gjennomgående mønster i analysene hvor menn og kvinner med kortere utdanning oftere svarer at de «ikke vet», at det er «umulig å svare» eller at de er «i tvil». Dette er, som tidligere nevnt, ikke noe ukjent fenomen fra spørreundersøkelser som omhandler politiske spørsmål, og som Nordhagen (2021) har pekt på for norske forhold, kan det godt være at folk med kortere utdanning i mindre grad enn andre føler seg berettiget til å svare. Nå er flere av spørsmålene i denne undersøkelsen knyttet til (likestillings)politikk, men fenomenet virker også å være til stede på spørsmål som handler om deres egen praksis i familien. Det virker slik sett rimelig å undersøke nærmere om det er slik at selv spørsmål om konkret likestillingspraksis i familien oppleves som et mer politisert spørsmål av dem med kortere utdanning enn av dem med lengre utdanning.

Kort oppsummert er det altså slik at menn med kortere utdanning på en rekke områder relatert til likestilling skiller seg fra både andre menn og fra kvinner, men i flere tilfeller er det snakk om relativt små forskjeller og i andre sammenheng, når de skiller seg ut fra gjennomsnittet, så er det også andre som gjør det – enten kvinner med kortere utdanning eller menn mer generelt. Det er kvinner med lengre utdanning de oftest er uenige med. I forlengelse av disse funnene er det svært rimelig å stille spørsmål om *hvorfor* det er slik. Hva er det som gjør at det blant menn med kortere utdanning er flere enn i andre grupper som ikke slutter opp om likestillingsidealer og som i større grad virker å verdsette mer tradisjonelle ordninger i familien? Å svare på dette ligger utenfor rammene av dette notatet, men det virker ikke urimelig å også rette oppmerksomheten mot forhold utenfor familien, slik både de litt eldre studiene (Holter et al., 1975; Holter, 1989; Holter & Aarseth, 1993) og noen nyere (Ellingsæter & Kitterød, 2022; Ellingsæter & Pedersen, 2013) gjør. Når både holdninger og praksis i flere tilfeller varierer mellom både kjønn og sosiale klasser – eller utdanningsgrupper, slik vi har sett her – kan vi nærme oss dette både gjennom å forfølge ulike kulturelle aspekter som kjønnsroller, normer og maskulinitetsforståelser, og se nærmere på hva slags forbindelser dette har til materielle ulikheter, for eksempel i arbeidsbetingelser og økonomiske faktorer. Å forfølge disse sporene gjennom mer omfattende analyser virker å være et svært rimelig neste skritt dersom vi vil oppnå en bedre forståelse av likestillingsutviklingen i Norge.

Litteratur

- Aarseth, H. (2014). Lyst til læring eller målrettet innsats: middelklassefamiliens læringskulturer. I H. B. Nielsen (red.), *Forskjeller i klassen* (pp. 168-188). Universitetsforlaget.
- Aarseth, H. (2015). A sound foundation?: Financial elite families and egalitarian schooling in Norway. In *Elite Education* (pp. 79-91). Routledge.

- Bendixsen, S., Bringslid, M. B., & Vike, H. (red.). (2017). *Egalitarianism in Scandinavia: Historical and contemporary perspectives*. Springer.
- Bjørnholt, M., & Helseth, H. (2019). *Vold i parforhold - kjønn, likestilling og makt* (NKVTS Rapport, 2019)
- Borgen, O. Å., & Skogen, K. (2021). Gutta på jakt. I G. Ødegård & W. Pedersen (red.), *Ungdommen*. Cappelen Damm Akademisk.
- Connell, R. W. (1991). Live fast and die young: The construction of masculinity among young working-class men on the margin of the labour market. *The Australian and New Zealand Journal of Sociology*, 27(2), 141-171.
- Connell, R. W., & Wood, J. (2005). Globalization and business masculinities. *Men and Masculinities*, 7(4), 347-364.
- Core. (2020). Topplederbarometeret 2020. CORE. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- DiPrete, T. A., & Buchmann, C. (2013). *The rise of women: The growing gender gap in education and what it means for American schools*. Russell Sage Foundation.
- Dryler, H. (1998). Parental role models, gender and educational choice. *British journal of sociology*, 375-398.
- Egeland, C., Pedersen, E., Nordberg, T. H., & Ballo, j. G. (2021). *Barnefamilienes hverdagsliv i Norge 2021*.
- Ellingsæter, A. L., & Kitterød, H. (2021). Den «uferdige» revolusjonen: Hva betyr utdanning for fedres familiearbeid? *TJS*, 62(1), 27-50.
- Ellingsæter, A. L., & Kitterød, R. H. (2022). *Den mannlige forsørgeren: Endringer i praksis og idealer belyst ved utvalgte forskningsbidrag*.
- Ellingsæter, A. L., Kitterød, R. H., & Hansen, M. N. (2021). How does parental time relate to social class in a Nordic welfare state? *Acta Sociologica*.
- Ellingsæter, A. L., Noack, T., & Rønsen, M. (1997). Sosial ulikhet blant kvinner: Polarisering, utjevning eller status quo? . *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 38, 33-69.
- Ellingsæter, A. L., & Pedersen, E. (2013). Fruktbarhetens fundament i den norske velferdsstaten. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 54(1), 3-29.
- Eriksen, I. M., & Stefansen, K. (2021). Mapping young Norwegians' self-projects and future orientations. In *The Routledge Handbook of Contemporary Inequalities and the Life Course* (261-270). Routledge.
- Farstad, G. R., & Stefansen, K. (2015). Involved fatherhood in the Nordic context: Dominant narratives, divergent approaches. *NORMA: International Journal for Masculinity Studies*, 10(1), 55-70.
- Gest, J. (2016). *The new minority: White working class politics in an age of immigration and inequality*. Oxford University Press.
- Ging, D. (2019). Alphas, Betas, and Incels: Theorizing the Masculinities of the Manosphere. *Men and Masculinities*, 22(4), 638-657.
- Gullestad, M. (1984). *Kitchen-table society: a case study of the family life and friendships of young working-class mothers in urban Norway*. Oslo: Universitetsforlaget; Irvington-on-Hudson.
- Halrynjo, S., Kitterød, R. H., & Teigen, M. (2015). Hvorfor så få kvinner på toppen i norsk næringsliv? - En analyse av hva topplederne selv sier. *Søkelys på arbeidslivet*, 32(1-02), 111-136.
- Halrynjo, S., & Lyng, S. T. (2017). Fathers' parental leave and work-family division in Norwegian elite professions. *Fathers in work organizations: Inequalities and capabilities, rationalities and politics*, 61-82.
- Halvorsen, P., & Ljunggren, J. (2021). A new generation of business masculinity? Privileged high school boys in a gender egalitarian context. *Gender and Education*, 33(5), 499-513.
- Hegna, K. (2019). Learner identities in vocational education and training—from school to apprenticeship. *Journal of Education and Work*, 32(1), 52-65.

- Hernes, H. (1987). *Welfare state and woman power: Essays in state feminism*. Oxford University Press, USA.
- Hochschild, A. R. (2018). *Strangers in their own land: Anger and mourning on the American right*. The New Press.
- Holter, H., Henriksen, H. V., Gjertsen, A., & Hjort, H. (1975). *Familien i klassesamfunnet*. Pax.
- Holter, Ø. G. (1989). *Menn*. Aschehoug.
- Holter, Ø. G., & Aarseth, H. (1993). *Menns livssammenheng*. Gyldendal.
- Iacuone, D. (2005). "Real men are tough guys": Hegemonic masculinity and safety in the construction industry. *The journal of men's studies*, 13(2), 247-266.
- Kimmel, M. (2017). *Angry white men: American masculinity at the end of an era*. Bold Type Books.
- Kitterød, R. H., & Halrynjo, S. (2019). Mer likestilling med fedrekvote? *TFK*, 43(2), 71-89.
- Kitterød, R. H., & Nadim, M. (2020). Embracing gender equality: Gender-role attitudes among second-generation immigrants in Norway. *Demographic Research*, 42(14), 411-440.
- Kitterød, R. H., & Teigen, M. (2021). *Feminisme og holdninger til likestilling - tendenser til polarisering?* (Notat, Issue).
- Krange, O., & Skogen, K. (2007). Reflexive tradition: Young working-class hunters between wolves and modernity. *Young*, 15(3), 215-233.
- Lareau, A. (2011). *Unequal childhoods*. University of California Press.
- Larsen, E., Moss, S. M., & Skjelsbæk, I. (2021). *Gender equality and nation branding in the Nordic region*. Routledge.
- Levant, R. F., & Pryor, S. (2020). *The tough standard: The hard truths about masculinity and violence*. Oxford University Press, USA.
- Lilleslåtten, M. (2017). Høyrepopulisme i øst truer kjønnsforskning. *Kilden kjønnsforskning*.
- Ljunggren, J. (2021). Hvordan skape en arbeidskar? I J. Ljunggren & M. N. Hansen (red.), *Arbeiderklassen*. Cappelen Damm Akademisk.
- Ljunggren, J., & Hansen, M. N. (red.). (2021). *Arbeiderklassen*. Cappelen Damm Akademisk.
- Lyng, S. T. (2009). Is there more to "antischoolishness" than masculinity? On multiple student styles, gender, and educational self-exclusion in secondary school. *Men and Masculinities*, 11(4), 462-487.
- Mann, R., & Fenton, S. (2017). *Nation, Class and Resentment. The Politics of National Identity in England, Scotland and Wales*. Palgrave.
- McDowell, L. (2009). *Working Bodies: Interactive Service Employment and Workplace Identities*. Wiley.
- Morgan, D. (2005). Class and Masculinity. I M. Kimmel (red.), *Handbook of Studies on Men and Masculinities* (pp. 165-177). Sage.
- Ness, K. (2012). Constructing masculinity in the building trades: 'Most jobs in the construction industry can be done by women'. *Gender, work & organization*, 19(6), 654-676.
- Nordhagen, V. (2021). Politisk fremmedgjøring og retten til å ha en mening. I J. Ljunggren & M. N. Hansen (red.), *Arbeiderklassen*. Cappelen Damm Akademisk.
- Norris, P., & Inglehart, R. (2016). Trump, Brexit, and the rise of populism: Economic have-nots and cultural backlash. *Harvard JFK School of Government Faculty Working Papers Series*, 1-52.
- NOU 2012:15, N. (2012). *Politikk for likestilling*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-15/id699800/>
- Næss, H. E. (2012). Rallykultur. En sosiologisk analyse av et bilsportfellesskap. *Sosiologisk tidskrift*, 20(02), 138-159.
- Orupabo, J. (2016). *Kvinnejobber, mannjobber og innvandrerjobber*. Cappelen Damm Akademisk.
- Paap, K. (2006). *Working construction: Why white working-class men put themselves--and the labor movement--in harm's way*. Cornell University Press.
- Reform. (2022). *Incels i Norge. En kartlegging av ensomhet og helse blant norske 'incels'*. Hentet fra: <https://reform.no/wp-content/uploads/2022/01/2022.01.31-Rapporten-Incels-i-Norge-for-publisering-4.pdf>

- Roberts, S. (2013). Boys will be boys... won't they? Change and continuities in contemporary young working-class masculinities. *Sociology*, 47(4), 671-686.
- Rosten, M. G. (2017). Territoriell stigmatisering og gutter som «leker getto» i Groruddalen. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 1(1), 53-70.
- Seehuus, S. (2019). Social class background and gender-(a)typical choices of fields of study in higher education. *The British Journal of Sociology*, 70(4), 1349-1373.
- Seehuus, S., & Reisel, L. (2017). Betydningen av sosial bakgrunn for kjønnsdeling i høyere utdanning. *TJS*, 58(3), 284-310.
- Skilbrei, M.-L. (2003). *Dette er jo bare en husmorjobb. Ufaglærte kvinner i arbeidslivet* (NOVA-rapport, 17/03)
- Skilbrei, M.-L. (2010). Den som står med begge beina planta på jorda står stille: Om kjønn og klassereiser. I: K. Dahlgren og J. Ljunggren (red.): *Klassebilder: Ulikhet og sosial mobilitet i Norge Oslo: Universitetsforlaget*.
- Steen-Jensen, R., & Øistad, B. (2019). *Det kjønnsdelte arbeidsmarkedet på virksombetsnivå*. Fafo-rapport 2019:17
- Stefansen, K. & Smette, I. (2006). 'Det var ikke en voldtekt, mer et overgrep ...' Kvinners fortolkning av seksuelle overgrepsopplevelser. *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 47(1), 33–56.
- Stefansen, K., & Blaasvær, N. (2010). Barndommen som klasseerfaring: Omsorg og oppdragelse i arbeiderklassefamilier I K. Dahlgren & J. Ljunggren (Red.). *Klassebilder: Ulikhet og sosial mobilitet i Norge*, 144-156.
- Stefansen, K., & Farstad, G. R. (2010). Classed parental practices in a modern welfare state: Caring for the under threes in Norway. *Critical Social Policy*, 30(1), 120-141.
- Stefansen, K., & Aarseth, H. (2011). Enriching intimacy: the role of the emotional in the 'resourcing' of middle-class children. *British Journal of Sociology of Education*, 32(3), 389-405.
- Teigen, M., & Skjeie, H. (2017). The Nordic Gender Equality Model. In O. P. Knutsen (red.), *The Nordic Models in Political Science. Challenged but still Viable?* (125-147). Bergen: Fagbokforlaget.
- Thorup, M. (2020). *Antifeminisme - Kvindehad i lighedens tidsalder*. Antipyrene.
- Tyldum, G. (2019). *Holdninger til diskriminering, likestilling og hatprat i Norge. 2. utgave*. Fafo-rapport: 2019:26
- Vance, J. D. (2016). *Hilbilly Elegy: A Memoir of a Family and Culture in Crisis*. Harper Collins.
- Willis, P. (1977). *Learning to Labor. How Working Class Kids get Working Class Jobs*. Columbia University Press.
- Østbakken, K. M., & Frisell, M. M. (2021). Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn – hvilken rolle spiller bedriften? *TFK*, 45(1), 21-38.